

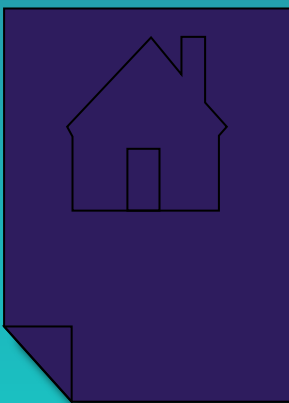
Jeugdzorg & Reclassering
voor een aanpak die werkt

William
Schrikker
Groep

Huisvesting is de basis

Een probleemverkenning van huisvestingsproblematiek
bij jongeren tussen de 16 en 23 jaar met een
licht verstandelijke beperking en reclasseringscontact

Lesley van Scheppingen, MSc
Evelien Jongeling, MSc
Dr. Hendrien Kaal
Dr. Andrea Donker

Dit onderzoek had niet kunnen plaatsvinden zonder de hulp van de reclasseringswerkers van de William Schrikker Groep Reclassering en het Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering die meewerkten aan de interviews, de experts uit het brede werkveld die aanwezig waren bij de expertmeeting, en de leden van de stuurgroep van dit onderzoek. Wij zijn hen dan ook veel dank verschuldigd.

Huisvesting is de basis

Een probleemverkenning van huisvestingsproblematiek bij jongeren tussen de 16 en 23 jaar met een licht verstandelijke beperking en reclasseringscontact

Juli 2013

Auteurs

Lesley van Scheppingen, MSc (Hogeschool Leiden)

Evelien Jongeling, MSc (Hogeschool Leiden)

Dr. Hendrien Kaal (Hogeschool Leiden)

Dr. Andrea Donker (Hogeschool Utrecht)

Met medewerking van

Yoni Shem-Tov, MSc (Hogeschool Utrecht)

Alan Beijlen (Hogeschool Leiden)

Jelle Meijer (Hogeschool Leiden)

Javier Molenaar Morales (Hogeschool Leiden)

Natascha Gowricharn (Hogeschool Leiden)

Djelano Naipal (Hogeschool Leiden)

Derk Alkema (Hogeschool Utrecht)

Opdrachtgevers

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de William Schrikker Groep Reclassering en het Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:

Dr. Hendrien Kaal (kaal.h@hsleiden.nl)

Dr. Andrea Donker (andrea.donker@hu.nl)

Inhoudsopgave

1. Inleiding	11
2. Literatuurstudie	15
2.1 Inleiding	15
2.2 Prevalentie en diagnose licht verstandelijke beperking.....	15
2.3 Jongeren met een licht verstandelijke beperking en huisvesting.....	17
2.4 Licht verstandelijk beperkte jongeren en delinquent gedrag	23
2.5 Huisvestingsproblematiek als risicofactor voor het ontstaan en de continuering van delinquent gedrag	29
3. Inventarisatie van ervaren problemen in het werkveld	38
3.1 Dossieranalyse.....	38
3.2 Interviews reclasseringswerkers	43
3.3 Expertmeeting	68
4. Conclusie	83
4.1 Beschikbare kennis over jongeren met een licht verstandelijke beperking, delinquent gedrag, huisvestingsproblematiek en risicofactoren binnen huisvestingsproblematiek	83
4.2 Inschatting van de omvang, aard en ernst van de huisvestingsproblematiek bij jongeren met een licht verstandelijke beperking tussen de 16 en 23 jaar met reclasseringscontact bij de William Schrikker Groep Jeugdreclassering en het Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering	85
4.3 Knelpunten die reclasseringswerkers ervaren bij begeleiding van jongeren met een licht verstandelijke beperking met reclasseringscontact en huisvestingsproblematiek	89
Literatuur	92
Bijlage	99

Samenvatting

Inleiding

Signalen uit het veld van de (jeugd)reclassering wijzen er op dat bij jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVB) en reclasseringscontact huisvesting één van de leefgebieden is waarop zich problemen voordoen. (Jeugd)reclasseringswerkers geven daarbij aan dat het ontbreken van een eigen woonplek jongeren met een LVB extra kwetsbaar en beïnvloedbaar maakt, wat leidt tot een verhoogde kans op recidive. Ook geven werkers aan dat veel hulpverleningsinstanties niet goed in staat zijn om voor deze specifieke doelgroep een hulpverleningstraject gericht op passende huisvesting in te zetten. Deze signalen uit het werkveld hebben er toe geleid dat de William Schrikker Groep Jeugdreclassering (WSG-JR) en het Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering (LJ&R) de Hogeschool Leiden en de Hogeschool Utrecht hebben gevraagd om een probleemverkenning uit te voeren naar huisvestingsproblematiek bij jongeren met een LVB en reclasseringscontact.

Huisvestingsproblemen bij jongeren bestaan uit vier categorieën, namelijk (1) een vaste woon- of verblijfplaats ontbreekt, (2) een stabiele woon- en verblijfplaats ontbreekt vanwege spanningen in de thuissituatie met ouders, (3) de woning verkeert in een slechte staat en (4) de woning staat in een slechte buurt. Huisvesting speelt een cruciale rol in de zorgbehoefte van jongeren. Niet alleen is dak- of thuisloosheid op zich een ernstig probleem, zonder (stabiele) huisvesting kunnen andere problemen niet opgelost worden of zelfs verergeren. Als er sprake is van huisvestingsproblemen bij jongeren, dan komt de hulpverlening vaak moeilijk van de grond. Daarentegen biedt stabiele huisvesting jongeren een prettige en vertrouwde plek om zich te ontwikkelen op sociaal en maatschappelijk terrein.

Het doel van deze probleemverkenning is het verkrijgen van inzicht in de aard van de huisvestingsproblematiek bij jongeren met een LVB en reclasseringscontact. Dit is gerealiseerd door middel van een literatuurstudie over jongeren met een LVB, delinquent gedrag en huisvestingsproblematiek, een verkennende dossieranalyse, interviews met reclasseringswerkers en een expertmeeting met mensen uit het brede werkveld.

De probleemverkenning leverde resultaten op over:

- Beschikbare kennis (nationale, internationale en grijze literatuur) over jongeren met een LVB, delinquent gedrag, huisvestingsproblematiek en risicofactoren binnen huisvestingsproblematiek.

- Inschatting van de omvang, aard en ernst van de huisvestingsproblematiek bij jongeren met een licht verstandelijke beperking tussen de 16 en 23 jaar met reclasseringscontact bij de WSG-JR en het LJ&R.
- Een eerste inventarisatie van de aard en ernst van de knelpunten die reclasseringsswerkers ervaren bij begeleiding van jongeren met een LVB met reclasseringscontact en huisvestingsproblematiek.

Literatuurstudie

Het eerste onderdeel van deze probleemverkenning is een beknopte literatuurstudie. Binnen deze literatuurstudie is gekeken naar vier onderwerpen, namelijk (1) prevalentie en diagnose LVB, (2) verband tussen jongeren met een LVB en huisvestingsproblematiek (3), verband tussen jongeren met een LVB en delinquentie en (4) huisvestingsproblematiek als risicofactor voor het ontstaan en de continuering van delinquent gedrag. Door de beperkt beschikbare tijd is er geen systematisch review uitgevoerd. Hieronder staan de belangrijkste resultaten van de literatuurstudie beschreven.

Jongeren met een licht verstandelijke beperking en huisvesting

Het aantal jongeren met een LVB wordt in Nederland geschat op ruim 300.000. Dit zijn jongeren met een IQ tussen de 50 en 70 of met een IQ tussen de 70 en 85 met daarbij beperkingen in het adaptief vermogen. Als gevolg van hun problematiek hebben jongeren met een LVB begeleiding en ondersteuning nodig bij het realiseren van ontwikkelingstaken, waaronder het creëren en onderhouden van een eigen woonsituatie. De ondersteuning die deze jongeren nodig hebben op het gebied van wonen verschilt per persoon en per situatie. In de praktijk blijkt het lastig te zijn om geschikte huisvesting met bijbehorende ondersteuning te vinden voor jongeren met een LVB. Dit komt doordat een passend aanbod ontbreekt door de meervoudige problematiek van de jongeren, een moeizame doorstroom en te weinig aanbod met geschikte begeleiding. Daarnaast vinden de jongeren het zelf lastig om hulp te accepteren, willen ze na hun 18de jaar zelf hun keuzes maken al zijn ze daar niet altijd toe in staat en is het voor hen moeilijk om hun zorgvraag aan te geven, terwijl dit wel een vereiste is in de zorg vanaf het 18de jaar.

Licht verstandelijke beperkte jongeren en delinquent gedrag

Het hebben van een LVB hangt samen met het vertonen van meer delinquent gedrag. Hoewel niet bekend is hoeveel mensen met een LVB in aanraking komen met justitie, bestaat er op basis van schattingen en onderzoeken bij enkele subpopulaties wel consensus dat jongeren met een LVB sterk oververtegenwoordigd zijn binnen het justitiële systeem. Mogelijke verklaring hiervoor is dat er bij jongeren met een LVB vaak sprake is van een hoog aantal risicofactoren voor delinquent gedrag en minder beschermende factoren om

hen van delinquent gedrag te weerhouden. Deze risicofactoren bevinden zich in de jongere zelf, het gezin, de maatschappij en het instituut. Tevens kunnen de risicofactoren ingedeeld worden in vijf domeinen, namelijk cognitief, sociaal, emotioneel, persoonlijkheid en context.

Huisvestingsproblematiek als risicofactor voor delinquent gedrag

Huisvestingsproblemen kunnen een risicofactor vormen voor zowel het ontstaan als de continuering van delinquent gedrag. Met betrekking tot het ontstaan van delinquent gedrag blijkt uit onderzoek dat jongeren met een LVB vaker opgroeien binnen ongunstige familieomstandigheden, in relatieve armoede, in relatief slechte huisvesting en in een slechte buurt. Deze factoren zijn gerelateerd aan een verhoogde kans op crimineel gedrag. Financiële problemen van de jongeren zelf verhogen de kans op crimineel gedrag, maar ook op huisvestingsproblemen. Voor de continuering van crimineel gedrag na detentie geldt dat elementen als werk, een relatie en huisvesting belangrijk zijn om verder crimineel gedrag te voorkomen. Dit zijn echter ook factoren waarop de jongeren met een LVB het vaak slechter doen. Tevens laat onderzoek zien dat huisvesting na detentie cruciaal is voor het voorkomen van terugval in delictgedrag, maar tegelijkertijd blijkt het vinden van huisvesting voor veel ex-gedetineerden een probleem te zijn. Bij ex-gedetineerden met een LVB lijken deze problemen te worden versterkt.

Inventarisatie van ervaren problemen in het werkveld

Naast de literatuurstudie bestond de probleemverkenning uit een praktijkgedeelte, bestaande uit een dossieranalyse van 126 WSG-JR dossiers, negentien interviews met reclasseringswerkers van de WSG en het LJ&R en een expertmeeting met afgevaardigden van verschillende instanties uit het werkveld.

Dossieranalyse

Uit de dossieranalyse van de WSG-JR bleek dat circa 24% van de cliënten bij aanvang van het reclasseringscontact enige vorm van huisvestingsproblematiek had. Wanneer alleen gekeken werd naar het hebben van de zekerheid van een dak boven je hoofd (wisselende woonsituatie/woning moeten verlaten) ging het om circa 8%. De dossieranalyse liet verder zien dat alhoewel een grote meerderheid van de cliënten van de WSG-JR bij hun ouders woont, dit lang niet altijd betekent dat de situatie door hun reclasseringswerker als onprobleematisch wordt gezien. Bij verschillende jongeren bleken sociale omstandigheden binnen of buiten het gezin als negatieve invloed op de huisvestingssituatie gezien te worden. Een deel van deze jongeren is dan ook op zoek naar andere (zelfstandige/begeleide) huisvesting.

Daarnaast is er een groep jongeren die niet bij de ouders woont en zich ofwel in een instabiele woonsituatie bevindt ofwel in een instelling. De kwaliteit van de woning en de financiële situatie werden in deze context relatief weinig benoemd.

Interviews

Met betrekking tot de afbakening van het begrip huisvestingsproblematiek geven reclasseringswerkers aan dat huisvestingproblematiek verschillende gradaties kent. Het ontbreken van een dak boven je hoofd of een instabiele woonsituatie wordt door de meesten wel als huisvestingsproblematiek gezien. Dit is echter niet per definitie het geval, bijvoorbeeld niet wanneer een oplossing in zicht is. Er zijn ook reclasseringswerkers die het begrip huisvestingsproblematiek breder opvatten en kijken naar in hoeverre een huisvestingssituatie passend of belemmerend is of kijken naar de financiële problemen die met huisvesting te maken hebben. De sociale aspecten (de buurt, het gezin) en de kwaliteit (gebreken, formaat) worden door enkele respondenten tot de huisvestingsproblematiek gerekend.

Een ander onderwerp in de interviews was de mogelijke samenhang tussen huisvestingsproblematiek, LVB en recidive. Het merendeel van de respondenten zegt te zien dat jongeren met huisvestingsproblematiek vergeleken met jongeren zonder huisvestingsproblematiek meer problemen hebben. Daarbij stellen enkele respondenten dat deze eerste groep vaker een lager IQ heeft. Belangrijk hierbij is dat jongeren met een LVB doorgaans andere woonbehoeften hebben (vaker begeleid wonen) en ook minder goed in staat zijn om dingen te regelen om in die behoeften te voorzien. De problemen die deze groep heeft op het gebied van psychische problematiek, criminaliteit, financiën, en sociale vaardigheden en contacten zijn van invloed op de mogelijkheden voor huisvesting, maar de huisvestingsproblematiek heeft omgekeerd ook invloed op deze gebieden. De respondenten zijn unaniem van mening dat huisvestingsproblematiek van invloed is op de kans op recidive. Huisvesting heeft verder ook invloed op andere leefgebieden, zoals psychische gesteldheid, financiën, werk/school, en het nakomen van afspraken. Omdat deze leefgebieden ook een invloed hebben op recidive, ontstaat het beeld van een spiraal waarin huisvesting een belangrijke schakel is. Tot slot geeft een ruime meerderheid van de respondenten aan wel eens huisvestingsproblematiek te zien die om verschillende redenen door de jongeren niet als zodanig wordt benoemd/erkend.

Huisvesting lijkt te behoren tot de vaste aandachtspunten in de werkwijze van zowel de WSG-JR als het LJ&R. Wat passende huisvesting is, is sterk afhankelijk van de jongere en diens omstandigheden. Doorgaans wordt er bij oudere jongeren gestreefd naar een min of meer zelfstandige woonvorm, waarbij ondersteuning echter bijna altijd noodzakelijk wordt geacht. Tevens moet volgens de respondenten voor het welslagen van het reclasserings-

traject ingezet worden op een stevig leertraject voor de jongere. De behoeften van de jongere worden door sommige respondenten wel meegewogen in de te maken keuzes (zonder medewerking is er immers weinig kans op succes), maar overwegingen met betrekking tot kansen op recidive lijken centraal te staan. Verder geeft het merendeel van de respondenten aan weleens situaties meegemaakt te hebben waarbij huisvestingsproblematiek voor belemmeringen zorgde binnen reclasseringstraject.

Een laatste onderwerp van de interviews ging over de samenwerking bij huisvestingsproblematiek. Daarbij is allereerst ingegaan op het formele en informele netwerk van de jongere. De rol van het informele netwerk verschilt volgens veel respondenten per cliënt. Het informele netwerk kan een belangrijke rol vervullen, maar is soms zelf ook niet sterk en klein. Het formele netwerk wordt doorgaans belangrijker geacht. De rol is afhankelijk van de ondersteuningsbehoefte van de cliënt. Verder komt naar voren dat de respondenten in de praktijk tegen verschillende knelpunten aan lopen. Wachtlijsten en gebrek aan geschikte plaatsen lijken hierbij het meest prominent. Daarnaast maken bureaucratie rondom bijvoorbeeld indicatiestellingen maar ook het stigma rondom een veroordeling het soms lastig om adequate huisvesting te vinden. Tot slot is er gevraagd naar de samenwerking met ketenpartners. Deze samenwerking wordt doorgaans wel als positief ervaren hoewel meer afstemming en kortere lijntjes, het vinden van de juiste ketenpartner, naast snellere doorstroomtijden en meer plaatsen, nog wel op de verlanglijstjes van de respondenten staan.

Expertmeeting

Tijdens de expertmeeting stond als eerste het afbakenen van het huisvestingsproblematiek centraal. Bij het doornemen van de stellingen samen met de experts werd het missen van een dak boven je hoofd en een instabiele woonsituatie het meest als huisvestingsproblematiek omschreven. De antwoorden van de experts met betrekking tot een definitie van huisvestingsproblematiek kunnen verdeeld worden in verschillende categorieën, namelijk het aanbod, het wel of niet hebben van een woning, veiligheid/gezondheid, stabiliteit, onderhoud van de woning en de behoefte van de jongere. Aangezien de meeste definities betrekking hadden op het aanbod en het wel of niet hebben van een woning, lijkt dit volgens de experts de kern van huisvestingsproblematiek te zijn.

Na de afbakening van het begrip vond er een groepsgesprek plaats aan de hand van drie stellingen. De eerste stelling luidde 'Huisvesting is de basis'. Algemeen was men het erover eens dat huisvesting de basis is voor het mogelijk maken van succesvol interveniëren en resocialiseren. Wel moet er volgens de experts aandacht zijn voor de financiën en is soms het leggen van een goed contact een eerste noodzakelijke.

Verder kwam tijdens de expertmeeting naar voren dat huisvesting niet op zich staat, maar verbonden moet zijn met zorg. De experts gaven aan dat de hulpverlening niet altijd goed toegesneden is op jongeren met een LVB en jongeren met een LVB in combinatie met een justitieel verleden snel afgewezen worden voor woningen of bij instellingen in verband met hun problematiek. Tot slot stelden de experts dat jongeren zonder een LVB meer vangnetten om zich heen creëren dan jongeren met een LVB.

Een tweede stelling waarover gepraat is, ging over de vraag of huisvestingsproblemen vaker voorkomen bij jongeren met een LVB dan bij jongeren zonder een LVB. Een eenduidige mening hierover hadden de experts niet. De aanwezigen bij de expertmeeting waren wel allen van mening dat over het algemeen gesteld kan worden dat jongeren met een LVB en huisvestingsproblematiek veel meer hulp nodig hebben, omdat ze er zonder die hulp niet uitkomen. De jeugdzorg en volwassenenzorg lijken daarnaast niet goed op elkaar aan te sluiten. Tot slot kwam bij deze stelling naar voren dat de meeste jongeren met een LVB niet geassocieerd willen worden met de zorg die ze krijgen.

Bij de derde stelling stond een mogelijke samenhang tussen huisvestingsproblematiek en reclasseringscontact centraal. Een precieze inschatting van deze samenhang is volgens de experts niet mogelijk, maar duidelijk kwam naar voren dat er allerlei redenen zijn waarom jongeren met een LVB en huisvestingsproblematiek vervallen in recidive van delinquent gedrag. Een vaak genoemde reden is dat jongeren die veel op straat hangen of wisselende slaapplekken hebben, sneller in aanraking komen met hun oude 'foute' netwerk. Daarnaast werd gesteld dat financiële problemen vaak samenhangen met het missen van huisvesting waardoor jongeren vermogensdelicten plegen. Tot slot gaven de experts aan dat jongeren met een LVB langer begeleid moeten worden, waarbij veel herhaling nodig is.

In het tweede deel van de expertmeeting zijn de experts in groepjes uiteengegaan om 'best practices', knelpunten en de aanpak voor de toekomst te bespreken. Met betrekking tot 'best practices' binnen de eigen organisatie kwam naar voren dat de respondenten deze ervaren op vijf verschillende thema's, namelijk (1) samenwerking op organisatieniveau, (2) het hebben van een goed, eigen netwerk, (3) de beschikbaarheid van passende zorg; (4) erkenning van huisvesting en huisvestingsproblemen en (5) oog hebben voor de cliënt. Enkele genoemde 'best practices' zijn de zorgdakconstructies, het hebben van een sterk netwerk en de onderkenning van het belang van huisvesting. De experts noemden daarnaast veel knelpunten in de aanpak van huisvestingsproblematiek, die onder te brengen zijn onder vijf thema's. Deze thema's zijn: (1) financiering, (2) het ontbreken van passende zorg, (3) te weinig deskundigheid, (4) niet goed verlopende samenwerking en (5) re-

gelgeving en bureaucratie. Knelpunten die genoemd werden binnen deze thema's zijn de diverse financieringsstromen; tekort aan betaalbare woonvormen waar passende ondersteuning en zorg geboden kan worden, met wachtlijsten als gevolg; een tekort aan kennis om jongeren met een LVB goed te kunnen helpen, waardoor ondeskundige partijen stellen jongeren met een LVB te kunnen helpen; het niet nemen van verantwoording door samenwerkende partijen; en procedures die lastig en omslachtig zijn door bureaucratie. Tot slot zijn de wensen voor de toekomstige aanpak van huisvestingsproblematiek van de experts in te delen in zes thema's, namelijk: (1) verbetering van de samenwerking, (2) vergroten van het draagvlak en aanpassing van het beleid, (3) aanpassing van de financiering, (4) bevordering van de deskundigheid met betrekking tot de cliënt en de doelgroep als geheel, (5) het creëren van meer passend aanbod en (6) oog hebben voor de cliënt. Wensen die binnen deze thema's genoemd werden, zijn het verbeteren van de samenwerking tussen alle betrokkenen, waarbij alle betrokkenen hun verantwoordelijkheid voor het probleem nemen en niet alleen de reclassering; het creëren van een politiek draagvlak; de erkenning van materiële hulpverlening als voorwaarde voor hulpverlening; aanpassen van de financieringsstructuren; een opleiding met aandacht voor LVB; het creëren van meer plekken voor jongeren met een LVB; en competentiegericht werken.

Conclusie

In de conclusie van dit onderzoeksrapport wordt inzicht gegeven in de drie punten die bij deze probleemverkenning centraal stonden. De belangrijkste resultaten van deze drie punten staan hieronder even kort op een rijtje.

Beschikbare kennis (nationale, internationale en grijze literatuur) over jongeren met een LVB, delinquent gedrag, huisvestingsproblematiek en risicofactoren binnen huisvestingsproblematiek.

Jongeren met een LVB hebben het moeilijker dan normaalbegaafde jongeren met het realiseren van de ontwikkelingstaken, zoals het vinden en onderhouden van een eigen huis. Dit betekent dat zij ondersteuning en begeleiding nodig hebben op verschillende leefgebieden, waaronder wonen. In de praktijk blijkt het moeilijk om voor deze doelgroep huisvesting met de juiste begeleiding te vinden, omdat een passend aanbod veelal ontbreekt en de jongeren het zelf veelal moeilijk vinden om met hulp om te gaan.

Uit onderzoek blijkt dat er een samenhang is tussen het hebben van een LVB en het vertonen van meer delinquent gedrag. Daarnaast is er consensus dat er een oververtegenwoordiging is van jongeren met een LVB in het justitiële systeem.

Een mogelijk verklaring hiervoor kan gevonden worden in het feit dat er bij jongeren met een LVB vaak sprake is van een hoog aantal risicofactoren voor delinquent gedrag, terwijl zij veel minder beschermende factoren hebben om hen van dit delinquent gedrag te weerhouden. Wanneer gekeken wordt naar de risicofactoren met betrekking tot huisvestingsproblemen die kunnen bijdragen aan het beginnen met crimineel gedrag, dan blijkt dat er bij jongeren met een LVB veelal sprake is van een ongunstige gezinsachtergrond en dat ze vaker opgroeien in relatieve armoede, in een relatief slechte huisvesting en in een relatief slechte buurt. Als vervolgens gekeken wordt naar risicofactoren die bijdragen aan de continuering van crimineel gedrag na vrijlating uit detentie, dan laat onderzoek onder andere zien dat het voor ex-gedetineerden erg moeilijk is om (stabiele) huisvesting te vinden. Dit probleem lijkt nog meer te spelen bij ex-gedetineerden met een LVB.

Inschatting van de omvang, aard en ernst van de huisvestingsproblematiek bij jongeren met een licht verstandelijke beperking tussen de 16 en 23 jaar met reclasseringscontact bij de William Schrikker Groep Jeugdreclassering en het Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering.

Bij de vraag 'Wat is huisvestingsproblematiek' komt zowel in de dossiers, als in de interviews als in de expertmeeting naar voren dat de kern het missen van een dak boven je hoofd en een instabiele woonsituatie is. Over hoe groot het huisvestingsprobleem onder jongeren met een LVB is, is volgens de reclasseringswerkers en experts lastig te zeggen. Wel kan op basis van de dossiers gezegd worden dat ongeveer 8% van de jongeren uit de dossieranalyse geen dak boven zijn hoofd heeft of een wisselende woonsituatie heeft. Omdat het lastig is om iets te zeggen over de omvang van de problematiek, is het ook lastig om de ernst te bepalen. Wel kan gezegd worden dat huisvestingsproblematiek leidt tot een grotere kans op recidive en invloed heeft op andere leefgebieden, zoals psychische gesteldheid en financiën. Hierbij kan het probleem betrekking hebben op de sociale omstandigheden binnen of buiten het gezin, het missen van een dak boven het hoofd, een instabiele woonsituatie, of een woonsituatie die 'niet passend' of belemmerend is.

Een eerste inventarisatie van de aard en ernst van de knelpunten die reclasseringswerkers ervaren bij begeleiding van jongeren met een LVB met reclasseringscontact en huisvestingsproblematiek.

De knelpunten die in de interviews en expertmeeting naar voren komen, zijn onder te verdelen in verschillende categorieën. Zo gaat het om knelpunten rondom de jongere, financiering en bezuinigingen van zorg, het gebrek aan passend aanbod van zorg, het gebrek aan deskundigheid, moeilijkheden in samenwerking en de bureaucratie en regelgeving.

1. Inleiding

Jongeren die de wet overtreden en in aanraking komen met justitie kunnen door de rechter een reclasseringstraject opgelegd krijgen. Binnen dit traject zal door middel van interventies worden gewerkt aan het voorkomen van recidive en zal hulp geboden worden op die gebieden die bijdragen aan een verhoogde kans op crimineel gedrag. Een aanzienlijk deel van de jongeren binnen de justitiële keten heeft een licht verstandelijke beperking (LVB). Deze beperking heeft veelal tot gevolg dat zich allerlei problemen voordoen op bijna alle leefgebieden en dat vergt dan ook een speciale benadering door reclasseringsswerkers.

Signalen uit het veld van de (jeugd)reclassering wijzen er op dat bij deze jongeren huisvesting één van de leefgebieden is waarop zich problemen voordoen. (Jeugd)reclasseringsswerkers geven aan dat het ontbreken van een eigen woonplek jongeren met een LVB extra kwetsbaar en beïnvloedbaar maakt. Er zijn bovendien signalen vanuit het werkveld dat het recidiverisico bij deze jongeren hoog is en dat veel hulpverleningsinstanties niet goed in staat zijn om voor deze specifieke doelgroep een huisvestingstraject in te zetten dat als doel heeft om passende huisvesting te realiseren en te behouden. Werkers geven daarom aan dat ze behoefte hebben aan meer handvatten om problemen omtrent huisvesting effectief te kunnen aanpakken bij jongeren met een LVB. De beperking van de jongeren in combinatie met de ontwikkelingsfase waarin deze jongeren zich bevinden, doet vermoeden dat het hier om een complexe werkelijkheid gaat. Er is echter in Nederland nog geen onderzoek gedaan dat zich specifiek richt op de combinatie van reclasseringscontact, LVB en huisvesting bij jongeren. De William Schrikker Groep Jeugdreclassering (WSG-JR) en het Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering (LJ&R) hebben daarom de Hogeschool Leiden en de Hogeschool Utrecht gevraagd om in kaart te brengen wat over deze problematiek bij jongeren in de leeftijd tussen 16 en 23 jarigen gezegd kan worden op basis van bestaande literatuur aangevuld met een beknopte verkenning van ervaringen van het werkveld. Dit rapport is een weergave van de resultaten van dit onderzoek. Waar in dit onderzoeksrapport de mannelijke vorm gebruikt wordt, kan ook de vrouwelijke vorm gelezen worden. Uitzondering hierop is de rapportage van de resultaten van de interviews met de reclasseringsswerkers, waarin in de mannelijke of vrouwelijke vorm gebruikt wordt, afhankelijk van het geslacht van de reclasseringsswerker.

[Huisvestingsproblematiek bij jongeren](#)

De term huisvestingsproblematiek verdient enige toelichting. Noorda et al. (2008, p.16) hebben onderzoek gedaan naar schulden en huisvestingsproblemen bij jongeren met twee

of meer samenhangende problemen op verschillende leefgebieden, zoals criminaliteit of verslaving, of met een onevenredig grote kans daarop.

Ook jongeren met een LVB kunnen onder de definitie van risicjongeren vallen. Volgens Noorda et al. (2008) omvat huisvestingsproblematiek bij risicjongeren twee soorten problemen.

Het eerste soort huisvestingsproblemen doet zich voor als een jongere geen vaste slaap- of verblijfplaats heeft en daarmee letterlijk dakloos is. Dat maakt een jongere tot zwerfjongere: een feitelijke dakloze (jongeren die buiten slapen, slapen in passantenverblijven of de crisisopvang, of slapen bij vrienden, kennissen of familie zonder uitzicht op een stabiele slaapplek) of residentiële dakloze (jongeren die ingeschreven staan bij instellingen voor maatschappelijke opvang) onder de 23 jaar met meervoudige problemen (Ministerie van Jeugd en Gezin, 2010). In Nederland waren er in 2010 volgens de meest recente schatting van Brummelhuis en Drouven (2011) ongeveer 8000 zwerfjongeren. Geschat wordt dat een kwart van de zwerfjongeren een LVB heeft (Hagen & Bodde, 2009; Planije, Van 't Land & Wolf, 2003). Uit onderzoek van Fransen, Van den Handel en Wolswinkel (2009) blijkt dat een specifiek aanbod voor zwerfjongeren met een LVB ontbreekt, waardoor zij terechtkomen in het algemene aanbod van de maatschappelijke opvang. Een jongere kan een zwerfjongere worden door verschillende oorzaken. Het komt voor dat een jongere zelf problemen heeft waar hij zich erg voor schaamt, zoals veel schulden, met als gevolg dat hij nauwelijks meer thuis is en veel op straat zwerft (Noorda et al., 2008). Ook kan de oorzaak liggen bij spanningen in het gezin die zo hoog oplopen dat de jongere zelf besluit om weg te gaan of dat hij op straat wordt gezet. In dit geval vindt het eerste soort huisvestingsproblemen zijn oorsprong in het tweede soort huisvestingsproblemen.

Het tweede soort huisvestingsproblemen bestaat uit het ontbreken van een stabiele en rustige slaap- en verblijfplaats vanwege spanningen in de thuissituatie met ouders. Dit betekent dat huisvestingsproblematiek niet alleen speelt als jongeren eenmaal weggelopen zijn of uit huis zijn gezet, maar dat er ook huisvestingsproblemen kunnen zijn terwijl jongeren nog thuis wonen en de spanningen hoog oplopen. Deze spanningen kunnen jongeren zelf veroorzaken door hun houding en gedrag, maar ook het gedrag van ouders kan leiden tot spanningen waardoor jongeren wegllopen of uit huis worden gezet (Noorda et al., 2008). Veel verschillende factoren kunnen bijdragen aan spanningen in de thuissituatie. Voorbeelden zijn een te krappe woning met weinig privacy, gedragsproblemen van de jongere die het gezinsleven verstoren, mishandeling binnen het gezin, verslaving van ouders, jongeren die zich bezighouden met criminele activiteiten en schulden van ouders (Noorda et al., 2008). Naast deze spanningen omschrijven Farrington et al. (2006) ook de

volgende punten als problemen met huisvesting binnen de thuissituatie: structurele problemen aan het huis; overbevolking in het huis; een vochtig huis; verwarmingsproblemen in het huis; een gebrek aan privacy in het huis; ongedierte in het huis; problemen met de burens; en viezigheid, geweld of geluidsoverlast in de buurt. Hierbij aansluitend geven Noorda et al. (2008) aan dat het opgroeien in een slechte buurt als bijkomend nadeel heeft dat het de kans vergroot dat jongeren geen goed huurdersgedrag leren. De stap naar zelfstandige woonruimte en het omgaan met geld wordt ook door negatieve rolmodellen ongunstig beïnvloedt. Daarmee zijn een slechte staat van het huis en een slechte buurt een derde en vierde soort huisvestingsprobleem.

Huisvestingsproblemen en hulpverlening

Hulpverlening aan jongeren met huisvestingsproblemen komt vaak moeilijk van de grond. Eén van de oorzaken van dakloosheid onder jongeren vanaf 18 jaar is dat er voor jongeren vanaf 18 jaar geen zorgplicht meer is, waardoor jongeren vrij zijn om te kiezen. Een deel van hen kiest er op dat moment voor om alle hulp en begeleiding los te laten, waardoor ze uit het zicht van de hulpverlening verdwijnen. Vaak gaan ze zwerven en veroorzaken ze overlast. Het is dan moeilijk om een oplossing te vinden, omdat er geen dwangmaatregel meer kan worden toegepast (Barendregt, Schrijver, Baars & Van de Mheen, 2011; Fransen, Van den Handel & Wolswinkel, 2009; Steketee, Vandenbroucke & Rijkschroeff, 2009). Daarnaast is er onvoldoende samenwerking tussen jeugdzorg en maatschappelijke opvang, wat onder andere blijkt uit het feit dat dossiers en de aanwezige kennis in de jeugdzorg niet overgedragen worden naar de maatschappelijke opvang (Fransen et al., 2009). Een complicerende factor binnen de hulpverlening aan jongeren met huisvestingsproblemen is dat deze jongeren vaak onzichtbaar zijn. Doordat ze van plek naar plek gaan, zijn ze moeilijk te traceren, waardoor instanties hen uit het oog verliezen (Noorda et al., 2008).

In de ondersteuningsvraag van zwerfjongeren staat het ontbreken van een vaste woon- of verblijfplaats vaak centraal. Uit de interviews uit onderzoek van Noorda et al. (2008) blijkt dat van de jongeren die dakloos zijn, bijna iedereen ontevreden is over zijn woonsituatie. Het ontbreken van een vaste verblijfplaats zorgt er namelijk voor dat ze nergens rust of privacy kunnen vinden. Binnen deze groep zijn met name de jongeren die buiten slapen of in een crisisopvang verblijven ontevreden, bijvoorbeeld omdat ze zich niet veilig voelen in de crisisopvang. Voor de dakloze jongeren die bij familie of kennissen logeren geldt dat ze zich continu bezwaard voelen.

Huisvesting of een dak boven je hoofd speelt een cruciale rol in de zorgbehoefte van jongeren (Heineke, 2007). Niet alleen is dak- of thuisloosheid op zich een ernstig probleem,

zonder (stabiele) huisvesting kunnen andere problemen - zoals financiële problemen, psychische problemen, middelengebruik, criminaliteit en problemen met school en/of werk - niet opgelost worden of zelfs verergeren (Barendregt et al., 2011), doordat de begeleiding afgebroken wordt of geen effect heeft (Noorda et al., 2008). Stabiele huisvesting daarentegen biedt jongeren een prettige en vertrouwde plek om zich te ontwikkelen op sociaal en maatschappelijk terrein (Heineke, 2007).

Doel en opzet van de probleemverkenning

Bovenstaande beschrijving van huisvestingsproblematiek bij jongeren laat zien dat huisvesting een belangrijke basis vormt voor gevoelens van welzijn en het welslagen van hulpverlening. De taak van de (jeugd)reclassering is primair het voorkomen van recidive. Eventuele door hen geïndiceerde hulpverlening heeft dan ook een specifiek doel. Daarbij gaat het niet om vrijwillige hulpverlening, maar om een justitiële context. De invloed van de LVB op het ontstaan van de problematiek bij deze jongeren en op de leerbaarheid en ondersteuningsbehoefte in de hulpverlening voegt een extra dimensie toe.

Het doel van deze probleemverkenning is het verkrijgen van inzicht in de aard van de huisvestingsproblematiek bij jongeren met een LVB en reclasseringscontact. Dit zal allereerst gerealiseerd worden door middel van een literatuurstudie naar jongeren met een LVB, delinquent gedrag en huisvestingsproblematiek. Daarnaast zullen er een verkennende dossieranalyse, interviews met reclasseringsswerkers en een expertmeeting met mensen uit het brede werkveld plaatsvinden.

Dit betekent dat de probleemverkenning resultaten zal opleveren over:

- Beschikbare kennis (nationale, internationale en grijze literatuur) over jongeren met een LVB, delinquent gedrag, huisvestingsproblematiek en risicofactoren binnen huisvestingsproblematiek.
- Inschatting van de omvang, aard en ernst van de huisvestingsproblematiek bij jongeren tussen de 16 en 23 jaar met reclasseringscontact bij de WSG-JR en het LJ&R.
- Een eerste inventarisatie van de aard en ernst van de knelpunten die reclasseringsswerkers ervaren bij begeleiding van jongeren met een LVB met reclasseringscontact en huisvestingsproblematiek.

De indeling van dit rapport volgt de gehanteerde onderzoeksmethoden. In hoofdstuk 2 worden eerst de resultaten van het literatuuronderzoek beschreven.

In hoofdstuk 3 worden achtereenvolgens de resultaten van de dossieranalyse, de interviews met reclasseringsswerkers en de expertmeeting beschreven. Vervolgens worden in de conclusie de resultaten op bovenstaande punten inzichtelijk gemaakt.

2. Literatuurstudie

2.1 Inleiding

Deze probleemverkenning is gericht op huisvestingsproblemen van jongeren tussen de 16 en 23 jaar met een LVB en reclasseringscontact. In dit hoofdstuk wordt het resultaat beschreven van een beknopte literatuurstudie hiernaar. Gezocht is naar bestaande kennis over de volgende onderwerpen (met tussen haakjes de paragraaf waarin het resultaat is beschreven):

- Prevalentie en diagnose LVB (2.2);
- Verband tussen jongeren met een LVB en huisvestingsproblematiek (2.3);
- Verband tussen jongeren met een LVB en delinquentie (2.4);
- Huisvestingsproblematiek als risicofactor voor het ontstaan en de continuering van delinquent gedrag (2.5).

Vanwege de beperkt beschikbare tijd is er geen systematische review uitgevoerd. Er is gebruik gemaakt van relevante nationale en internationale literatuur die bekend was bij de onderzoekers. Deze kernliteratuur is aangevuld met het bestuderen van de referentielijsten hiervan, door middel van zoeken via onder meer Web of Science, Psychinfo en Google Scholar op de vier onderwerpen en via rondvragen onder collega-onderzoekers. Elke paragraaf zal steeds afgesloten worden met een samenvatting.

2.2 Prevalentie en diagnose licht verstandelijke beperking

Veel landen, waaronder ook Nederland, diagnosticeren mensen met een IQ van 50 tot 70 als LVB. De internationaal gangbare definitie van 'mild intellectual disability' stelt dat er sprake moet zijn van significante beperkingen zowel in het intellectueel functioneren en het adaptieve gedrag en dat deze beperkingen zijn ontstaan voor het 18de levensjaar (Schalock et al., 2010). Daarnaast bestaat in Nederland de mogelijkheid om de diagnose LVB te krijgen als er sprake is van een IQ van 70 tot 85. Er wordt daarbij vanuit gegaan dat een IQ-score alleen geen volledig beeld geeft van de beperkingen van een persoon in het dagelijks leven bij mensen met een IQ tussen de 70 en 85. Bij de groep met een IQ van 50 tot 70 wordt een beperking in het adaptieve gedrag doorgaans verondersteld; bij de groep met een IQ van 70 tot 85 is dit niet zo.

Dit betekent dat er bij deze groep voor de diagnose LVB sprake moet zijn van een ongunstige wisselwerking tussen intellectuele beperkingen en beperkingen in het aanpassings- of

adaptief vermogen van een persoon als het gaat om de specifieke eisen van de omgeving (Moonen, De Wit & Hoogeveen, 2001). Met adaptief gedrag worden conceptuele, sociale en praktische vaardigheden bedoeld, die iemand nodig heeft om zich aan te passen aan de gebruikelijke wijze van handelen en aan de eisen die in het dagelijks leven aan hem gesteld worden (Moonen, De Wit & Hoogeveen, 2001). Dit betekent dat er in Nederland wordt gesproken van een LVB als iemand een IQ heeft tussen de 50 en 70 of wanneer iemand een IQ heeft tussen de 70 en 85 met daarbij beperkingen in adaptief vermogen. In beide gevallen dienen de beperkingen en problemen ontstaan te zijn voor het 18de jaar (Jansen, Leeman & Verstegen, 2009; Ministerie van VWS, 2006; 2012).

Het is belangrijk bij bovenstaande definiëring een kanttekening te plaatsen (zie voor verdergaande onderbouwing Ras, Woittiez, Van Kempen & Sadiraj, 2010; Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004). Want hoewel de diagnostische criteria zijn gedefinieerd op basis van IQ-scores, is er tegelijkertijd consensus over het gebrek aan validiteit bij het gebruik van intelligentietesten bij mensen die afwijken van het gemiddelde met één of meer standaarddeviaties naar beneden. Intelligentietesten zijn uitgebreid gevalideerd voor de meerderheid van de mensen die een IQ-score op of binnen de grenzen van één standaarddeviatie rond het gemiddelde hebben. Er is echter veel minder onderzoek gedaan naar de validiteit van intelligentietesten bij mensen die daaronder scoren. Dit bemoeilijkt het diagnosticeren en daarmee ook het vaststellen van de prevalentie van de diagnose LVB.

Het aantal jongeren met een LVB wordt in Nederland geschat op ruim 300.000; dit is ongeveer 70% van het totaal aantal jongeren in de bevolking met een IQ tussen de 50 en 85 (Stoll, Bruinsma & Konijn, 2004). In hun rapport 'Nieuwe cliënten voor Bureau Jeugdzorg' beschrijven Stoll, Bruinsma en Konijn (2004) hoe zij op basis van het combineren van beschikbare gegevens komen tot deze schatting. Gezien de verwijzingen naar dit rapport in recentere publicaties (zie bijvoorbeeld Van Nieuwenhuijzen, 2012) kan worden aangenomen dat er momenteel geen actuelere schattingen voorhanden zijn.

Samenvattend: Prevalentie en diagnose licht verstandelijke beperking

Jongeren met een LVB zijn jongeren met een IQ tussen de 50 en 70 of met een IQ tussen de 70 en 85 met daarbij beperkingen in het adaptief vermogen. Het aantal jongeren met een LVB wordt in Nederland geschat ruim 300.000.

Belangrijk hierbij is om de kanttekening te plaatsen dat het diagnosticeren en vaststellen van de diagnose LVB lastig is doordat er weinig onderzoek is gegaan naar de validiteit van intelligentietesten bij mensen met een lager IQ dan gemiddeld.

2.3 Jongeren met een licht verstandelijke beperking en huisvesting

Vanuit de pedagogiek en de ontwikkelingspsychologie wordt gesteld dat jongeren tussen de 12 en 21 jaar ontwikkelingstaken hebben, die onder andere gericht zijn op het minder afhankelijk worden van ouders, op keuzes maken over toekomstige werk, op het creëren van een eigen woonsituatie en op het leggen en onderhouden van sociale contacten (Slot & Spanjaard, 2006). Het verlaten van het ouderlijk huis om te gaan werken of studeren is dan ook een belangrijk onderdeel van de overgang naar de jongvolwassenheid (Lamet, James, Dirkzwager & Van der Laan, 2010; Loeber, Slot, Van der Laan & Spel, 2012). Het realiseren van deze ontwikkelingstaken is voor jongeren met een LVB vaak moeilijker omdat hun ontwikkeling langzamer verloopt en het gerealiseerde eindniveau van ontwikkeling vaak lager is (Boertjes & Lever, 2007). Jongeren met een LVB hebben daarom meer ondersteuning en begeleiding nodig bij het realiseren van ontwikkelingstaken dan normaal-begaafde jongeren en door hun lagere eindniveau zullen zij deze ondersteuning en begeleiding ook op de lange termijn nodig hebben (Boertjes & Lever, 2007; Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 2011). In de volgende paragraaf zal nader worden ingegaan op de ondersteuning die jongeren met een LVB krijgen met betrekking tot huisvesting en op de problemen die zich daarbij voordoen.

2.3.1 Ondersteuning bij het wonen voor jongeren met een licht verstandelijke beperking

De zorg en begeleiding van jongeren met een LVB richt zich in samenhang op de volgende gebieden: wonen, onderwijs, werk of dagbesteding, vrije tijd en behandeling. Zorg en begeleiding in samenhang bieden is belangrijk gebleken, omdat onvoldoende of inadequate ondersteuning op één van deze gebieden ertoe kan leiden dat er nieuwe of ernstigere problematiek ontstaat (Van Beek, 2009). Het doel van de begeleiding is zorgen voor structuur, aansturing en ondersteuning bij het omgaan met (sociale) regels (Diepenhorst & Hollander, 2011), zodat deze jongeren zoveel mogelijk normaal mee kunnen doen in de samenleving (Inspectie voor de Gezondheidszorg, 2010). De problematiek en beperkingen van jongeren met een LVB zorgen ervoor dat veel van hen langdurig, en sommigen zelfs levenslang, aangewezen zijn op zorg (Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 2011). Dit komt mede doordat deze jongeren moeite hebben met generaliseren, waardoor ze geleerde vaardigheden niet kunnen toepassen in nieuwe situaties. Daardoor kunnen ze in elke nieuwe levensfase, zoals zelfstandig gaan wonen, terugvallen in hun oude gedrag, waardoor opnieuw ondersteuning nodig is (Diepenhorst & Hollander, 2011).

De ondersteuning van jongeren met een LVB op het gebied van wonen kan verschillende vormen aannemen. Onderzoek van het College bouw ziekenhuisvoorzieningen (2004) laat

zien dat het grootste deel van de jongeren met een LVB bij de eigen ouders of in een pleeggezin woont. Binnen deze situatie kan er behoefte zijn aan ondersteuning in de vorm van ambulante hulpverlening (College bouw ziekenhuisvoorzieningen, 2004). Als jongeren met een LVB wel bezig zijn met het creëren van een eigen woonsituatie, dan zal de wijze waarop zij dit doen en de ondersteuning die zij daarbij nodig hebben per persoon verschillen. Sommigen willen zelfstandig wonen, terwijl andere jongeren in een instelling of in de buurt van een instelling zullen moeten of willen wonen (Zorgbelang Gelderland, 2010), omdat zij behoefte hebben aan behandeling (College bouw ziekenhuisvoorzieningen, 2004). Voor sommige jongeren met een LVB geldt dat ze veel hulp nodig hebben, anderen hebben heel weinig hulp nodig. Belangrijk is dat ze zelf kunnen kiezen en dat de woonmogelijkheden passen bij hun wensen en mogelijkheden (Zorgbelang Gelderland, 2010). Ondersteuning van jongeren met een LVB op het gebied van huisvesting is bijvoorbeeld ook het leren van de jongere om zijn financiën te beheren en het vinden van huisvesting die zowel past bij de financiële situatie als bij overige behoeften van een jongere, bijvoorbeeld dat het goed bereikbaar is met het openbaar vervoer, en dat het voldoet aan bouwkundige en functionele maatstaven (Van Geffen, Nooren & Nouwens, 2012).

Jongeren met een LVB die in een justitiële jeugdinrichting (JJI) hebben gezeten, krijgen in eerste instantie van de jeugdreclassering ondersteuning op het gebied van huisvesting. Na afronding van het reclasseringstoezicht gaat de verantwoordelijkheid voor de huisvesting, als onderdeel van nazorg, over naar de gemeente (Van de Logt, 2012; Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 2011). Deze nazorg, onder andere in de vorm van ondersteuning en begeleiding bij wonen, is belangrijk voor het welslagen van een straf of maatregel (Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming, 2011). In een onderzoek van Lünemann, Vandenbroucke, Verwijs en Roeleveld (2010) geven jongeren aan dat ze na hun detentie vooral behoefte hebben aan coachende en pedagogische begeleiding bij praktische zaken, zoals het vinden van huisvesting.

Uit onderzoek van Noorda et al. (2008) onder risicjongeren in diverse Nederlandse steden blijkt dat goede hulp bij het zoeken van huisvesting niet altijd beschikbaar is. Deze jongeren vertellen in interviews dat ze het onduidelijk vinden bij wie ze terecht kunnen en ook is de begeleiding volgens hen niet altijd daadkrachtig.

2.3.2 Problemen in de praktijk met de huisvesting van jongeren met een licht verstandelijke beperking

Uit de literatuur blijkt het in de praktijk lastig te zijn om geschikte huisvesting met bijbehorende ondersteuning te vinden voor jongeren met een LVB, doordat een passend aanbod veelal ontbreekt.

Het zorgaanbod voor jongeren met een LVB sluit onvoldoende aan op de vraag vanuit deze groep, waardoor veel jongeren niet (op tijd) de zorg krijgen die ze nodig hebben (Algemene Rekenkamer, 2007). Van Geffen en Nouwens (2010) schatten dat dit geldt voor 40.000 jongeren en geven aan dat deze jongeren als gevolg hiervan niet op passende wijze ondersteund en geholpen worden. Dat kan leiden tot verzwarende van de problematiek. Steketee, Vandenbroucke en Rijkschroeff (2009) beschrijven bijvoorbeeld dat een deel van de jongeren het niet zelfstandig redt en vervolgens met zwaardere problematiek of als zwerfjongere weer in beeld komt. Oorzaken voor het ontbreken van een passend aanbod lijken gezocht te moeten worden in de veelal meervoudige problematiek van jongeren met een LVB, de moeizame doorstroom naar geschikte plekken, wachtlijsten door te weinig beschikbare plekken en specifieke behoefte in de begeleiding. Daarnaast kan er sprake zijn van een problematische omgang met hulp door jongeren met een LVB. Deze oorzaken zijn nauw met elkaar verweven en worden hieronder beknopt toegelicht.

Meervoudige problematiek

Het realiseren van passende zorg voor jongeren met een LVB is vaak geen makkelijke opgave, omdat de jongeren veelal met meerdere problemen tegelijkertijd te maken hebben, zoals emotionele en gedragsproblemen, psychische stoornissen en middelenmisbruik. Deze problemen kunnen elkaar versterken en hebben vaak ernstige gevolgen, zoals verslaving, schulden en criminaliteit (Van Geffen, Nooren & Nouwens, 2012). Door deze complexe problemen hebben jongeren met een LVB veel verschillende soorten hulp of ondersteuning nodig, die momenteel vaak door verschillende hulporganisaties aangeboden worden (Algemene Rekenkamer, 2007; College bouw ziekenhuisvoorzieningen, 2004; Inspectie voor de Gezondheidszorg, 2010).

De meervoudige problematiek maakt dat de zorg voor deze jongeren zich bevindt op het snijvlak van jeugdzorg, gehandicaptenzorg, kinder- en jeugdpsychiatrie en justitiële zorg, en deze zorg is veelal onvoldoende op elkaar afgestemd. Gevolg hiervan is dat jongeren met een LVB te laat de juiste zorg krijgen, waardoor problemen kunnen escaleren of ze tussen wal en schip kunnen vallen (College bouw ziekenhuisvoorzieningen, 2004). Tevens is de verleiding groot voor hulpverleningsinstellingen om een cliënt te verwijzen naar een ander hulpverleningscircuit, met name op het moment dat er een tekort is aan begeleidingsaanbod voor de jongere binnen de eigen organisatie (Van Beek, 2009).

Doorstroom is moeizaam

Het ontbreken van een passend zorgaanbod maakt ook dat vervolgotrajecten moeilijk te realiseren zijn waardoor de doorstroom van jongeren met een LVB van de ene naar de andere plek vaak moeizaam verloopt (Steketee, Vandenbroucke & Rijkschroeff, 2008).

Dit probleem rond doorstroming speelt op verschillende manieren. Een deel van de cliënten stroomt na verblijf in een instelling voor jongeren met een LVB voor behandeling van gedragsproblemen door naar een instelling voor verstandelijk gehandicapten. Deze doorstroom verloopt volgens Van Beek (2009) moeizaam vanwege problemen met (1) toelating, (2) een gebrek aan geschikte huisvesting, (3) financiering die onvoldoende is voor de intensiteit van de benodigde begeleiding en (4) een gebrek aan goed geschoold personeel met kennis en vaardigheden en een persoonlijkheid die past bij deze doelgroep. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat instellingen voor verstandelijk gehandicapten veelal onvoldoende middelen en kennis hebben om moeilijk plaatsbare cliënten met bijvoorbeeld verslavingsproblematiek, crimineel gedrag of ernstig probleemgedrag goede hulp te bieden (Van Beek, 2009).

Ook het doorverwijzen van jongeren met een LVB als ze 18 jaar worden naar andere instanties is nogal eens moeilijk omdat zorginstellingen deze jongeren soms weigeren in verband met de aanwezige gedragsproblematiek. Ook is er bij sommige zorginstellingen angst voor jongeren met een LVB, wat het bieden van zorg aan deze doelgroep moeilijk maakt (Steketee et al., 2008).

Tot slot noemen Barendregt, Schrijvers, Baars en Van de Mheen (2011) het gebrek aan aansluiting tussen de jeugdzorg en het vervolgtraject in de volwassenenzorg als probleem voor de doorstroom. Een structureel probleem hierbij is dat de indicatie-, financierings- en verantwoordingssystemen anders zijn voor beide vormen van zorg. In de jeugdzorg worden de jongeren vaak in het kader van een ondertoezichtstelling behandeld. Zodra de jongeren 18 jaar worden, valt dit gedwongen kader weg en krijgen de jongeren veel vrijheid. Het ontbreekt hen op dat moment aan een aantrekkelijk perspectief, waarbij deze nieuwe vrijheid gecombineerd kan worden met wonen en zorg. Daardoor kunnen jongeren uit beeld verdwijnen om op een later moment met schulden en dakloos terug in de hulpverlening te komen (Barendregt et al., 2011). Ook van Diepenhorst en Hollander (2011) noemen het een beperking op het gebied van huisvesting dat de zorg voor jongeren met een LVB vaak stopt wanneer de cliënt 18 jaar is geworden, omdat het daardoor niet mogelijk is om onder begeleiding zelfstandig wonen te leren en ervaren.

Terzijde kan hier worden opgemerkt dat ook doorstromen naar een zelfstandige woonruimte, net als voor normaalbegaafde jongeren, erg moeilijk is, omdat in grote steden er een tekort is aan geschikte betaalbare woningen voor jongeren (Noorda et al., 2008).

Wachlijsten door te weinig en ongeschikte plekken

Ook wachlijsten zorgen ervoor dat een passend zorgaanbod voor jongeren met een LVB vaak niet mogelijk is (Steketee, Vandenbroucke & Rijkschroeff, 2009). Zo blijkt uit onderzoek van Hartmans, Hengeveld, Vernhout & IJland (2009) dat er in 2007 2.125 jongeren met een LVB en aanvullende problematiek op de wachtlijst stonden voor een plek in een orthopedagogisch behandelcentrum (gemiddelde wachttijd van 1 jaar), in een reguliere instelling voor verstandelijk gehandicapten (gemiddelde wachttijd van een half jaar) of voor ambulante zorg (gemiddelde wachttijd van 3 maanden). Oorzaken voor de wachlijsten zijn dat er (1) onvoldoende intramurale voorzieningen zijn, (2) een stijgende vraag is, (3) onvoldoende gespecialiseerd personeel is, (4) de doorstroommogelijkheden van de ene zorgvorm naar de andere of naar de thuissituatie of een zelfstandige woonvorm beperkt zijn en (5) de samenwerking gericht op het realiseren van regionale voorzieningen voor jongeren met een LVB nog onvoldoende tot stand komt en/of tegen wettelijke en financiële grenzen aanloopt. Dit laatste punt komt onder andere doordat de zorgvraag zich op meerdere domeinen bevindt (Hartmans et al., 2009). Het is zeer waarschijnlijk dat deze wachtlijstproblematiek zich voortzet nadat de jongeren met een LVB 18 jaar zijn geworden (Barendregt, Schrijvers, Baars & Van de Mheen, 2011). Door de wachlijsten kunnen jongeren niet op de korte termijn geholpen worden, wat als gevolg kan hebben dat de jongeren afhaken (Noorda et al., 2008). Daarnaast sluiten verblijfplekken van jongeren door de wachlijsten vaak niet op elkaar aan, waardoor de jongeren bijvoorbeeld tijdelijk terug moeten naar familie of vrienden, of naar hun ouderlijk huis (Noorda et al., 2008).

Specifieke behoeften in de begeleiding

Uit het onderzoek van Noorda et al. (2008) blijkt dat er te weinig plekken zijn voor jongeren die specifieke begeleiding nodig hebben, zoals jongeren met een LVB. Het is voor deze doelgroep erg moeilijk om gepaste begeleiding te vinden. Zo hebben ze vaak veel één op één begeleiding nodig, die er in de reguliere (crisis)opvang of woonbegeleiding niet is (Noorda et al., 2008). Ook Barendregt, Schrijvers, Baars en Van de Mheen (2011) stellen dat er te weinig opvangplaatsen zijn voor jongeren met een LVB en daarnaast is de problematiek van deze jongeren vaak te zwaar voor de maatschappelijke opvang. Zij stellen dan ook dat er een aparte voorziening zou moeten komen waar jongeren met een LVB begeleid en behandeld kunnen worden. Een aansluitend argument komt van de professionals uit het onderzoek van Noorda et al. (2008). Zij geven aan dat de crisisopvang geen geschikte plek is voor jongeren en al helemaal niet voor jongeren die specifieke begeleiding nodig hebben, zoals jongeren met een LVB. Er is binnen de crisisopvang namelijk weinig aandacht voor school en in sommige gevallen vormt het een slecht milieu, waar de jongeren alleen maar meer in de problemen komen (Noorda et al., 2008).

Daarnaast worden jongeren met een LVB vaak opgevangen in voorzieningen met grote groepen, terwijl dat niet de ideale omgeving is om deze jongeren te behandelen en begeleiden. Dit omdat ze moeite hebben om zich te handhaven op de groep, met als gevolg dat ze worden gebruikt als loopjongen of pispaal en zich laten verleiden tot het doen van domme dingen of geïsoleerd raken van de anderen (Barendregt et al., 2011). Barendregt et al. (2011) stellen dan ook dat het goed zou zijn om jongeren met een LVB op te vangen op kleine groepen, zodat de jongeren beter tot hun recht komen en de begeleiding beter kan inspelen op hun behoefte aan aandacht, structuur en veiligheid.

Dit probleem speelt ook bij jongeren met een LVB die vanwege een straf of een maatregel geplaatst moeten worden in een JJI. Ook daar is er sprake van een tekort aan geschikte plekken voor jongeren met een LVB. Kempes (2012) stelt in haar overzichtsrapport over de PIJ-maatregel dat er te weinig plaatsen zijn voor jongeren met een LVB in JJI's, waardoor zij niet direct geplaatst kunnen worden.

Omgaan met hulp door jongeren met een licht verstandelijke beperking

Naast de problemen die er in de praktijk spelen rondom het veelal ontbreken van een passend zorgaanbod voor jongeren met een LVB, wordt de hulpverlening ook bemoeilijkt door de wijze waarop jongeren met een LVB zelf omgaan met hulp. Allereerst is acceptatie van hulp moeilijk voor jongeren met een IQ tussen de 70 en 85. Deze jongeren willen meedoen met leeftijdsgenoten, maar ze lopen tegen grenzen aan. Deze grenzen begrijpen ze niet en willen ze niet accepteren. Het kost hulpverleners vaak dan ook extra moeite om hen te sturen, omdat ze de geboden hulp niet accepteren. Ook wil deze groep niet geassocieerd worden met verstandelijk gehandicapten, wat maakt dat een aanbod van zorg samen met verstandelijk gehandicapten niet snel wordt geaccepteerd (Diepenhorst & Hollander, 2011).

Een ander aspect waardoor hulpverlening bemoeilijkt wordt, is dat jeugdzorg stopt als jongeren 18 jaar worden. Jongeren met een LVB zijn dan meestal nog niet in staat om zelfstandig te functioneren, maar als ze 18 jaar worden willen deze jongeren wel graag hun eigen keuzes maken. Daardoor ontbreekt het hen vaak aan de motivatie om de zorg en begeleiding na hun 18de jaar voort te zetten (Steketee, Vandenbroucke & Rijkschroeff, 2009).

De overgang van jeugdzorg naar volwassenenzorg betekent bovendien dat de jongere zelf moet gaan aangeven wat zijn zorgvraag is. Binnen de volwassenenzorg wordt er namelijk vraaggericht gewerkt, wat vereist dat de cliënt mondig genoeg is om te weten wat hij wil en in staat is om de juiste hulp op het juiste moment in te roepen.

Dit is echter veelal een probleem voor jongeren met een LVB, omdat ze minder goed dan normaalbegaafde cliënten kunnen beoordelen welke zorg goed voor hen is. Vraaggericht werken doet een beroep op zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid, terwijl mensen met een LVB daar juist kwetsbaar in zijn (Van Geffen & Nouwens, 2010; Steketee et al., 2009). Een bijkomend probleem bij de hulpverlening aan risicojongeren beschreven door Noorda et al. (2008) is dat professionals aangeven dat deze jongeren onvoorspelbaar zijn en hun afspraken niet nakomen.

Samenvattend: Jongeren met een licht verstandelijke beperking en huisvesting

Jongeren met een LVB hebben begeleiding en ondersteuning nodig bij het realiseren van ontwikkelingstaken. De ondersteuning die jongeren met een LVB nodig hebben op het gebied van wonen verschilt per persoon en per situatie.

In de praktijk blijkt het lastig te zijn om geschikte huisvesting met bijbehorende ondersteuning te vinden voor jongeren met een LVB. Dit komt doordat een passend aanbod ontbreekt door de meervoudige problematiek van de jongeren, een moeizame doorstroom en te weinig aanbod met geschikte begeleiding. Daarnaast vinden jongeren het lastig om hulp te accepteren, willen ze na hun 18de jaar zelf keuzes maken al zijn ze daar niet altijd toe in staat en is het voor jongeren met een LVB moeilijk om hun zorgvraag aan te geven, terwijl dit wel een vereiste is in de zorg vanaf het 18de jaar.

2.4 Licht verstandelijk beperkte jongeren en delinquent gedrag

In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op de oververtegenwoordiging van jongeren met een LVB in het justitiële veld. Daarna wordt kort gekeken naar bestaande kennis over delictgedrag en delictpatronen. Tot slot worden risicofactoren voor delinquent gedrag en de aanwezigheid van deze risicofactoren bij jongeren met een LVB beschreven. Hiermee wordt de basis gelegd voor de volgende paragraaf, waarin specifiek gekeken zal worden naar huisvesting als risicofactor voor het ontstaan en de continuering van delinquent gedrag.

2.4.1 Oververtegenwoordiging van jongeren met een licht verstandelijke beperking in het justitiële veld

Hoewel er regelmatig getallen genoemd worden over het aandeel van mensen met een LVB onder delinquenten, is er tot nu toe weinig met zekerheid te zeggen over het vóórkomen van een LVB onder de delinquentenpopulatie in Nederland. Internationaal onderzoek

naar de samenhang tussen IQ en delinquentie laat weliswaar zien dat een hoger IQ over het algemeen samengaat met minder criminaliteit, maar dergelijke studies kijken doorgaans alleen naar mensen met een IQ boven de 80 (Lindsay, Sturmey & Taylor, 2004). Bij mensen met een lager IQ wordt de relatie doorgaans complexer: meer sociale controle bij mensen met lagere IQ's, verminderde planningsvaardigheden en een minder geachte toerekeningsvatbaarheid maken dat beneden een bepaald niveau weer minder criminaliteit te verwachten is (Holland, 2004). Wanneer gekeken wordt naar enkele bekende risicofactoren voor crimineel gedrag zoals schooluitval, het ontbreken van een zinvolle dagbesteding, problemen binnen het gezin/de familie, een lage sociaal-economische status en psychische problemen (Andrews & Bonta, 2010) en naar de kenmerken van mensen met een LVB, dan ligt het echter op theoretische gronden voor de hand dat er een verhoogde kans op criminaliteit is in juist deze groep.

Hoeveel mensen met een LVB exact in aanraking komen met justitie is onbekend, omdat het aantal verstandelijk beperkten niet systematisch wordt bijgehouden in de populatie justitiabelen (Van Marle, 2004). Ook blijkt het heel moeilijk meetbaar, omdat betrouwbare en snelle meetinstrumenten voor het in kaart brengen van een LVB nog niet voorhanden zijn (Kaal, 2010). Internationale studies naar de prevalentie van een LVB in de strafrechtsketen geven geen eenduidig beeld. De weinige Nederlandse studies die er zijn laten, met alle methodologische haken en ogen die doorgaans aan deze studies kleven, vrij consequent zien dat er een oververtegenwoordiging van deze groep is (Kaal, 2010). Daarbij lijken er wel grote verschillen te zijn binnen de justitiële keten. Onderzoek is vooral gedaan naar de 'moeilijke' groepen – ISD, TBS, PIJ, Top 600 – waar de prevalentiecijfers hoger lijken (zie bijvoorbeeld: Brand & Van den Hurk, 2008; Van Gemmert & Valstar, 2009; Goderie & Lünemann, 2008; Koeter & Bakker, 2007). Dit kan leiden tot een vertekend beeld wanneer deze getallen worden doorgetrokken naar de gehele populatie justitiabelen. Wel kan gesteld worden dat, hoewel niet bekend is hoe groot de groep mensen met een LVB in de justitiële keten is, deze groep over de hele linie groot genoeg is om rekening mee te houden. Uit Nederlands onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat verschillende vormen van antisociaal en delinquent gedrag door 10 tot 20% van de jongens met een LVB werd vertoond (bij meisjes lag dit iets lager), veel vaker dan hun leeftijdsgenoten zonder een LVB (Douma, Dekker, De Ruiter, Tick & Koot, 2007). Daarnaast laat onderzoek van Brand en Van den Hurk (2008) zien dat onder jongeren met een PIJ-maatregel de groep met een IQ onder de 85 sterk oververtegenwoordigd is (39%).

Soorten delicten, recidive en criminele carrière

De literatuur is niet eenduidig over het soort delicten dat door mensen met een LVB gepleegd wordt. Sommige auteurs suggereren dat men binnen de groep delinquenten met een LVB een zelfde scala aan delicten lijkt te plegen als normaalbegaafde delinquenten,

waarbij de nadruk wel meer ligt op delicten als vermogenscriminaliteit, brandstichting en zedendelicten, en minder op geweld en zware criminaliteit (Day, 1993; Lindsay, Sturmey & Taylor, 2004). Een literatuurreview van de Law Reform Commission (1996) concludeert dat jongvolwassenen met een LVB vooral onvoorbereide en impulsieve delicten (brandstichting, inbraak, autodiefstal), geweldsmisdrijven (doodslag, bedreiging) en seksuele delicten plegen. Dit doen zij vaak onder invloed of druk van anderen, of zonder te beseffen dat ze iets strafbaars doen. Delicten die meer planning en vooruitzien vereisen, zoals handel in drugs of beroving komen minder vaak voor onder jongeren met een LVB.

Onderzoek van Asscher, Van der Put en Stams (2012) laat zien dat jongeren met een LVB vaker delicten plegen in interactie met personen, zoals moord, doodslag, mishandeling, roof, kidnapping en huiselijk geweld, dan jongeren zonder een LVB. Uit een analyse van 120 dossiers bij de jeugdreclassering van de WSG-JR (Teeuwen, 2012) kwam naar voren dat de jongeren (met een LVB) vaak meerdere delicten hadden gepleegd, waarvan een deel pas tijdens het politieverhoor aan het licht kwam. Een derde van deze groep kon worden aangemerkt als 'veelpleger'. De eerste politiecontacten van deze groep betroffen vaak 'eenvoudige delicten' (graffiti aanbrengen, overlast veroorzaken). De delicten die leidden tot reclasseringsbemoedienis betroffen onder meer 36% vermogensdelicten, 29% geweldsdelicten, 9% vermogens en geweldsdelicten, 7% zedendelicten en 5% wetsovertredingen (vooral spijbelen). Bij jongens bleek het hierbij vooral te gaan om een mix van verschillende soorten delicten (vermogen- en geweld, wetsovertredingen, zeden), terwijl het bij de elf meisjes in het onderzoek met name ging om vermogensdelicten en/of spijbelen (Teeuwen, 2012).

Een laag IQ blijkt gerelateerd aan een grotere kans op recidive (Cottle, Lee & Heilbrun, 2001). Hoewel een laag IQ op zichzelf geen oorzaak is van crimineel gedrag en dus geen risicofactor vormt, zijn de vaardigheidstekorten die bij een LVB horen dit wel (Vogelvang, Rutten, De Jong & Van den Braak, 2012; zie ook paragraaf 2.4.2). Jongeren met een LVB blijven ook vaker langer crimineel actief. Bij hen blijft het delictgedrag veelal hoog, terwijl bij normaalbegaafde jongeren het delictgedrag na een piek in de jongvolwassenheid afneemt. Van de jongeren met een LVB wordt 40% op hun 32e jaar nog veroordeeld voor een delict, terwijl dit bij jongeren zonder een LVB 10% is (Bijleveld, Van der Geest & Hendriks, 2012). Ook de transitie naar volwassenheid is voor jongvolwassen delictplegers met een LVB moeilijk. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat bij zowel mannen als vrouwen de kans dat zij op hun 32e een baan hebben 25% lager ligt dan bij hun leeftijdsgenoten zonder een LVB (Bijleveld et al., 2012).

2.4.2 Risicofactoren delinquent gedrag bij jongeren met een licht verstandelijke beperking

Risicofactoren voor delinquent of crimineel gedrag worden ook wel criminogene factoren genoemd. Het zijn kenmerken of omstandigheden die kunnen bijdragen aan het plegen van delicten en die de kans op de herhaling van delictgedrag (recidive) meer waarschijnlijk maken.

Bij jongeren met een LVB is vaak sprake van een hoog aantal risicofactoren voor delinquentie. Meestal hebben ze te maken met dezelfde risico- en beschermende factoren als jongeren zonder een LVB, maar wel worden ze vaker blootgesteld aan deze risicofactoren. Daarnaast beschikken ze veelal over minder beschermende factoren om hen van delictgedrag te weerhouden (Koolhof, Loeber, Wei, Pardini & Collot D'Escury, 2007b). Uit onderzoek van Stouthamer-Loeber, Loeber, Wei, Farrington en Wikström (2002) blijkt dat blootstelling aan veel domeinen met risicofactoren, terwijl er relatief weinig beschermende factoren zijn, de kans kan verhogen op blijvend ernstig crimineel gedrag op latere leeftijd. De aanwezigheid van een enkele risicofactor leidt doorgaans niet direct tot delinquent gedrag. De kans op ernstig delinquent gedrag wordt wel groter zodra er sprake is van een opeenstapeling van verschillende risicofactoren.

De beschikbare tijd voor deze literatuurstudie heeft noodgedwongen geleid tot het maken van keuzes in de uitwerking van de literatuur over risicofactoren. Er is gekozen voor het uitwerken van met name de ongunstige omstandigheden waarin jongeren met een LVB doorgaans opgroeien. Dit vanwege de empirische evidentie dat er een sterke relatie is tussen deze omstandigheden en het ontstaan van zowel delinquent gedrag als huisvestingsproblematiek (zie hiervoor 2.5). Om toch een indruk te geven van de reikwijdte van potentiële risicofactoren waarover in de literatuur geschreven wordt, zijn hieronder twee overzichtstabellen weergegeven die gebaseerd zijn op andere literatuurstudies. Tabel 2.1 geeft een overzicht van risicofactoren voor de ontwikkeling van delinquent gedrag zoals die bijeen zijn gezet door Van Gennep (2004) en in Tabel 2.2 staat een overzicht van Boertjes en Lever (2007). Achtergrond en actuele stand van zaken betreffende het onderzoek naar de risicofactoren in deze tabellen zijn, voor zover zij niet in paragraaf 2.5 worden besproken, voor deze probleemverkenning dus niet nader bestudeerd.

Van Gennep (2004) stelt in zijn overzicht dat er bij jongeren met een LVB sprake is van risicofactoren in het kind zelf, het gezin, de maatschappij en het instituut (Tabel 2.1). In het kind zelf kan het bijvoorbeeld een risicofactor zijn dat er sprake is van grotere kwetsbaarheid door verschillende hersenbeschadigingen. Als hier door de omgeving van het kind niet goed mee omgegaan wordt en het kind bijvoorbeeld veel gestraft wordt, dan kan dit

onder andere leiden tot onrustig en druk gedrag. Een risicofactor binnen het gezin kan zijn dat er sprake is van een eenoudergezin, waarbinnen de alleenstaande moeder moeite heeft met het vinden van het werk en leeft van een uitkering. Binnen de maatschappij is het een risicofactor als een kind opgroeit in armoede, waardoor hij minder positieve ontwikkelingskansen heeft. Tot slot zijn er jongeren met een LVB die opgroeien in een instelling. Voor hen kunnen er risicofactoren spelen binnen het instituut, zoals mishandeling, maar er kan ook te weinig personeel aanwezig zijn (Van Gennep, 2004).

Tabel 2.1

Overzicht criminogene risicofactoren bij jongeren met een LVB volgens literatuurstudie van Van Gennep (2004)

Domein	Risicofactoren
Het kind	<ul style="list-style-type: none"> - Een weinig flexibel temperament (en een omgeving die hier niet op de juiste manier op reageert). - Grotere kwetsbaarheid door licht cerebrale, visuele, auditieve, tactiele en motorische beschadigingen (waar de omgeving niet op de juiste manier mee omgaat). - Grotere kwetsbaarheid door ziekte, lichamelijke uitputting en bijwerkingen van medicatie.
Het gezin (Gorber, 1988)	<ul style="list-style-type: none"> - Onvoldoende gehechtheidsrelaties. - De gezinssamenstelling en dan met name gezinsgrootte, geboorteringorde en afstand tussen de geboortes van verschillende kinderen. - Persoonlijkheid van de ouders, onder andere gebrek aan opvoedingskennis en opvoedingsenergie, persoonlijke problemen, te jonge ouders en ouders met een LVB. - Eenoudergezinnen. - Armoedecultuur, wat vaak leidt tot een leefpatroon dat afwijkt van gangbare maatschappelijke normen.
De maatschappij (Tymchuck, Lakin & Luckasson, 2001)	<ul style="list-style-type: none"> - Armoede, wat zichtbaar wordt in slechtere huisvesting, slechtere medische zorg, slechtere voeding, onveilige woonbuurten en kleine huizen, waardoor er een omgeving ontstaat die weinig positieve ontwikkelingskansen biedt. - Etnische afkomst.
Het instituut (Geus en Van Gennep, 2004; Lingg & Theunissen, 1994)	<ul style="list-style-type: none"> - Formele factoren, zoals situering van het instituut buiten de samenleving, inadequate bouw en inrichting, klinisch omgeving van het dagelijks leven, veel personeelwisseling, te weinig personeel en te grote groepen. - Ontoereikende orthopedagogische concepten, in de vorm van starheid of afwezigheid van een orthopedagogisch concept, nadruk op de problemen, verwaarlozing van de subjectiviteit van de persoon, nadruk op beheersing en aanpassing, mishandeling en seksueel misbruik. - Het onzorgvuldig opzetten van orthopedagogische behandeling in kleinschalige voorzieningen in de samenleving.

Boertjes en Lever (2007) verdelen in hun literatuurstudie de risicofactoren die de samenhang tussen het hebben van een LVB en (jeugd)delinquentie mogelijk verklaren in de volgende vijf domeinen: cognitief, sociaal, emotioneel, persoonlijkheid en context (Tabel 2.2). Een voorbeeld van een risicofactor in het cognitieve domein is dat jongeren met een LVB onvoldoende onderscheid kunnen maken tussen goed en kwaad. In het sociale domein geldt dat jongeren met een LVB moeite hebben om perspectief te nemen en zich in de ander te verplaatsen, waardoor ze het moeilijk vinden om het gedrag van anderen te voorspellen. In het emotionele domein speelt bijvoorbeeld dat jongeren met een LVB slecht om kunnen gaan met boosheid en frustratie. Voor het domein persoonlijkheid geldt dat jongeren met een LVB veelal uit zijn op een directe behoeftebevrediging en er moeilijk mee om kunnen gaan als ze dit niet direct krijgen. In het domein context wordt de ongunstige gezinsachtergrond genoemd als risicofactor voor jongeren voor de ontwikkeling van delinquentie. In de volgende paragraaf wordt met name dit domein verder uitgewerkt.

Tabel 2.2

Geclusterd overzicht van risicofactoren als mogelijke verklaringen voor de samenhang tussen het hebben van een LVB en (jeugd)criminaliteit (Boertjes & Lever, 2007)

Domein	Mogelijke verklaringen voor de samenhang tussen LVB en (jeugd) delinquentie
Cognitief	<ul style="list-style-type: none"> - Onvoldoende onderscheid tussen goed en kwaad kunnen maken. - Slecht begrip van oorzaak-gevolgrelaties. - Vaardigheidstekorten. - Zwak redeneervermogen. - Minder sterke cognitieve controle.
Sociaal	<ul style="list-style-type: none"> - Minder vaardig in perspectief nemen. - Slechte begrip van sociale cues. - Tekortschietende sociale vaardigheden.
Emotioneel	<ul style="list-style-type: none"> - Laag zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen als aanleiding voor delinquentie. - Slecht omgaan met boosheid en frustratie. - Emotionele labiliteit.
Persoonlijkheid	<ul style="list-style-type: none"> - Impulsiviteit. - Is uit op directe behoeftebevrediging.
Context	<ul style="list-style-type: none"> - Ongunstige gezinsachtergrond. - Slechte buurt, slechte behuizing. - Minder pro-sociale vrienden. - Strafbare feiten worden vaker ontdekt. - Slechtere verdediging. - Slechtere zelfhandhaving binnen het justitiële systeem. - Negatieve stereotypering. - Ontoereikende ondersteuning na de straf.

Samenvattend: *Jongeren met een licht verstandelijke beperking en delinquent gedrag*

Het hebben van een LVB hangt samen met méér delinquent gedrag. Het is echter niet bekend hoeveel mensen met een LVB in aanraking komen met justitie. Wel bestaat er op basis van schattingen en onderzoeken bij enkele subpopulaties consensus dat jongeren met een LVB oververtegenwoordigd zijn binnen het justitiële systeem.

Bij jongeren met een LVB is er vaak sprake van een hoog aantal risicofactoren voor delinquent gedrag en minder beschermende factoren om hen te weerhouden van delinquent gedrag. Er is sprake van risicofactoren in de jongere zelf, het gezin, de maatschappij en het instituut. Tevens kunnen de risicofactoren ingedeeld worden in vijf domeinen, namelijk cognitief, sociaal, emotioneel, persoonlijkheid en context.

2.5 Huisvestingsproblematiek als risicofactor voor het ontstaan en de continuering van delinquent gedrag

In 2.4 is gekeken naar de oververtegenwoordiging van jongeren met een LVB in het justitiële veld en is aandacht besteed aan risicofactoren als verklaring voor deze oververtegenwoordiging. In de vorige paragraaf is al beschreven dat jongeren met een LVB relatief vaker dan normaalbegaafde jongeren een ongunstige familieachtergrond hebben. De doorwerking hiervan in huisvestingsproblematiek en de invloed daarvan op het risico voor de ontwikkeling van delinquent gedrag worden in deze paragraaf nader uitgewerkt. Beschreven wordt ook dat de negatieve omstandigheden waarin jongeren opgroeien doorwerken in het ontstaan van huisvestingsproblematiek bij de jongeren zelf. In deze paragraaf wordt eerst een beschrijving gegeven van huisvestingsproblemen als risicofactor voor het ontstaan van delinquent gedrag en daarna van huisvestingsproblemen als risicofactor voor de continuering van delinquent gedrag na detentie.

Omdat er weinig literatuur beschikbaar is die specifiek betrekking heeft op huisvesting bij jongeren met een LVB, wordt voor deze paragraaf ook gebruik gemaakt van studies naar volwassen delinquenten, jeugdige delinquenten en/of volwassenen met een (licht) verstandelijke beperking. Om misverstanden te voorkomen, wordt bij de bespreking steeds nadrukkelijk benoemd over welke groep de beschreven onderzoeken gaan.

2.5.1 Huisvestingsproblemen als risicofactor voor het ontstaan van delinquent gedrag

Jongeren met een licht verstandelijke beperking komen vaker uit een ongunstige gezinssituatie

Jongeren met een LVB komen relatief vaker uit multiprobleemgezinnen waarbij sprake is van een scala aan problemen. Deze gezinnen worden gekenmerkt door disfunctioneren, beperkte zelfredzaamheid en een opeenstapeling van problemen, zoals psychiatrische problematiek van ouders, verslaving en/of gescheiden ouders (De Beer, 2011; Dekker & Koot, 2003; Drost, 2010; VOBC-LVG, 2009). Jongeren met een LVB hebben vaak een negatieve familieachtergrond (Hall, 2001), waarbinnen sprake is van wanorde in het gezin (Rutter & Madge, 1976), ouders met geestelijke gezondheidsproblemen en werkgerelateerde problemen (Asscher, Van der Put & Stams, 2012), een onstabiele opvoeding (Koller, Richardson & Katz, 1983; Richardson, Koller & Katz, 1985), een chaotische thuissituatie (Lamet, James, Dirkzwager & Van der Laan, 2010) en psychopathologie en stress van de ouders (Koolhof, Loeber, Wei, Pardini & Collot d'Escury, 2007b). Volgens Boertjes en Lever (2007) is deze ongunstige gezinsachtergrond van veel jongeren met een LVB een mogelijke verklaring voor de samenhang tussen het hebben van een LVB en (jeugd)delinquentie. Ook lijkt er een relatie tussen opgroeien in negatieve omstandigheden en het ontstaan van huisvestingsproblematiek van jongeren zelf. De jongeren uit het onderzoek van Barendregt, Schrijvers, Baars en Van de Mheen (2011) noemden als redenen om weg te lopen van huis het slechte contact met het gezin, veel ruzie, lichamelijke en/of emotionele mishandeling en verslaving van de ouders aan drugs of alcohol. Van deze jongeren had 80% een benedengemiddeld intellect.

Jongeren met een licht verstandelijke beperking groeien vaker op in relatieve armoede

Jongeren met een LVB komen relatief vaak uit gezinnen met een zwakke sociaal-economische positie (Van Geffen, Nooren & Nouwens, 2012). Zij hebben een grotere kans dan normaalbegaafde kinderen om blootgesteld te worden aan armoede, waaronder ook een slechte huisvesting en een slechte buurt worden verstaan (Koolhof, Loeber, Wei, Pardini & Collot d'Escury, 2007b). Uit longitudinaal onderzoek in Engeland bleek bijvoorbeeld dat persistente criminelen (mensen met veroordelingen in de jeugd en in volwassenheid) significant vaker uit een gezin met een laag inkomen kwamen dan niet-persistente criminelen (Farrington et al., 2006). Overigens vonden Asscher, Van der Put en Stams (2012) geen verschil tussen jeugdige delinquenten met en zonder een LVB in laag familie-inkomen.

Eerder is al genoemd dat jongeren met een LVB vaker uit multiprobleemgezinnen komen. Deze gezinnen worden gekenmerkt door beperkte zelfredzaamheid, disfunctioneren en een

opeenstapeling van problemen, waaronder financiële problemen en een lage sociaal-economische status (De Beer, 2011; Dekker & Koot, 2003; Drost, 2010; VOBC-LVG, 2009). Ook hebben ouders met een kind met een beperking dat thuis woont het soms financieel moeilijk, omdat de zorg en het opvoeden van hun kinderen meer tijd en geld kost. Hierdoor maken zij extra kosten, terwijl ze juist minder verdienen omdat ze minder tijd hebben om te werken (Zorgbelang Gelderland, 2010).

Jongeren met een licht verstandelijke beperking groeien vaker op in relatief slechte huisvesting

De zwakke sociaal-economische positie van de gezinnen met jongeren met een LVB heeft als gevolg dat jongeren met een LVB vaker opgroeien in slechte behuizing dan andere jongeren (Koolhof, Loeber & Collot d'Escury, 2007a; Koolhof, Loeber, Wei, Pardini & Collot d'Escury, 2007b). Opgroeien in slechte huisvesting, zoals het wonen in een uitgewoond huis, is een significante voorspeller voor de ontwikkeling van crimineel gedrag (Farrington et al., 2006). Boertjes en Lever (2007) noemen slechte behuizing dan ook als mogelijke verklaring voor de samenhang tussen het hebben van een LVB en (jeugd)delinquentie.

Het probleem van de slechte huisvesting wordt mogelijk versterkt door het feit dat jongeren met een LVB relatief vaker opgroeien in grote gezinnen. Dit is gevonden in wat ouder onderzoek; jongens met een IQ lager dan 80, kwamen vaker uit grote families dan jongens met een IQ boven de 80 (Glueck, 1985; Rutter & Madge, 1976). Opgroeien in een groot gezin in relatieve armoede is een sterke voorspeller voor later crimineel gedrag (Farrington et al., 2006). Loeber en Stouthamer-Loeber (1986) beschreven al dat conflicten tussen broers en zussen vaak intenser en moeilijker onder controle te houden zijn in grote dan in kleine families en dat de kans op ruzies over bezittingen, ruimte en 'het lievelingetje' zijn mogelijk gerelateerd is aan het aantal kinderen in het gezin.

Gevolg van deze grote gezinnen kan zijn dat de huizen waarin de gezinnen wonen te klein zijn voor het aantal inwoners. Uit onderzoek van Noorda et al. (2008) blijkt dat risicjongeren die bij hun ouders wonen, ontevreden zijn als ze een kamer moeten delen met hun broer, zus of kind. Deze jongeren klagen over privacy, ze hebben het gevoel dat ze niet kunnen doen wat ze willen, ze ervaren vaak bemoeienis van ouders, broers of zussen, en ze moeten verantwoording afleggen (of hebben in elk geval het gevoel dat ze dit moeten). Hierdoor hebben de jongeren letterlijk en figuurlijk te weinig ruimte en dit kan leiden tot spanningen binnen het gezin. Deze spanningen kunnen uiteindelijk als gevolg hebben dat de jongeren weggelopen van huis of uit huis worden gezet (Noorda et al., 2008). Daarnaast kan een te klein, te druk huis als gevolg hebben dat de jongere geen rustige werkplek

heeft, waardoor het moeilijk voor de jongere wordt om zich in te zetten voor school, werk of een zinvolle vrijetijdsbesteding (Noorda et al., 2008).

Jongeren met een licht verstandelijke beperking groeien vaker op in een slechte buurt

Uit onderzoek van Koolhof, Loeber, Wei, Pardini en Collot d'Escury (2007b) blijkt dat kinderen met een laag IQ een grotere kans hebben dan kinderen met een hoger IQ om op te groeien in een slechte buurt. Ook kan er sprake zijn van een armoedige woonsituatie met overlast en burenruzies (Noorda et al., 2008) en waarbinnen de jongeren met een LVB gemakkelijk betrokken kunnen raken bij of verdacht kunnen worden van het plegen van delicten (Boertjes & Lever, 2007). Wonen in een slechte buurt is een belangrijke risicofactor voor crimineel gedrag (Junger & Marshall, 1997; Loeber, Hoeve, Slot, Van der Laan & Spel, 2012). Uit onderzoek van Stouthamer-Loeber, Loeber, Wei, Farrington en Wikström (2002) blijkt dat ernstig delinquent gedrag veelal geconcentreerd is in de buurten met een lage sociaal-economische status (SES) in de stad. Ook laten de resultaten van dit onderzoek zien dat het aantal risicofactoren in buurten met een lage SES hoger ligt dan in buurten met een hogere SES, terwijl in deze buurten minder beschermende factoren zijn (Stouthamer-Loeber et al., 2002).

Boertjes en Lever (2007) noemen het wonen in een slechte buurt en het opgroeien in nadelige sociaal-economische omstandigheden als mogelijke verklaringen voor de samenhang tussen het hebben van een LVB en (jeugd)delinquentie en voor de oververtegenwoordiging van jongeren met een LVB in het justitiële systeem. Belangrijke factor hierbij is dat er in een slechte buurt veelal sprake is van een concentratie van impulsieve en delinquente bewoners (Loeber et al., 2012). Delinquente jongeren kunnen een grote aantrekkingskracht hebben op jongeren met een LVB (Van Geffen, Nooren & Nouwens, 2012) en in een slechte buurt is de kans groter dat zij met delinquente jongeren bevriend raken.

Eigen financiële problemen van jongeren met een licht verstandelijke beperking als reden om van huis weg te lopen

Naast financiële problemen binnen het gezin kunnen ook financiële problemen van de jongere zelf leiden tot huisvestingsproblematiek. Zo hebben risicojongeren veel concurrentie van andere woningzoekenden bij het vinden van een huis en hun zwakke sociaaleconomische positie verkleint hun kans van slagen (Noorda et al., 2008). Ook het hebben van schulden kan bij deze jongeren leiden tot huisvestingsproblematiek, waarbij het gaat om schulden die zo groot zijn dat deurwaarders en politie aan de deur verschijnen. Er zijn jongeren die zich als gevolg hiervan uitschrijven bij hun ouders, omdat ze niet willen dat de deurwaarder spullen van hun ouders meeneemt. Ook kan het zijn dat de ouders hun kind

zelf uitschrijven, omdat ze bang zijn voor de gevolgen van de schulden voor henzelf. In beide gevallen heeft het kind geen postadres meer.

Daarnaast kan het zo zijn dat de jongeren zich zo diep schamen voor hun schulden dat ze bijna niet meer thuis wonen en veel op straat gaan zwerven (Noorda et al., 2008). Ook uit onderzoek van Barendregt, Schrijvers, Baars & Van de Mheen (2011) blijkt dat financiële problemen een reden waren voor de jongeren uit hun onderzoek om te vertrekken uit huis.

2.5.2 Huisvestingsproblematiek als risicofactor voor continuering van delinquent gedrag na detentie

Elementen die gerelateerd zijn aan veranderingen in de sociale omgeving waarin mensen leven, zijn elementen die helpen bij het voorkomen van verder betrokkenheid van mensen bij crimineel gedrag. Hierbij kan gedacht worden aan veranderingen op het gebied van werk, persoonlijke relaties en de woonomgeving. Dit betekent dat mensen die stoppen met criminaliteit vaker een baan, een stabiele relatie en een veilig onderkomen hebben (Farrall, 2002; Farrall & Bowling, 1999). Kendall (2004) geeft echter aan dat dit helaas wel de elementen zijn waarop mensen met een verstandelijke beperking het doorgaans het slechtst doen.

Huisvesting blijkt cruciaal voor een succesvolle overgang van ex-gedetineerden na hun vrijlating naar de samenleving (Baldry, McDonnell, Maplestone & Peeters, 2006). Het niet hebben van huisvesting na detentie vergroot de kans dat ex-gedetineerden opnieuw in de criminaliteit belanden (More & Weijters, 2011). Tevens is het zo dat de kans dat iemand terugvalt in delictgedrag groter wordt als hij vaak van woonomgeving wisselt of in een omgeving woont die voor hem aanleiding geeft tot crimineel gedrag (Vogelvang, 2005). Hiermee is huisvesting een belangrijke factor bij het inschatten van de kans op recidive en vormt het binnen het reclasseringswerk één van de meest dynamische en te beïnvloeden leefgebieden van een jongere (Vogelvang, 2005).

Dakloosheid is een groot probleem onder volwassen ex-gedetineerden. Moeilijkheden om te re-integreren in de samenleving maken dat het risico op dakloosheid toeneemt voor vrijgelaten gevangenen. Net vrijgekomen gevangenen zijn dan ook het meest kwetsbaar voor dakloosheid en dit vergroot de kans dat iemand recidiveert (Metraux & Culhane, 2002). Dakloos zijn heeft dan ook een significante samenhang met terugkeer naar de gevangenis (Baldry, McDonnell, Maplestone & Peeters, 2004). Ook stellen Shipley en Tempelmeyer (2012) dat dakloosheid een risicofactor is voor toekomstig geweld, omdat mensen die geen ondersteuning of onderdak hebben minder vaak behandeling krijgen.

Uit het onderzoek van Baldry, McDonnell, Maplestone en Peeters (2004) onder ex-gedetineerde volwassenen in Australië blijkt dat veel gedetineerden als ze nog vastzitten hopen dat ze na hun vrijlating bij hun ouders, partners of andere familieleden kunnen wonen. Deze hoop bleek onjuist, want drie maanden na vrijlating was 60% van deze mensen aan het verhuizen en hadden ze geen stabiele woonplaats. Veel van hen verhuisden van vriend naar vriend, sliepen ergens op de bank, op straat of in een hostel. Deze chaotische levensomstandigheden maakten het onmogelijk om iets te doen aan bijvoorbeeld het afkicken van drugs, het krijgen van een baan of het aangaan van sociale banden, waardoor het merendeel van de mensen met een wisselende huisvesting binnen negen maanden na hun vrijlating opnieuw werd opgesloten (Baldry et al., 2004). Deze resultaten werden bevestigd door een latere studie van dezelfde onderzoekers, waaruit bleek dat vaak verhuizen (meermalen per kwartaal) door ex-gedetineerden significant samenhangt met achteruitgang in de omstandigheden van de ex-gedetineerden en met de kans op terugkeer naar de gevangenis (Baldry, McDonnell, Maplestone & Peeters, 2006). Anderzijds liet onderzoek zien dat het verblijven bij ouders, partner of nabije familieleden een significante samenhang had met uit de gevangenis blijven. Bij hen verblijven lijkt dan ook samen te gaan met stabiliteit, niet hoeven te verhuizen en uit de gevangenis blijven (Baldry et al., 2004). Op basis hiervan stellen Baldry et al. (2004) dat een combinatie van stabiele huisvesting en helpende ondersteuning bij het aanpakken van problemen met drugs, familierelaties en werk ertoe leidt dat ex-gedetineerden minder snel terugkeren naar de gevangenis.

Bij deze resultaten dient wel de kanttekening geplaatst te worden dat uit een literatuurreview van O'Leary (2013) blijkt dat de rol van stabiele huisvesting in het afnemen van het risico op recidive niet zo duidelijk is dat er al sprake is van inzicht in een causaal mechanisme. Onderzoek naar deze relatie toont aan dat stabiele huisvesting een rol speelt in de afname van de recidivekans, maar het is niet duidelijk wat de precieze aard en omvang is van deze rol.

Wanneer specifiek gekeken wordt naar jeugdige ex-gedetineerden in Nederland, dan blijkt dat het niet hebben van een huis na detentie ertoe leidt dat sommigen van hen adresloos zijn en in een schimmige circuit verkeren. Deze jongeren verblijven bij vrienden of in goedkope hotels en sommigen van hen zijn dakloos (Lünnemann, Vandenbroucke, Verwijs en Roeleveld, 2010). Dat dit geen zeldzaam patroon is, blijkt uit onderzoek van Bijleveld, Van der Geest en Verbruggen (2013). Binnen hun onderzoeksgroep heeft één op de drie mannen en vrouwen gezworven na het verblijf in een JJI. Zeventien jaar na het vertrek uit de JJI bevindt één op de vijf mannen en één op de tien vrouwen zich in een niet-standaard leefsituatie, waarbij gedacht kan worden aan een justitiële instelling, dakloosheid, GGZ-instelling of een andere opvangsituatie.

Concluderend stellen zij dan ook dat veel mannen of vrouwen na vertrek uit de JJI op enig moment in hun leven in een zeer kwetsbare huisvestingssituatie hebben verkeerd.

Onderzoek van Winter, Holland en Collins (1997) laat zien dat jongvolwassenen met een LVB die in voorarrest zaten voor een delict veel vaker een historie van dakloosheid hadden dan jongvolwassenen met een LVB die niet verdacht werden van een delict. In een recent onderzoek van Oakes en Davies (2008) is gevonden dat onder volwassen daklozen de totale en verbale IQ-scores significant lager waren dan die van de normgroep. Dit gold niet voor de performale score.

Ook los van voormalige detentie is gevonden dat dakloosheid voor jongeren een risicofactor is voor delinquentie. Zo blijkt uit onderzoek van McCarthy en Hagan (1991) dat het aantal criminele activiteiten toeneemt naarmate jongeren langer op straat verblijven. Tevens kiest een groter deel van de dakloze jongeren ervoor om deel te nemen aan ernstigere vormen van criminaliteit nadat ze hun huis hebben verlaten. Deze relatie is consistent voor verschillende typen crimineel gedrag en niet afhankelijk is van een bepaalde leeftijdsgroep of geslacht. Daarom stellen McCarthy en Hagan (1991) dat het erop lijkt dat veranderingen in het vertonen van crimineel gedrag toegeschreven kunnen worden aan dakloos worden. Deze resultaten worden deels bevestigd door de professionals uit het onderzoek van Noorda et al. (2008). Zij geven aan dat jongeren zonder vaste verblijfplaats vaak in contact komen met de verkeerde mensen. Ook kunnen ze in aanraking komen met drank, drugs en prostitutie en in het verkeerde milieu terechtkomen.

Oorzaken afwezigheid passende huisvesting na detentie

Aan het gebrek aan passende huisvesting na detentie liggen verschillende oorzaken ten grondslag. Allereerst is de maatschappelijke opvang voor ex-gedetineerden onvoldoende of helemaal niet geregeld. Ook is het niet makkelijk om deze tijdelijke opvang al tijdens het verblijf in de penitentiaire inrichting te regelen (Van Bommel, 2005). Daarnaast kunnen gedetineerden tijdens hun detentie hun huis kwijtraken, omdat ze uitgeschreven worden op hun huuradres (Van Bommel, 2005), doordat ze de huur niet meer kunnen betalen door het verlies van werk (More & Weijters, 2011) of door het stopzetten van hun uitkering (Van Bommel, 2005). Een ander probleem dat speelt is de schaarste op de woningmarkt en ex-gedetineerden krijgen geen voorrang bij het krijgen van een huis (Van Bommel, 2005; Van Duijvenbooden & Pattje, 2010). Deze schaarste speelt met name bij betaalbare woningen (Prang, Van Wingerden & Timmer, 2010). Dit maakt dat de nazorg voor ex-gedetineerden op het gebied van huisvesting lastig is (Van Duijvenbooden & Pattje, 2010), terwijl deze nazorg juist zo belangrijk is om ervoor te zorgen dat ex-gedetineerden niet terugvallen in de criminaliteit (Prang et al., 2010).

Het probleem met het vinden van passende huisvesting speelt ook bij jeugdige ex-gedetineerden. Zo blijkt uit onderzoek van Lünemann, Vandenbroucke, Verwijs en Roelvelde (2010) onder ex-gedetineerde jongeren in Den Haag dat er sprake is van een tekort aan huisvesting of opvang voor deze groep. Mogelijk komt dit niet alleen doordat er te weinig plekken zijn, maar ook doordat ex-gedetineerde jongeren niet in huizen worden geplaatst omdat het risicojongeren zijn. Gevolg is dat jongeren kunnen gaan zwerven of lange tijd adresloos blijven. Wat tevens een rol speelt, is dat jongeren geen voorrang krijgen voor een woning, wat betekent dat ze na inschrijving jaren moeten wachten.

Versterkte problematiek voor ex-gedetineerden met een licht verstandelijke beperking

Bij ex-gedetineerden met een (licht) verstandelijke beperking lijken de hierboven geschetste problemen te worden versterkt. Zij ervaren nog meer huisvestingsproblemen dan ex-gedetineerden in het algemeen (Kendall, 2004) en zijn extra kwetsbaar voor slechte huisvesting na vrijlating (Baldry, McDonnell, Maplestone & Peeters, 2006). Het is bij deze groep extra moeilijk om hen geplaatst te krijgen, omdat ze worden afgewezen door zowel instanties voor ex-gedetineerden als door instanties voor mensen met een verstandelijke beperking (Lindsay, 2002). Uit onderzoek van Van Duijvenbooden en Pattje (2010) blijkt dat er ook in Nederland te weinig opvangcapaciteit is voor ex-gedetineerden met een LVB.

Als het mensen met een LVB lukt om huisvesting te krijgen, dan blijken ze relatief vaak terecht te komen in minder goede wijken, omdat daar de goedkoopste huizen staan. Dit is nadelig omdat deze mensen door hun beperking extra kwetsbaar zijn (Zorgbelang Gelderland, 2010). Hierbij aansluitend stellen medewerkers van de Arnhemse welzijnsorganisatie Rijnstad in een onderzoek van Fräser, Postmus, Prosé en Tolnaj (2011) dat mensen met een LVB vaak in achterstandswijken wonen met lage huurprijzen. Zij vertellen dat deze mensen vaak wel met de burens praten, maar ze niet echt goed of regelmatig contact hebben. Ook komt het vaak voor dat mensen met een LVB ruzie maken met hun burens en dat ze door hen gediscrimineerd worden. In hetzelfde onderzoek vertellen volwassenen met een LVB uit Berkelland dat zij verhalen kennen van mensen met een LVB die uit hun buurt zijn weggepest en geeft MEE Oost-Gelderland aan dat ze signalen krijgt dat sommige mensen met een LVB problemen ervaren in de buurt, omdat ze zich niet geaccepteerd voelen (Fräser et al., 2011).

Samenvattend: Huisvestingsproblemen als risicofactor voor ontstaan en continuering delinquent gedrag

Jongeren met een LVB groeien vaker op binnen ongunstige familieomstandigheden, in relatieve armoede, in relatief slechte huisvesting en in een slechte buurt. Deze factoren zijn gerelateerd aan een verhoogde kans op crimineel gedrag. Financiële problemen van de jongeren zelf verhogen de kans op crimineel gedrag, maar ook op huisvestingsproblemen.

Elementen als werk, een relatie en huisvesting zijn belangrijk in het voorkomen van verder crimineel gedrag, maar het zijn echter ook de factoren waarop jongeren met een LVB het vaak slechter doen. Onderzoek laat zien dat huisvesting na detentie cruciaal is voor het voorkomen van terugval in delictgedrag, maar toont tegelijkertijd aan dat het vinden van huisvesting voor veel ex-gedetineerden een probleem is. Bij ex-gedetineerden met een LVB lijken deze problemen te worden versterkt.

3. Inventarisatie van ervaren problemen in het werkveld

In aanvulling op de literatuurstudie is een inventarisatie gehouden van de problemen die in het werkveld ervaren worden met de combinatie een LVB en huisvestingsproblematiek bij jeugdige reclasseringscliënten. Deze inventarisatie is breed opgezet. Allereerst is een dossieranalyse uitgevoerd van dossiers van de WSG-JR. Vervolgens zijn interviews gehouden met reclasseringswerkers van de WSG-JR en het LJ&R. Tot slot zijn de bevindingen van de literatuurstudie, de dossieranalyse en de interviews in een expertmeeting voorgelegd aan verschillende experts van binnen en buiten de WSG-JR en het LJ&R. De resultaten van de dossieranalyse, interviews en expertmeeting zullen hieronder beschreven worden.

3.1 Dossieranalyse

Om een beeld te krijgen van de problemen die reclasseringscliënten met een LVB op het gebied van huisvesting ervaren, zijn 203 dossiers afkomstig van cliënten van de jeugdreclassering van de WSG-JR nader bekeken. Het betreft een aselechte steekproef van alle dossiers die tussen januari 2012 en september 2012 zijn afgerond. Voor dit onderzoek zijn alleen de 126 dossiers van diegenen betrokken die tussen de 16 en 23 jaar waren op het moment dat het reclasseringscontact begon. Aan het begin van het contact is namelijk in het dossier vastgesteld wat de huisvestingssituatie op dat moment was en in hoeverre huisvesting een mogelijke criminogene factor was. De gemiddelde leeftijd van de jongeren was op dat moment 17,2 jaar.

De dossiers zijn in het kader van een ander omvangrijk project met verschillende doelstellingen gescoord. Om die reden is er een oververtegenwoordiging van meisjes opgenomen in de steekproef. Deze maken bijna 28% uit van de steekproef, terwijl zij 20% van het totale aantal cliënten in de steekproefkader uitmaakten. Gezien het verkennende karakter van dit onderzoek is er voor deze oververtegenwoordiging van meisjes niet gecorrigeerd.

3.1.1 De huidige woonsituatie

Van de 126 dossiers staat in 123 dossiers informatie die gerelateerd kan worden aan de woonsituatie van de cliënt (Tabel 3.1). Van de overige drie cliënten staat de woonsituatie niet duidelijk omschreven in het dossier. De meeste jongeren wonen bij twee ouders. Hierbij zit ook een jongere die bij de ouders van haar vriend woont. Daarnaast wonen ook

veel jongeren bij één ouder. Tot deze groep behoort ook een jongere die samen met zijn pleegvader in een flat woont.

Van deze thuiswonende jongeren zijn een aantal op zoek naar nieuwe huisvesting, bijvoorbeeld in een begeleid wonen project. Daarnaast wonen twaalf jongeren in een residentiële instelling. Voor de meesten van hen geldt dat dit een open instelling of een orthopedagogisch behandelcentrum is.

Tabel 3.1

Overzicht van de woonsituaties die voorkomen in de WSG-JR dossiers

Woonsituatie	N
Als kind in tweeoudergezin:	
- waarvan bij twee biologische ouders (32)	
- waarvan bij één biologische ouder (7)	
- waarvan bij biologische moeder (1)	
- waarvan bij biologische vader (1)	
- waarvan bij ouders van vriend (1)	
	56
Als kind in eenoudergezin:	
- waarvan bij moeder (11)	
- waarvan bij vader (2)	
- waarvan bij biologisch moeder (1)	
- waarvan bij pleegvader (1)	
	52
Residentieel	12
Onbekend	3
Zelfstandig	2
Woont overal en nergens, wil niet thuis wonen	1
	Totaal 126

3.1.2 Problemen met betrekking tot huisvesting

De problemen die ervaren worden met huisvestingssituaties worden uit Tabel 3.1 niet duidelijk. Deze problemen komen wel naar voren in de 118 dossiers waar de reclasseringswerker een analyse heeft gemaakt van mogelijke recidiveverhogende problemen (criminogene factoren). In de lijst met criminogene factoren die de reclasseringswerker van de WSG-JR moet nalopen, is 'huisvesting' expliciet opgenomen. In de overige acht dossiers is deze criminogene factor niet beschreven. De kanttekening die hierbij geplaatst moet worden, is dat elke reclasseringswerker zelf ingevuld heeft in welke mate hij de huisvestings-situatie als problematisch zag. Hierbij kan sprake zijn van een verschil in visie tussen de verschillende reclasseringswerkers.

In de analyse is geprobeerd een afbakening te maken in het soort probleem: de problemen kunnen technisch (bijvoorbeeld slechte isolatie en/of kleine woning), financieel (bijvoorbeeld een huurachterstand) of sociaal van aard zijn (bijvoorbeeld conflicten en/of ruzies binnen de woning). Ook kunnen de (sociale) omgeving van de woning en het hebben van wisselende woonplekken van invloed zijn op ervaren huisvestingsproblematiek. De problemen worden in Tabel 3.2 gepresenteerd van 'meest genoemd' tot 'minst genoemd'.

Tabel 3.2

Problematische woonsituatie volgens de WSG-JR dossiers

Problematische woonsituatie volgens de WSG-JR dossiers	N
Geen problematische situatie	93
Veel wisselende woonsituaties	8
Onbekend	8
Problematische (sociale) omgeving	5
Problematisch gezin	4
Kleine woning	4
Woning verplicht verlaten	2
Problematische woning	1
Financiële problemen	1
Totaal	126

Geen problematische situatie

In 93 dossiers van de 126 dossiers rapporteren reclasseringswerkers niet over een problematische woonsituatie. Als deze woonsituaties bekeken worden, dan valt op dat het overgrote deel van de jongeren uit deze dossiers bij hun vader en/of moeder in huis woont met of zonder broertjes en/of zusjes. Andere kenmerken die in de dossiers genoemd worden, zijn bijvoorbeeld een rustige wijk, een opgeruimd en schoon huis en een eigen kamer voor de jongere.

Veel wisselende woonsituaties

In acht dossiers werd genoemd dat de cliënt lange tijd geen vaste woonplek had en dat er sprake was van veel wisselende woonsituaties. Eén cliënt was financieel afhankelijk van anderen en maakte veel omzwervingen en een ander wilde niet thuis wonen en woonde overal en nergens. Verder was er één cliënt die in veel verschillende instellingen woonde en weer een ander waarbij de situatie in een behandelcentrum onhanteerbaar was, waardoor de cliënt thuis woonde in afwachting op een andere plaatsing. Ook in het dossier van een andere cliënt stond dat deze cliënt een halfjaar in een gesloten inrichting had gewoond en daarna weer thuis was gaan wonen. De cliënt had in de inrichting veel problemen, er

was sprake van ernstig zelfbepalend gedrag, hij accepteerde geen gezag en bedreigde zijn ouders. Een andere cliënt met veel wisselende woonplekken, woonde bij zijn vader en diens vriendin en was op zoek naar een eigen woning; hierbij kreeg hij hulp van een ambulante begeleider. Weer een andere cliënt woonde met vader, moeder en broer, maar in zijn dossier werd opgemerkt dat hij een ander post- dan woonadres had. De reden hiervan was onbekend. Een volgende cliënt was weggelopen van huis. Hij woonde samen met een vriend in een kraakpand, woonde af en toe bij zijn ouders en liep dan weer weg. Tenslotte ging hij naar de crisishulp; daarna woonde hij wisselend bij zijn zus, nichtje of vrienden.

(Sociaal) problematische omgeving

Vijf cliënten woonden in een omgeving die mogelijk van invloed was op problemen (huisvestingsproblemen en/of het plegen van criminaliteit). In alle gevallen werd genoemd dat het om een onrustige of criminele buurt ging waarbij er veel overlast van jongeren was. In één van de dossiers stond bij de overlast van jongeren genoemd dat er drank- en drugsgebruik in de buurt was. Verder werd in één van de dossiers genoemd dat de cliënt vaak buiten was en moeder geen zicht op de cliënt had omdat ze meerdere baantjes had.

Problematisch gezin

In vier dossiers werden problemen in het gezin genoemd onder het kopje huisvesting. Eén cliënt woonde nog thuis, maar had een vader die weliswaar aardig maar prikkelbaar was, terwijl zijn moeder Gilles de la Tourette had, erg onzeker was en veel alcohol dronk. Een andere cliënt woonde samen met ouders en broer en ging vaak naar buiten voor rust. Een halfbroer en vriendin met hun kindje woonden bijna een jaar bij hen waardoor het druk en lawaaiig was. Een derde cliënt woonde met moeder, zus, zusje en broertje met gedragsproblematiek. Een vierde cliënt woonde in een behandelinstelling waar het goed ging en de cliënt een voorbeeld voor anderen was. Wanneer de cliënt thuis was geweest, zat de cliënt regelmatig in een dal. Daarbij vond de cliënt het moeilijk zich thuis aan de regels te houden en hoewel moeder bereid was alles te doen wist ze niet hoe ze het moet doen. De cliënt had sporadisch contact met vader.

(Te) kleine woning

Bij vier cliënten werd hun woning door de reclasseringswerker benoemd als een kleine woning. Eén cliënt woonde met moeder en twee anderen in een caravan waar ze met zijn vieren op een kamer sliepen. Twee cliënten deelden hun kamer met een broertje en de vierde cliënt met twee broertjes. In de dossiers werd, op één cliënt na die aangaf een kamer delen geen probleem te vinden, niet expliciet aangegeven of dit een probleem was of dat het tot verdere problematiek leidde.

Verplicht woning verlaten

Uit de WSG-JR dossiers kwam naar voren dat twee cliënten hun woning verplicht moesten verlaten. Bij één van hen werd de woning gesloopt. De ouders vreesden voor het toewijzen van een woning in een slechte wijk waar de kinderen beïnvloedbaarheid zouden zijn. Stichting MEE werd gevraagd voor de begeleiding bij een verzoekschrift aan de gemeente. Eén cliënt had de woning moeten verlaten door een huurachterstand en verbleef nu bij moeder terwijl cliënt op zoek was naar een eigen woning.

Slechte kwaliteit woning

In één dossier werd genoemd dat de woning van slechte kwaliteit was. Deze woning was slecht geïsoleerd en er was veel schimmel met als gevolg dat het gezin last had van de gezondheid (benauwdheid).

Financiële problemen

In slechts één dossier werd onder het kopje 'huisvesting' gesproken over financiële problemen. Deze cliënt woonde met zijn moeder en broer in een rijtjeshuis. Moeder had financiële problemen en de broer van de cliënt was veel weg.

Samenvattend: *Dossieranalyse WSG-JR*

Uit de dossieranalyse van de WSG-JR bleek dat circa 24% van de cliënten bij aanvang van het reclasseringscontact enige vorm van huisvestingsproblematiek had. Wanneer alleen gekeken werd naar het hebben van de zekerheid van een dak boven je hoofd (wisselende woonsituatie/woning moeten verlaten) ging het om circa 8%.

De dossieranalyse liet verder zien dat alhoewel een grote meerderheid van de cliënten van de WSG-JR bij hun ouders woont, dit lang niet altijd betekent dat de situatie door hun reclasseringswerker als onproblematisch wordt gezien. Bij verschillende jongeren bleken sociale omstandigheden binnen of buiten het gezin als negatieve invloed op de huisvestingssituatie gezien te worden. Een deel van deze jongeren is dan ook op zoek naar andere (zelfstandige/begeleide) huisvesting.

Daarnaast is er een groep jongeren die niet bij de ouders woont en zich ofwel in een instabiele woonsituatie bevindt ofwel in een instelling. De kwaliteit van de woning en de financiële situatie werden in deze context relatief weinig benoemd.

3.2 Interviews reclasseringswerkers

Voor de interviews met de reclasseringswerkers zijn 33 reclasseringswerkers benaderd. Van hen waren veertien niet bereikbaar, op vakantie of hadden geen tijd. Van de negentien reclasseringswerkers die wel meegedaan hebben, werken zeven reclasseringswerkers bij de WSG-JR en twaalf reclasseringswerkers bij het LJ&R. Bij het LJ&R betrof het zowel medewerkers van de jeugdreclassering als de volwassenenreclassering. De negentien reclasseringswerkers zijn geïnterviewd om een beter beeld te krijgen van de problemen die zij bij hun cliënten op het gebied van huisvesting tegenkomen.

In onderstaande analyse zijn de respondenten genummerd: reclasseringswerkers met code 1 t/m 7 zijn werkzaam bij de WSG-JR, reclasseringswerkers met code 8 t/m 10 bij de Leger des Heils Jeugdreclassering en reclasseringswerkers met code 11 t/m 19 bij de Leger des Heils Volwassenenreclassering. Niet elke stelling of elk onderwerp is even duidelijk in elk interview aan bod gekomen, waardoor de aantallen soms niet optellen tot de negentien respondenten die in totaal geïnterviewd zijn.

3.2.1 Afbakening begrip huisvestingsproblematiek

Aan de respondenten zijn situaties voorgelegd met de vraag of het hier volgens de respondenten huisvestingsproblematiek betrof. Het ging hierbij om de situaties die eerder uit de dossieranalyse naar voren waren gekomen (zie paragraaf 3.1.2). Tabel 3.3 laat zien hoe de respondenten hierover dachten.

Tabel 3.3

Respons op stellingen afbakening huisvestingsproblematiek

Stelling	Ja	Nee
<i>Is er sprake van huisvestingsproblematiek bij adolescente cliënten tussen de 16 en 23 jaar met een licht verstandelijke beperking als er sprake is van...</i>		
Veel wisselende woonsituaties	17	1
Verplicht woning verlaten	15	4
Financiële problemen	11	4
Problematisch gezin	6	10
Gebrekkige woning	6	12
(Sociaal) problematische omgeving	5	13
(Te) kleine woning	5	14

Veel wisselende woonsituaties

Een ruime meerderheid (zeventien respondenten) ziet het hebben van wisselende woonsituaties als huisvestingsprobleem (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19). Zes van hen noemen hierbij dat het niet om een stabiele thuissituatie gaat (2, 4, 5, 13, 16, 19) waardoor het lastig is om een stabiel leven op te bouwen (1, 5). Daarnaast kan deze instabiele situatie zorgen voor stress en verminderd welzijn (19) en mist de rust, structuur en veiligheid (2). Drie respondenten noemen dat de jongere in deze situatie niet verzekerd is van een dak boven zijn hoofd (6, 10, 19) en een ander geeft aan dat het lastig is om met alle betrokken personen één lijn in de opvoeding van de jongere te trekken (7). In de interviews wordt door drie respondenten ook genoemd dat de wisselende woonsituaties ook voor bijkomende problemen kunnen zorgen (3, 11, 17), zoals het vervallen van dagbesteding wanneer de jongere in een andere woonplaats verblijft (3) en problemen met het samenleven met anderen (17). Tot slot geeft één respondent aan dat het juist ook positief kan uitpakken wanneer de jongere zich bij anderen 'te veel' voelt en hierdoor gemotiveerd wordt om in een instellingsvorm te gaan wonen (18).

Eén respondent definieert wisselende woonsituaties niet direct als huisvestingsproblematiek. Volgens haar kan het ook zo zijn dat een jongere zo problematisch is in zijn gedrag dat hij nergens te handhaven is en dan is er een ander probleem aan de orde (9).

Verplicht de woning verlaten

De meerderheid van de respondenten (vijftien) geeft aan het verplicht verlaten van een woning als huisvestingsprobleem te zien (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 19). Twee respondenten geven aan dat de jongere dan geen woning of dak boven zijn hoofd heeft (1, 2) en twee respondenten zeggen dat het lastig is om een nieuwe woning te vinden als iemand door schulden of overlast het huis uit gezet wordt (8, 9). Een andere respondent stelt dat het een probleem van de ouders is, maar dat het zeker van invloed is op het kind (7).

De vier respondenten die aangeven het verplicht moeten verlaten van een woning niet als huisvestingsproblematiek te zien, zeggen dat het meer gezinsproblematiek is (12) of dat er al een andere woning geregeld kan zijn (5, 11, 16).

Financiële problemen waardoor men de woning niet kan betalen

Elf respondenten vinden financiële problemen met als gevolg het niet kunnen betalen van de huur/hypotheek een huisvestingsprobleem (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 17, 18, 19), bijvoorbeeld omdat de jongere in dat geval geen dak boven zijn hoofd heeft (2). Drie respondenten geven aan dat financiële problemen vaak voorkomen (4, 6, 18) waarbij één van hen

benoemt dat jongeren met een LVB over het algemeen nooit goed geleerd hebben om met geld om te gaan, omdat hun ouders in veel gevallen ook een LVB hebben (4). Een ander geeft aan dat je deze situatie vaak wel aan ziet komen waardoor actie ondernomen kan worden, zoals iemand onder bewind plaatsen (18). Eén respondent geeft aan dat financiële problemen vaak samen gaan met andere problemen zoals geen inschrijfadres, geen werk en geen mogelijkheid tot het aanvragen van een uitkering (19).

Vier reclasseringwerkers vinden de voorgelegde situatie niet onder huisvestingsproblematiek vallen (9, 13, 15, 16). Twee van hen noemen dit financiële problemen (9, 15), waarbij je je als reclasseringswerker meer op bewindvoering richt (9) en wat wel kan leiden tot huisvestingsproblematiek (15). Een andere respondent spreekt over dreigende huisvestingsproblematiek (13) en weer een ander benoemt dat er misschien mogelijkheden zijn om de jongere ergens in zijn omgeving onder te brengen en dat het daardoor niet gelijk problematisch hoeft te zijn (16).

Problematisch gezin

Zes respondenten vinden een problematische gezinssituatie wel onder huisvestingsproblematiek vallen (2, 3, 4, 7, 12, 17). Twee van hen zeggen dat de jongere geen veilige omgeving heeft (2, 4) en een ander benoemt dat het gevolg kan zijn dat de jongere gaat zwerven (12). Eén respondent geeft als toelichting dat jongeren die zwakbegaafd zijn, vaak ook zwakbegaafde ouders hebben die vaak heel gevoelig zijn voor alcohol en drugs (3).

Een groter deel van de respondenten (tien) zien een problematisch gezin niet of niet direct als huisvestingsprobleem (1, 5, 6, 8, 9, 10, 13, 15, 16, 19). Vier van hen vinden het meer gezinsproblematiek (5, 8, 15, 19), één reclasseringswerker benoemt dat het een probleem op pedagogisch gebied is (9) en een ander zegt dat het problemen in de ontwikkeling van de jongere en met betrekking tot de veiligheid van de jongere zijn (10). Eén respondent geeft aan dat het pas huisvestingsproblematiek wordt wanneer de gezondheid en veiligheid van de jongere op het spel staat (13). Tot slot zegt een andere respondent dat het afhangt van de leeftijd van de jongere. Wanneer de jongere al wat ouder is en de thuissituatie in veel gevallen al wat langer problematisch is, heeft de jongere er vaak mee leren omgaan en ziet hij het zelf niet als een groot probleem (1).

Een gebrekkige woning

Zes respondenten zien het hebben van mankementen aan de woning als huisvestingsproblematiek (3, 4, 5, 6, 9, 17). Zij benoemen dat het iemands leven kan belemmeren (5) of dat het stress kan veroorzaken (17).

De meerderheid (twaalf) van de respondenten ziet deze situatie niet als huisvestingsproblematiek (2, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19). Twee van hen geven aan dat het voor de cliënt vaak al positief is wanneer hij een woning voor zichzelf heeft en wat zaken op de rit kan zetten om vervolgens naar een betere woning te kijken (18, 19). Daarnaast geven drie respondenten aan dat er aan de situatie iets te doen is (11, 14, 15). Wat ook door twee respondenten genoemd wordt, is dat de jongere nog wel een dak boven zijn hoofd heeft (13, 16) en dat het pas problematisch wordt als iemand gevaar loopt (13). Verder werden de volgende argumenten genoemd: de jongere kan er wel ziek van worden, maar dat is geen huisvestingsprobleem (7); als de jongere het niet als probleem ziet en er prima mee kan leven (geen stromend water, elektra of riool), dan draagt het niet bij aan verergering van situatie (2, 8); het wordt pas problematisch wanneer de mankementen gevaar opleveren (10); en de jongere moet dit zelf aangeven, wij als reclasseringswerkers controleren dat niet (12).

Een (sociaal) problematische omgeving

Vijf respondenten scharen een (sociaal) problematische omgeving onder huisvestingsproblematiek (3, 6, 7, 12, 18). Eén van hen geeft daarbij de toelichting dat de problemen van jongeren verergeren als ze in de buurt in contact komen met probleemjongeren (12).

Dertien respondenten noemen dit geen huisvestingsproblematiek (1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 19). Drie van hen geven aan dat een dergelijke woonomgeving niet wenselijk is wanneer de jongere beïnvloedbaar is (10, 17, 19) en twee respondenten geven aan dat het wel een extra risicofactor voor recidive is (2, 4). Andere argumenten die genoemd worden zijn: het is eerder een uitdaging in de begeleiding (9); de sociale omgeving kan ook helpen, de jongere voelt zich daar thuis (10); het is meer een wijkprobleem dan een huisvestingsprobleem en de jongere en zijn gezin kunnen het nog steeds goed doen (15); de jongeren zoeken elkaar in de stad toch wel op. (19); en verhuizen is financieel gezien niet altijd haalbaar en in die gevallen moet bekeken worden hoe met de omgeving omgegaan kan worden (10, 13). Tot slot geven twee respondenten aan dat een problematische omgeving standaard is bij veel jongeren en zij deze situatie niet altijd als problematisch zien (1) en wanneer dit de definitie is, hele wijken in Nederland huisvestingsproblemen hebben (8).

Een (te) kleine woning

Vijf respondenten geven aan dat ze een (te) kleine woning als problematisch zien (4, 5, 12, 17, 18). Eén van hen geeft daarbij aan dat de jongere hierdoor in zijn ontwikkeling belemmerd wordt maar dat dit ook afhankelijk is van hoe de bewoners met elkaar omgaan

(5). Daarnaast geeft één respondent aan dat de urgentie voor een andere woning kleiner wordt, waardoor het lastig is om een cliënt op een juiste plek te krijgen (18).

Veertien respondenten benoemen een (te) kleine woning niet als huisvestingsproblematiek (1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 19). Meest gehoorde argument van de respondenten die aangeven dat ze dit niet als huisvestingsproblematiek zien, is het feit dat de jongere nog wel een dak boven zijn hoofd heeft (6, 9, 10, 15, 16). Eén van hen geeft daarbij aan dat het wel een zorgelijke huisvestingssituatie is omdat de woning minder geschikt is voor de jongere (15). Een ander zegt dat het wel problematisch wordt wanneer de ontwikkeling van de jongere in het gedrang komt (6). Hierop aansluitend geven twee respondenten aan dat het pas problematisch wordt wanneer er conflicten ontstaan (1, 8). Ook geven twee respondenten aan dat het eraan ligt of het kind het een probleem vindt (1, 11) en hoe het kind functioneert; een jongere met ADHD of autisme zou bijvoorbeeld meer bewegingsvrijheid nodig hebben (7). Verder geven drie respondenten aan dat het aan de jongere zelf ligt of hij de situatie problematisch vindt (2, 14, 19) en één van hen benoemt daarbij dat het een maatschappelijk idee is dat iedereen een eigen kamer moet hebben (2). Tot slot zegt één respondent dat er altijd wel een andere mogelijkheid is, zoals het inschrijven bij de woningbouw voor een grotere woning (3).

Overige situaties die huisvestingsproblematiek behelzen

Na het voorleggen van de stellingen is de respondenten gevraagd of zij nog andere situaties onder huisvestingsproblematiek wilden plaatsen. In de antwoorden zijn een aantal thema's te ontdekken. Drie respondenten benoemen een situatie waarbij een jongere op straat zwerft en echt geen dak boven zijn hoofd heeft (13, 15, 17). Deze voor de hand liggende vorm van huisvestingsproblematiek was in de dossiers niet expliciet naar voren gekomen.

Verder wordt door de respondenten bij deze vraag gerefereerd aan een onveilige of onwenselijke thuissituatie: wanneer een jongere in de thuissituatie overvraagd wordt door een laag IQ of een andere stoornis en de rest van het systeem hier niet goed mee om kan gaan (2); wanneer een ouder een LVB heeft of om een andere reden moeilijk zelf de zaken kan regelen (door bijvoorbeeld een slechte beheersing van de Nederlandse taal) (3); of wanneer een jongere zich niet los kan weken van zijn ouders (ouder claimt jongere of jongere voelt zich verantwoordelijk omdat ouders bijvoorbeeld geen Nederlands spreken) (4).

Daarnaast noemen de respondenten situaties die te maken hebben met plaatsingsproblematiek: wanneer er geen doorstroming plaats kan vinden vanuit leefgroepen (2); wanneer de problematiek van een jongere ervoor zorgt dat hij niet ergens geplaatst kan worden

(18+ en verslavingsproblematiek) (5); wanneer een jongere uit een instelling of detentie komt en er een verblijfplaats geregeld moet worden wat niet lukt (13, 15, 16); wanneer een jongere heel snel uit huis moet omdat het niet veilig is, maar er in de jeugdzorg geen passende plek is (wachtlijsten of weigering in verband met detentieverleden) (3, 8); wanneer er geen plek is om door te stromen, wat kan leiden tot terugval (8); of wanneer een jongere niet geïndiceerd is als iemand met een LVB, zich maatschappelijk niet kan handhaven, dakloos raakt en geen recht heeft op een uitkering en ook nergens opgenomen kan worden omdat hij geen indicatie heeft (3, 12).

Ook worden er situaties genoemd die te maken hebben met het onvermogen van sommige jongeren om zich (zelfstandig of met begeleiding) te redden: wanneer het bij een jongere thuis niet meer goed gaat en de jongere op straat gezet wordt maar geen hulp wil accepteren (1); wanneer een jongere met een internaatverleden op zijn 18de zelfstandig moet zijn/worden en hier blijkbaar niet toe in staat is, aversie heeft tegen begeleid wonen door alle jaren internaat en daardoor slecht of moeizaam meewerkt om een plek te vinden (12); wanneer een jongere door zijn gedrag niet in staat is een huishouden te runnen, eigenlijk naar een klinische setting moet maar vaak lastig geplaagd kan worden in verband met forse gedragsproblemen (19).

Tenslotte noemen de respondenten nog een aantal situaties die niet meteen onder een categorie onder te brengen zijn: wanneer een jongere als vluchteling naar Nederland gekomen is en zich maatschappelijk zou moeten kunnen handhaven en dit door een vermoedelijke LVB niet kan (12); wanneer het om een asielzoeker gaat die wel een verblijfsvergunning heeft maar een gebrek aan binding met een woonplaats (in detentie gezeten of op veel verschillende plekken gewoond), waardoor gemeenten een dergelijke jongere niets kunnen bieden (18); wanneer een jongere ergens illegaal verblijft (onderverhuur, of verblijf bij iemand met uitkering die dit niet doorgeeft) (17); wanneer een jongere bij zijn vriendin gaat wonen en de relatie uit gaat (6); of wanneer een jongere in de buurt van zijn slachtoffer woont (13).

[Definitie van huisvestingsproblematiek](#)

Na het doornemen van de situaties is de respondenten gevraagd om zelf een definitie van huisvesting te formuleren. Wanneer alle definities bekeken worden, kan gesteld worden dat vooral het hebben van een dak boven je hoofd en een stabiele woonsituatie overkoepelende factoren zijn die bij meerdere respondenten terug komen. Daarbij lijken er smallere en bredere definities gehanteerd te worden:

- Als een jongere zich niet aan regels kan houden, thuis of in een instelling, met als gevolg dat jongere op straat komt te staan en geen dak boven zijn hoofd heeft (1).

- Als iemand helemaal geen plek heeft voor een langere periode (9, 10, 13, 16), of als die dreiging er is (10) of wanneer er geen stabiele woonplek, geen thuis is (13).
- Het niet hebben van een vaste woon- of verblijfplaats in de breedste zin van het woord. Dat kan zijn het niet hebben van een plaats voor begeleid wonen. Hoeft geen eigen huis te zijn, als het maar een vaste plaats is, of tijdelijk met uitzicht op een vaste verblijfplaats. Er moet dus geen onzekerheid over huisvesting zijn (19).
- Wanneer iemand geen vaste woon- of verblijfplaats heeft. Als iemand continu moet switchen van plek om ergens te kunnen wonen en afhankelijk is van anderen (15).
- Een cirkel van uitzichtloosheid: dakloosheid, geen recht op uitkering, niet kunnen werken, geen geld om huisvesting te verwerken, dakloosheid (12).

Anderen hebben het over een plek die niet passend is, die iemand kan belemmeren in zijn functioneren:

- Het niet kunnen of willen wonen op een voor deze jongere passende plek. En dat kan thuis zijn, met of zonder hulpverlening, bij een instelling of zelfstandig met begeleiding. Maar op het moment dat er niet voldoende op poten gezet kan worden dan is dat huisvestingproblematiek (8).
- Dit heeft te maken met een slecht opvoedklimaat. Als er geen veiligheid is en geen basis (dak boven het hoofd, eten, drinken, etc) en geen doorstroom om je op een goede manier te ontwikkelen (2).
- Huisvesting is problematisch als een jongere niet in een beschermde woonomgeving woont (4).
- Alles wat te maken heeft met wonen, waarbij er problemen zijn die de jongere niet zelf kan oplossen. Er zitten wel gradaties in (een jongen die op straat slaapt is erger dan overlast) (6).
- Allerlei situaties in de huisvesting die invloed hebben op de begeleiding (7).
- Het is heel breed. Alles wat te maken heeft met de woning of woonomgeving van iemand, wat iemand kan belemmeren in zijn functioneren (17).

Het gevoel dat huisvesting er toe doet werd kernachtig verwoord door een van de respondenten: *"Huisvestingsproblematiek is de start van alle problemen. Huisvesting is het fundament waaruit je rust kan creëren op alle andere terreinen."* (18)

Samenvattend: Afbakening begrip huisvestingsproblematiek

De respondenten geven aan dat huisvestingproblematiek verschillende gradaties kent. Het ontbreken van het dak boven het hoofd van de cliënt, of een instabiele woonsituatie wordt door de meesten wel als huisvestingsproblematiek gezien, hoewel ook dit niet per

definitie het geval is, bijvoorbeeld wanneer een oplossing in zicht is of de situatie niet als problematisch wordt ervaren door de cliënt.

Er zijn ook respondenten die het begrip huisvestingsproblematiek breder opvatten en kijken naar in hoeverre een huisvestingssituatie passend of belemmerend is. Het verplicht verlaten van de woning of het hebben van financiële problemen waardoor men de woning niet kan betalen werden weliswaar niet veel genoemd in de dossiers, maar het merendeel van de respondenten was het er over eens dat dit huisvestingsproblematiek betrof.

De sociale aspecten (de buurt, het gezin) en de kwaliteit (gebreken, formaat) worden door enkele respondenten tot de huisvestingsproblematiek gerekend.

3.2.2 Visieverschillen tussen jongere en reclasseringswerker

Zeventien respondenten geven aan dat zij wel eens van mening verschillen met een cliënt over het al dan niet aanwezig zijn van een huisvestingsprobleem (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19). Hier worden veel verschillende redenen voor genoemd.

Zo noemen vier respondenten dat jongeren zichzelf vaak overschatten (6, 8, 13, 17) en vaak niet zien hoe kwetsbaar ze zijn en hoe weinig ze kunnen (8). Ze denken daarbij dat na vrijlating de wereld aan hun voeten ligt terwijl het heel lastig is alles weer op orde te krijgen (6). Soms ook wil een jongere bijvoorbeeld na detentie graag zijn eigen huis terwijl eigenlijk een begeleid wonen plek nodig is (11). Met name jongeren die wat langer vastgezet hebben, hebben belangrijke jaren van hun ontwikkeling gemist en hebben dan begeleiding bij het wonen nodig, iets wat ze zelf vaak niet inzien (17). Jongeren gaan vaak liever niet naar een instelling (1, 17, 18, 19) en wanneer dit toch moet gebeuren is hun motivatie doorslaggevend bij het wel of niet slagen van de begeleiding/behandeling (19). Daarnaast beseffen de jongeren niet altijd de samenhang tussen dakloosheid en alle andere problemen, zoals het niet op kunnen bouwen van recht op huisvesting op een bepaalde locatie wanneer je alleen logeeradressen hebt (12). Ook wordt genoemd dat jongeren met een LVB vaak met de korte termijn bezig zijn en minder met de lange termijn (3). Eén van de respondenten formuleert het als volgt:

"Ehm, nou ja het verschil in perceptie. En dan heb ik het met name over de jongens die in een jeugdbende zitten. Die dan zeggen: "Ik kan daar prima blijven wonen en ik kan toch wel nee tegen mijn vrienden zeggen." Dat is heel mooi bedacht, maar zo gaat het dus niet. Dat is een beetje wat de praktijk geleerd heeft. Dan heb je een verschil van mening, maar dan ga je wel kijken in hoeverre iemand bereid is mee te werken aan het opstellen van een plan van aanpak. Maar dat is soms wel lastig, want als iemand dat echt niet vindt dan

is hij niet zo snel geneigd mee te werken aan een oplossing voor een huisvestingsprobleem. Maar de meeste mensen die bij het Leger des Heils terecht komen zeggen als eerste: "Je moet een huis voor me regelen." Een enorm misplaatst beroep heb je ook. Wij kunnen geen huizen regelen. Het is niet zo dat er dagelijks huizen uit de lucht komen vallen. Zo werkt het niet. Veel cliënten weigeren bijvoorbeeld ook de nachtopvang in te gaan. Daar zit ook een groot probleem in. Als je in aanmerking wil komen voor een woning, vanuit een situatie waarin je dakloos bent, dan moet je echt een ellenlang traject in waarin je regelmatig met mensen op een slaapzaal zal moeten gaan liggen en de meeste mensen hebben daar gewoon geen zin in. Maar die hebben wel een probleem, maar dan is het probleem kennelijk niet zo groot dat ze daaraan mee willen werken." (14)

Een verschil in mening kan volgens de respondenten ook komen door een andere culturele achtergrond (16) of door andere normen en waarden waardoor je als reclasseringswerker stabiliteit belangrijk vindt en de jongere het prima vindt om telkens ergens anders te verblijven (15). Soms willen ouders hun kind niet loslaten terwijl het thuis steeds fout gaat (7) of wil de jongere het huis niet verlaten in verband met zorgen om de ouders (4).

Drie respondenten geven aan geen meningsverschillen in hun werk te ervaren op het gebied van huisvestingsproblematiek (2, 10, 12). Eén van hen omschrijft dit als volgt:

"Ik denk dat dit wel meevalt. Als ik mijn eigen waarden en normen naast mij neerleg en puur werktechnisch ga kijken als hulpverlener naar wat wel en niet kan, dan denk ik bij al mijn zaken dat wij redelijk op één lijn zitten. Het wil alleen nog wel eens verschillen met mijn eigen normen en waarden." (2).

3.2.3 Jongeren met huisvestingsproblematiek

Specifieke kenmerken van jongeren met huisvestingsproblematiek

Zeventien respondenten geven aan dat zij verschillen zien tussen jongeren met en zonder huisvestingsproblematiek (1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19). Negen van hen benoemen dat jongeren met huisvestingsproblematiek vaker een minder stabiele gezinssituatie hebben (1, 3, 5, 6, 7, 10, 13, 18) of zelf minder stabiel zijn (17).

"Ja. Er zijn vaak andere omstandigheden. Geen stabiele thuissituatie bijvoorbeeld. De thuissituatie van waaruit iemand komt is anders dan bij jongeren die geen huisvestingsproblemen hebben. Werk en opleiding, veel spijbelen en afhaakgedrag, rondhangen op straat, misschien wat meer beïnvloedbaar en ik denk dat blowen daar ook wat meer aan de orde is. De financiële situaties zijn vaak ook niet stabiel. Het zijn de praktische omstandigheden die anders zijn. En de ondersteuning thuis trouwens ook. Ik sprak vandaag een

jongen van 18 die een stabiele huisvestingsomgeving heeft, maar is gepakt wegens uitgaansgeweld. Hij komt uit een stabiel gezin, normale ouders en hij heeft denk ik daarom ook werk en opleiding wat hij goed kan volhouden. Dus ik denk dat een stabiele thuissituatie één van de belangrijkste verschillen is. Het ligt er dus echt aan wat van je huis uit gewend bent.” (13)

Verder noemen drie respondenten dat jongeren met huisvestingsproblematiek vaak een lager IQ hebben en daardoor minder goed in staat zijn om hun eigen zaken te regelen (9, 14, 19). Daarnaast hebben deze jongeren vaker psychische problemen en verslavingsproblematiek (5, 14, 17), hebben ze meer stress en frustratie door de huisvestingsproblematiek (7, 17) en hebben ze daardoor niet de rust in hun hoofd om aan de slag te gaan met bijvoorbeeld hun behandeling (7). Aangegeven wordt dat jongeren met huisvestingsproblematiek vaker problemen hebben op andere gebieden (16); dat ze vaker gedragsproblemen hebben (waardoor ze niet meer thuis wonen) (9); dat ze moeite hebben met sociale interactie (6); en dat ze veel opstandiger zijn, geen moeite willen doen voor progressie en hulp niet aanpakken (4).

Jongeren die minder stabiliteit hebben, zijn ook minder grijpbaar voor het inzetten van hulpverlening (1, 15), zijn minder stuurbaar en gaan hun eigen gang (8).

“Jongeren met huisvestingsproblematiek willen vaak niet afhankelijk zijn, hebben geen, of een beperkt, vangnet en afkeer van bemoeienis en verplichtingen die met begeleid wonen samenhangen. Ze zijn in de overtuiging, evenals oudere daklozen, dat ze met huisvesting, werk en inkomen geen problemen meer hebben.” (12)

Twee respondenten zien wel een verschil in de situatie rondom jongeren met en zonder huisvestingsproblematiek maar niet in persoonlijkheidskenmerken (3, 15). Twee andere respondenten geven aan helemaal geen duidelijk verschil te zien tussen jongeren met huisvestingsproblematiek en jongeren zonder huisvestingsproblematiek (2, 11). Volgens de één ervaart elke jongere op zijn eigen manier stress en dat kan komen door huisvestingsproblemen of andere problemen (2). De ander geeft aan dat het afhankelijk is van de jongere (11).

Huisvestingsproblematiek en licht verstandelijk beperkte jongeren

Zestien respondenten, een ruime meerderheid, geven aan dat jongeren met huisvestingsproblemen en met een LVB volgens hen verschillen van jongeren met huisvestingsproblemen zonder een LVB (1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19).

Veel respondenten noemen meer algemene verschillen tussen jongeren met en zonder een LVB. Ze geven aan dat jongeren met een LVB meer uitleg en begeleiding nodig hebben (5, 14, 15, 17) bij bijvoorbeeld praktische zaken (14) of om regels en afspraken te begrijpen (15). Verder zijn jongeren met een LVB minder in staat om problemen op te lossen of zaken te regelen (2, 12, 13, 18). Ook zijn jongeren met een LVB niet zo goed in staat om na te denken over consequenties en een situatie thuis of in een instelling eerder laten escaleren omdat ze de consequenties niet inzien (1). Andere verschillen zijn dat jongeren met een LVB niet leren van eerdere ervaringen (6); meer structuur nodig hebben (7); en zich soms wat makkelijker in de problemen werken (8).

"Jongeren met een vermoedelijk licht verstandelijke beperking zijn minder in staat problemen op te lossen en weten hun weg in hulpverleningsland nog moeilijker te vinden en kunnen dan hun problemen onvoldoende duidelijk maken. Zo worden ze, bijvoorbeeld bij de sociale dienst, dermate bevraagd dat ze niet meer teruggaan en het niet lukt een uitkering aan te vragen. In de uitzichtloze situatie kiezen ze dan voor delictgedrag als inbraak voor verwerven van inkomen. Door vergaande naïviteit worden ze sneller meegesleept in delictgedrag en worden bijvoorbeeld ingezet als dealer of voor drugstransport." (12)

Specifiek met betrekking tot huisvesting wordt genoemd dat jongeren met een LVB vaak andere huisvesting nodig hebben, een zelfstandige woonplek is niet geschikt (5, 9); ook hebben ze wanneer ze uit een instelling komen eerst een tussenstap nodig voordat ze eventueel zelfstandig kunnen wonen (4). Jongeren zonder een LVB daarentegen kunnen zich vaak beter presenteren en vinden zo vaker ook studentenwoningen (18). Eén respondent beschrijft dat jongeren met een LVB zichzelf kunnen overschatten en zich schamen omdat ze ook op zichzelf willen wonen (11).

Aan de andere kant benadrukt een respondent dat het verschil ook afhankelijk is van de jongere zelf. Zo zijn er volgens haar ook jongeren met een LVB die thuis wel veel geleerd hebben, net als normaal begaafde jongeren (19). Een andere respondent geeft aan geen verschil te zien (10) en zegt dat het vooral met de thuissituatie te maken heeft.

Huisvestingsproblematiek en andere problemen

De respondenten zien, naast de aanwezigheid van een LVB, verschillende problemen die invloed kunnen hebben op de mogelijkheden tot huisvesting.

De breedste categorie heeft te maken met de psychische gesteldheid van de jongere. Genoemd worden: psychiatrische problemen in het algemeen (14, 15, 17); gedragsproblemen in het algemeen (8, 11, 15); agressieproblemen (5, 8, 14); persoonlijkheidsstoornis-

sen (ODD, ADHD, PDD NOS) en de daaruit voortvloeiende moeite zich aan regels te houden of met geld om te gaan (13); en het algemeen emotioneel welzijn (15).

Ook verslavingen en criminele activiteiten worden genoemd als mogelijk van invloed op huisvesting: middelenmisbruik (3, 4, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 17), met name cannabis (13); gokken (3, 9); en een crimineel verleden (16) kunnen volgens sommige respondenten huisvesting in de weg staan. Eén respondent was daarentegen van mening dat alcohol en drugs huisvesting niet in de weg staan (10).

Ook zaken als financiële problemen of schulden (9, 10, 14, 17, 18), de bureaucratie (18); problemen met opleiding en/of werk (9); en het behouden van werk (2) zijn volgens sommige respondenten belangrijke factoren in het al dan niet aanwezig zijn van huisvestingsproblematiek.

Daarnaast wordt de sociale omgeving (1, 3, 4, 8) genoemd als mogelijk invloed. Voorbeelden hiervan zijn negatieve vrienden (3) of een kansarme sociale situatie waarbij bijvoorbeeld vader uit beeld is, moeder beperkt is, het om grote gezinnen gaat of er geen geld is voor studie op hobby's (1).

Ten slotte worden als factoren genoemd: problemen thuis (16); het nooit hebben ervaren van een stabiele gezinssituatie (3); moeilijke verdraagzaamheid naar hun omgeving waardoor ze niet binnen instelling kunnen wonen (6); het ontkennen van problemen en de boosheid dat ze een probleem hebben, hetgeen het moeilijk maakt om met deze jongeren in contact te komen (6).

"Jazeker, middelenmisbruik en gedragsproblematiek, maar ook de verstoorde band met de familie. Jongeren die zelf wel hun best doen, maar door het gedrag of schulden van de ouders in de problemen komen. Zwakbegaafdheid van ouders vind ik ook wel meetellen. Maar ook agressie, overlast en ander crimineel gedrag." (8)

"Ja, financiële problemen, agressieproblemen... psychiatrische problemen, verslavingsproblemen." [Interviewer: Wat houdt deze invloed in? Kun je daar iets over zeggen] "Dat de prioriteit in hun leven niet bij huisvesting ligt en dus de aandacht niet daar naartoe gaat. Dat ze niet betalen wat ze moeten betalen en dat ze geen rekening houden, stel ze hebben een woning, met overlast, dat soort zaken. Als er dan een keer overlast is dat ze dan meteen degene die klagen op hun muil timmeren. Dat zijn allemaal dingen die je even goed moet bespreken met iemand voordat je hem plaatst. Het wil niet altijd vlotten. En bij LVB-problematiek moet je dat altijd meer dan één keer met iemand bespreken." (14)

De invloed van huisvestingsproblematiek op recidive

De vraag of jongeren met huisvestingsproblematiek eerder recidiveren, wordt door alle respondenten bevestigend beantwoord. Vijf van hen noemen als reden dat alles met elkaar samenhangt. Wanneer een jongere geen huisvesting heeft, heeft hij geen adres en geen recht op een uitkering wat de kans op vermogensdelicten vergroot (10, 14, 17, 18, 19). Daarnaast wordt door één respondent genoemd dat een jongere wanneer hij op straat leeft, toch aan eten moet komen (1).

"Als je zelf een paar maanden met een rugzakje rondtrekt, dan gaan de prioriteiten anders liggen en als je geen geld hebt, kan ik me voorstellen dat mensen verkeerde dingen gaan doen om geld te verzamelen of uit verveling. Het is heel simpel, als je de basis mist en de consequenties niet kan inschatten. Ze reageren heel impulsief." (18)

Daarnaast wordt door zes respondenten als argument genoemd dat het missen van stabiliteit of een veilige basis bijdraagt aan recidive (2, 5, 7, 8, 13, 15).

"Ik denk dat die kans wel groter is, omdat ze minder stabiliteit hebben. Geen stabiele woonomgeving, dus vaker zwervend en het gebrek aan bepaalde structuur kan ervoor zorgen dat de jongere recidiveert." (8)

Wat door twee respondenten genoemd wordt, is dat jongeren, wanneer ze zich vervelen en zich niet fijn voelen in hun huisvesting, liever de straat op gaan (4, 16). Het leven op straat bij vrienden gaat negen van de tien keer niet goed en met name jongeren met een LVB worden makkelijk voor het karretje van anderen gespannen (5, 6, 16, 17). Daarnaast wordt door één respondent genoemd dat jongeren hier ook mee chanteren: "Als jullie niks voor me kunnen regelen, dan moet ik wel." (11).

"Het is moeilijk om de jongere in zijn vrije tijd iets nuttigs te laten doen. Jongeren gaan in hun vrije tijd meestal rondhangen. Hierdoor komen de jongeren weer in aanraking met verkeerde vrienden en soms ook weer met de politie. Als je geen vaste verblijfplaats hebt dan is het moeilijk om je aan het werk te krijgen of je vrije tijd goed in te delen. Op een gegeven moment ben je dan meer op straat en dan ben je een makkelijker prooi en zul je eerder recidiveren." (3)

Huisvestingproblematiek heeft volgens de respondenten niet alleen invloed op recidive, maar ook op verschillende andere levensgebieden. Hier komen grotendeels dezelfde thema's terug als bij de factoren die huisvesting beïnvloeden. Huisvesting heeft volgens respondent invloed op psychiatrische en sociale problemen (15, 16): het geeft onrust in hun

bestaan waardoor meer fout kan gaan. Ze raken door onrust overzicht kwijt en zien geen oplossingen meer (9). Het heeft daarnaast invloed op verslavingsproblematiek (4, 15, 16) en op veiligheid (het ontbreken van een veilige plek) (7, 16). Verder heeft het invloed op inkomen want doordat de structuur mist, is het moeilijk om werk (of school) te vinden en te behouden en een inkomen te krijgen (1, 5, 12, 13, 14, 15, 17, 18) en zonder huisvesting krijgt de jongere geen of een lagere uitkering (14, 17, 18). Bovendien kun je zonder adres geen nieuwe ID aanvragen (14, 18). Ook heeft het invloed op de begeleiding, want als iemand dakloos is, kan je niet aan andere dingen werken (idee van de piramide van Maslow) (11). Eén respondent gaat zover te zeggen dat het invloed heeft op alle andere leefgebieden (13).

"Doordat het bij deze doelgroep juist heel erg is, als alles goed gaat, gaat alles goed. Maar als het mis gaat, gaat het op alle vlakken mis en daarom is het ook belangrijk om je op alle vlakken te richten om het met deze doelgroep goed te laten gaan." (1)

"Ja, zoals dat je geen of een lagere uitkering hebt, niet door kan gaan met scholing en opleiding of dat je je werk niet meer kunt uitvoeren. Als je echt dakloos bent, dan is de kans vrij groot dat je beroofd wordt en weer alles kwijt bent en als je geen adres hebt, kun je geen nieuwe identiteitskaart aanvragen, daar heb je dan waarschijnlijk ook geen geld voor. Je komt dan zeg maar in een neerwaartse spiraal terecht en zonder interventie kom je daar niet uit tenzij je echt briljant bent, maar goed als je heel briljant bent kom je waarschijnlijk niet in de eerste instantie met dat probleem in aanraking. Daar valt echt nog wel iets te doen zeg maar, daar moet iets bedacht worden dat je dat in een eerder stadium kan opvangen." (14)

Al met al kunnen problemen op het gebied van huisvesting allerhande gevolgen hebben. Genoemd worden praktische en sociale problemen: schoolverlaten of niet naar het werk gaan (4, 8, 9, 13, 14, 15); omkeren dag- en nachtritme (overdag slapen en 's avonds rondhangen) (3, 8, 9, 13); afspraken niet nakomen (11); geen uitkering ontvangen (14, 15); sociale uitsluiting (13); familie en vrienden die het beu zijn dat jongere continu op de bank moet blijven slapen, waardoor sociale relaties spaak kunnen (14); en het lastig kunnen opzetten en uitvoeren van toekomstplannen (8).

Maar ook wordt gerefereerd aan geestelijke problemen (4): jongeren worden wanhopiger en onverschilliger (6); hebben het idee er niet te mogen zijn, voelen zich niks waard (8); en verliezen het vertrouwen in de hulpverlening als de huisvesting niet geregeld wordt (11).

"Huisvesting is een basis, net als eten en drinken. Als je dat niet hebt, ga je dingen doen om te overleven." (2)

Samenvattend: *Visieverschillen, huisvestingsproblematiek, LVB en recidive*

Het merendeel van de respondenten ziet dat jongeren met huisvestingsproblematiek meer problemen hebben vergeleken met jongeren zonder huisvestingsproblematiek; enkele respondenten stellen dat zij vaker een lager IQ hebben.

Jongeren met een LVB hebben doorgaans andere woonbehoeften (vaker begeleid wonen) en zijn ook minder goed in staat om dingen te regelen om in die behoeften te voorzien. De problemen die deze groep heeft op het gebied van psychische problematiek, criminaliteit, financiën, sociale vaardigheden en contacten zijn van invloed op de mogelijkheden voor huisvesting, maar de huisvestingsproblematiek heeft omgekeerd ook invloed op al deze gebieden.

De respondenten zijn unaniem van mening dat huisvestingsproblematiek van invloed is op de kans op recidive. Huisvesting heeft ook invloed op andere leefgebieden, zoals psychische gesteldheid, financiën, werk/school en het nakomen van afspraken. Omdat deze leefgebieden ook een invloed hebben op recidive ontstaat het beeld van een spiraal waarin huisvesting een belangrijke schakel is.

Een ruime meerderheid zegt wel eens huisvestingsproblematiek te zien die om verschillende redenen door de jongeren niet als zodanig wordt benoemd/erkend.

3.2.4 Doelen bij het werken aan huisvestingsproblemen

Aandacht voor huisvestingsproblematiek

Los van de eigen caseload houdt geen van de respondenten zich echt bezig met huisvestingsproblematiek. De respondenten geven wel aan deze problematiek binnen hun caseload tegen te komen en in het kader hiervan deel te nemen aan overleggen maar zij zijn los hiervan niet specifiek bezig met het beleid rondom huisvestingsproblematiek.

Er is binnen de organisatie wel aandacht voor huisvestingsproblematiek, zeggen tien respondenten (1, 2, 6, 8, 11, 12, 14, 16, 18, 19). Zo wordt door twee respondenten van de WSG-JR genoemd dat het één van de leefgebieden is waar het reclasseringswerk zich op richt (1, 6). Eén respondent van het LJ&R noemt dat huisvestingsproblematiek een vast onderwerp bij casuïstiekbespreking is (18). Verder wordt door één respondent van het LJ&R genoemd dat er projecten voor zwerfjongeren zijn (8).

"Het is volgens mij wel een algemeen bekend probleem en er wordt wel over gepraat. Huisvesting is altijd een probleem en dat blijft ook wel. Het is wel iets waar naar gekeken moet worden. Er zijn soms te weinig plekken voor bijvoorbeeld begeleid wonen. Als iemand dat nodig heeft, daar zijn dan weer wachtlijsten voor." (19)

Eén respondent geeft aan dat de hoofdtaak van het reclasseringswerk het laten terugkeren van de jongere in de maatschappij en het voorkomen van recidiveren is. De voornaamste taak daarbij is het zorgen voor een dagbesteding en niet huisvesting (4). Een andere respondent geeft aan dat de reclasseringswerkers moeten rapporteren en in kaart moeten brengen waar de eventuele huisvestingsproblemen zitten (15).

Huisvestingsproblematiek werkt belemmerend

Veertien respondenten (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 17, 18) geven aan situaties te hebben meegemaakt waarin de huisvestingsproblematiek zoveel aandacht nodig had dat dit belemmerend werkte voor de overige doelstellingen binnen het reclasseringswerk. Zo is het moeilijk om met een jongere te werken wanneer hij niet de ernst van de situatie inziet, zoals bij een uithuisplaatsing (3). Drie respondenten noemen dat er eerst aan huisvesting gewerkt moet worden voordat ergens anders aan gewerkt kan worden (1, 5, 18), omdat interventies anders niet werken (18). Ook is het lastig om grip op een jongere te krijgen en te werken aan zijn problemen wanneer hij gaat zwerven (2, 8) of in een caravan woont (5).

"Sommige cliënten (hebben) ook een voorwaarde (...) dat ze behandeld moeten worden en daar staat hun hoofd op dat moment helemaal niet naar. Ze hebben wel andere dingen aan het hoofd, bijvoorbeeld de huisvesting en om dat eerst op orde te krijgen. Wat ik zelf wel meestal doe, is dat je het andere even uitstelt. Dat komt dan wel aan de orde, maar wat later in het traject. Dat we eerst kijken hoe we dat hoofd eerst wat rustiger kunnen krijgen." (17)

Niet alleen voor de jongere werkt huisvestingsproblematiek belemmerend, ook de reclasseringswerker kan dit zo ervaren. Zo zegt een respondent dat wanneer je veel tijd kwijt bent met het vinden van huisvesting, je daar niet voor betaald wordt. De andere werkzaamheden komen daar nog eens bij wat extra druk oplevert en het werk belemmert (13). Dat dat niet door iedereen zo ervaren wordt, blijkt uit de reactie van een respondent die zegt geen belemmeringen als gevolg van huisvestingsproblematiek te ervaren. Hij stelt dat een reclasseringstoezicht twee jaar duurt, dus als je een half jaar met huisvesting bezig bent, je daarna nog anderhalf jaar over hebt (11).

Passende huisvesting

Twaalf respondenten geven aan dat wat onder passende huisvesting kan worden verstaan per cliënt verschillend is (1, 2, 6, 7, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 19). Twee van hen zeggen dat jongeren moeten worden opgenomen in een passende omgeving met begeleiding die aangepast is aan de behoefte van de cliënt (9, 12) en twee anderen noemen zorg op maat (12, 17). Ook wordt genoemd dat het afhangt van de zelfredzaamheid van iemand (15, 19) of van de steun uit de omgeving van de jongere (15). Volgens een andere respondent moet gekeken worden naar wat iemand in zijn mars heeft en wat er nog uit gehaald kan worden voor wat betreft het aanleren van vaardigheden (16). Ook wordt genoemd dat het wenselijk is dat een jongere zo lang mogelijk thuis woont, met eventueel ambulante begeleiding. Volgens deze respondent is thuis wanneer het kan altijd het beste, maar zal iemand met een LVB levenslang in meer of mindere mate ambulante ondersteuning nodig hebben (1). Verder wordt genoemd dat huisvesting per jongere kan variëren van huisvesting met begeleiding tot zelfstandig wonen met ambulante begeleiding of met catering (13).

"Ik denk dat ze de juiste begeleiding moeten krijgen. Dat verschilt natuurlijk een beetje per persoon, maar dat ze wel een vaste aanspreekpunt hebben. Dat ze ergens terecht kunnen met hun vragen. Dat ze ook gewoon de zorg krijgen die ze nodig hebben. Een soort van zorg op maat zeg maar. Ik denk dat het ook wel belangrijk is dat er aandacht nodig is voor dagbesteding." (17)

In de interviews wordt verder genoemd dat jongeren niet direct vanuit huis de stap naar zelfstandig wonen kunnen maken. Hier is een opstapje voor nodig en in het begin van het begeleid wonen zou de jongere in de buurt van de begeleider moeten wonen (4). Een ander noemt dat een veilige, gestructureerde en voorspelbare omgeving met begeleiding wenselijk is, maar wel met de vrijheid waar het kan en de structuur waar het moet (8).

De volgende soorten woonvormen zijn in de interviews genoemd:

- Een plek waar iedereen normaal met elkaar omgaat zonder gevechten en bedreiging, waar een jongere zich thuis kan voelen. Een stabiele situatie zonder schulden (3).
- Een woning die aan de huidige regels voldoet. Begeleiding die afgestemd is op LVB-problematiek. Hulpverleners die verstand hebben van hun problematiek en die kunnen werken op het niveau van de jongeren (5).
- Een soort pensionvorm. Zo kan gespeeld worden met afstand hulpverlening, dichtbij of verder weg. Daarbij zorgen voor een situatie waarin de cliënt zich veilig voelt (6).
- Thuis bij ouders en als ze op zichzelf gaan wonen een plek met woonbegeleiding (ambulant, 1 à 2 keer per week) (10).

- Een woonplek met begeleiding om te leren hoe ze het huishouden moeten runnen, rekeningen moeten betalen, post moeten openen en moeten schoonmaken. En iemand die een band met de jongere opbouwt en helpt met dingen die nodig zijn (10, 19).
- Een beschermende woonplek waar veel individuele aandacht is en waar elk uur per dag begeleiding mogelijk is (14).
- Een kleinschalige setting, met niet heel veel personeelwisselingen, waar veel gewerkt wordt aan verschillende leefgebieden (dagbesteding, middelengebruik, hulpverlening) (16).
- Een begeleidende woonvorm met meerdere jongeren bij elkaar met goede begeleiding (18).

Maximaal haalbare: zelfstandig wonen?

In de interviews is aan de respondenten gevraagd wat zij denken dat het maximaal haalbare is op het gebied van huisvesting voor jongeren met een LVB. Vier van hen geven aan dat dit afhankelijk is van het niveau, de beperkingen en andere problematiek (7, 9, 10, 16) en vier respondenten geven aan dat het afhangt van wat de jongeren zelf willen en wat hun zelfinzicht is (3, 4, 8, 16). Eén respondent geeft duidelijk aan wat de mogelijkheden zijn wanneer dit gekoppeld wordt aan het IQ. Zo is zelfstandig wonen voor iemand met een IQ lager dan 70 volgens deze respondent sowieso niet mogelijk, voor iemand met een IQ tussen de 70 en 80 is dit erg lastig en hangt het af van de opvoeding en voor iemand met een IQ boven de 80, waarbij alles goed geregeld is en er een goed netwerk is, moet een zelfstandig wonen volgens deze respondent mogelijk zijn (1).

Vrijwel alle respondenten (zeventien) denken dat het voor jongeren met een LVB mogelijk is om zelfstandig te gaan wonen (2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19). Hierbij benadrukken acht respondenten wel dat de mogelijkheid verschilt per jongere (3, 5, 6, 9, 10, 15, 17, 19). Bovendien komt in de toelichting van deze respondenten in veel gevallen naar voren dat ze wel enige vorm van ambulante hulpverlening als noodzakelijk zien. Zo noemt één respondent dat zelfstandig wonen mogelijk is wanneer begeleiding passend en optimaal is (13) en zegt een ander dat ambulante begeleiding wel nodig is, bijvoorbeeld om te leren hoe met je burens om te gaan (18). Een ander suggereert dat het maximaal haalbare is dat een jongere een paar uur per week hulp krijgt waarbij aandacht is voor administratieve verplichtingen en het welzijn van de cliënt (12). Twee respondenten geven aan dat jongeren de rest van hun leven hulp nodig hebben (3, 8), al kan dit ook door hun partner gegeven worden (8). Er wordt genoemd dat jongeren die bij de reclasering komen problemen hebben (9) en dat de mogelijkheid tot zelfstandig wonen, met of zonder begeleiding, afhangt van de ernst van de problemen (10). Verder wordt in de interviews gezegd dat de cliënt zijn beperking moet herkennen en erkennen (6).

Daarnaast moet de jongere een goed dagritme krijgen, een goede taalstructuur hebben en in staat zijn om dit vast te houden, eventueel met wat lichte begeleiding (6). Ook andere respondenten zeggen dat er jongeren met een LVB zijn die vaardig genoeg zijn om zichzelf staande te houden en zaken te regelen, maar dat ook zij misschien wel een bepaalde vorm van begeleiding nodig hebben (17) en dat dagbesteding en inkomen geregeld moeten zijn (13).

Door verschillende respondenten wordt aangegeven dat zelfstandig wonen niet vanzelf goed zal gaan en dat de jongeren veel moeten leren. De jongeren moeten getraind worden om zo zelfstandig mogelijk te gaan wonen (13). Twee respondenten beschrijven dat jongeren geholpen moeten worden met het leren schoonmaken, het doen van de administratie en de financiën en het opbouwen van een sociaal netwerk (5, 10, 16, 19). Verder noemt een respondent dat je op het niveau van de jongere moet werken en niet erboven moet staan. Wanneer je volgens haar met het spreekwoordelijke vingertje wijst, dan raak je de jongere kwijt (3). Eén van de respondenten geeft in zijn interview aan dat jongeren met een LVB moeten leren wat de prioriteiten zijn, willen ze hun huis kunnen behouden. In het traject naar zelfstandig wonen moet dan wel veel herhaling zitten waarin jongeren leren hoe ze hun huis kunnen behouden en schoon kunnen houden (14). Twee andere respondenten spreken ook van een lang traject wat moet leiden tot zelfstandig wonen (4, 8). Drie respondenten noemen verder dat jongeren wel adviezen en hulp moeten aannemen wanneer zij zelfstandig gaan wonen (3, 17, 19). En naast de nodige tools en begeleiding (7, 8) is ook een sterke steun vanuit de sociale omgeving belangrijk (8, 16).

Eén respondent denkt dat het sowieso niet mogelijk is voor jongeren met een LVB om zelfstandig te gaan wonen (12). Zij benoemt dat jongeren met een LVB zonder hulpverlening niet de verplichtingen die horen bij zelfstandig wonen kunnen nakomen. Dit komt in feite overeen met wat de andere respondenten hebben gezegd.

[Behoeften cliënt](#)

Vijf respondenten geven aan dat de behoeften van de cliënt een rol spelen in keuzes omtrent huisvestingsdoelen (5, 8, 9, 11, 13). Eén van hen vertelt hier het volgende over:

"Je kijkt naar de mogelijkheden dus niet alleen naar de onmogelijkheden zeg maar, van de jongeren die je begeleidt. Als je denkt er kan wel iets, dan ga je daarmee aan de slag om dat van de grond te krijgen. Als de jongere op zichzelf wil gaan wonen, dan ga je kijken naar de mogelijkheden en de randvoorwaarden, dus stel je de vraag kan dat? Kun je er-gens terecht en kun je de begeleiding krijgen die je nodig hebt? Wanneer je een jongere

plaatst waar hij niet wil zijn, dan loopt dat slecht af. Dus op die manier probeer je te kijken naar de behoeften van de jongeren.

We proberen het zoveel mogelijk, maar we kijken ook naar wat haalbaar is. (...) Voor de cliënt is dit heel belangrijk. Ik denk dat je een cliënt motiveert als je aansluit bij wat de cliënt graag wilt. Als je kijkt naar wat kan dan is de kans veel groter dat een cliënt meewerkt, dan dat je bezig blijft met de beperkingen. Bijkomend probleem is wel dat jongeren die 18 zijn zelf de keuze maken waar ze gaan wonen. Juridisch heb je niet veel gronden om dat tegen te houden. Als ze minderjarig zijn kunnen wij nog voor ze beslissen, maar vanaf hun 18de houdt het op.” (8)

Eén respondent geeft aan rekening te houden met de behoefte van de cliënt wanneer de jongere deze zelf aangeeft (4). Een andere respondent zegt dat over het algemeen gewerkt wordt aan andere problemen maar dat, wanneer hier behoefte aan is, huisvesting een bijkomend probleem kan worden (9). Tot slot zegt één van de respondenten dat hij, wanneer er niet direct recidivegevaar is, minder aandacht aan de behoefte van de jongere schenkt dan wanneer dit gevaar er wel is (2).

Samenvattend: Doelen bij het werken aan huisvestingsproblemen

Huisvesting lijkt te behoren tot de vaste aandachtspunten in de werkwijze van zowel de WSG-JR als het LJ&R.

Wat passende huisvesting is, is sterk afhankelijk van de jongere en diens omstandigheden. Doorgaans wordt er bij oudere jongeren gestreefd naar een min of meer zelfstandige woonvorm, waarbij ondersteuning echter bijna altijd noodzakelijk wordt geacht. Tevens moet volgens de respondenten voor het welslagen van het reclasseringstraject ingezet worden op een stevig leertraject voor de jongere.

De behoeften van de jongere worden door sommige respondenten wel meegewogen in de te maken keuzes (zonder medewerking is er immers weinig kans op succes), maar overwegingen met betrekking tot kansen op recidive lijken centraal te staan.

Het merendeel van de respondenten heeft meegemaakt dat huisvestingsproblemen belemmerend werkten in het reclasseringstraject.

3.2.5 Samenwerken aan huisvestingsproblematiek

Informele steunende netwerk

De rol van het informele steunende netwerk (familie, vrienden en kennissen) verschilt volgens enkele respondenten per cliënt (7, 8, 15) en per netwerk, afhankelijk van de problematiek binnen het gezin (1). Wanneer iemand uit een sterk gezin komt, kan er minder professionele hulp ingezet worden en vice versa (8, 17). Tevens zou er ook een samenwerking tussen de twee moeten zijn (2, 6, 17). Een andere respondent benoemt dat het formele en informele netwerk even belangrijk zijn, hoewel het informele netwerk soms meer invloed kan hebben (15) en de jongere hier ook mee verder moet wanneer de hulpverlening ophoudt (10, 15).

Vier respondenten bestempelen de rol van het informele netwerk als groot (2, 14, 16, 19). Zo zijn zij vaak de personen die weten of het wel of niet goed zal gaan met de jongere (16). Daarbij is het wel belangrijk dat het om een positief steunend netwerk gaat, en in veel gevallen hebben de jongeren niet zo'n goede band met de familie (19). Daarbij kun je een grote rol niet altijd verwachten van ouders of familie. Belangrijk is wel dat zij de jongere laten merken dat ze ergens goed in zijn (14).

Een andere respondent noemt de rol van het informele netwerk klein. Zij benoemt juist dat het formele netwerk een grotere invloed heeft, al moet er door de bezuinigingen wel meer naar gekeken worden om familie, maar ook vrienden en kennissen, bij de hulpverlening te betrekken (4). Een respondent zegt dat hij er wel naar streeft om de rol van het informele netwerk te vergroten, al is dat netwerk vaak wel zwak of beperkt (5). Of dit kan is volgens een andere respondent de vraag, soms is het namelijk het informele netwerk zelf dat de jongere buitengesloten heeft (12).

"Je moet je afvragen of ze dat kunnen, want als een LVB'er al niet meer thuis woont, dan heeft dat een oorzaak. Heeft vaak te maken met draagkracht, dan moet je kijken wat ze nog voor je kunnen betekenen. Dit moet je per individu bekijken. Want als ze bij ons binnenkomen is het informele netwerk al niet gelukt." (9)

Naast de vraag of het informele netwerk een rol *kan* spelen, is er volgens drie respondenten ook de vraag of het informele netwerk een rol *moet* spelen, en zo ja welke. Zo geeft een respondent er de voorkeur aan om financiën bij de ouders weg te houden, om zo gezeur te voorkomen (13). Daarnaast bouwt een jongere door het verblijf binnen zijn informele netwerk geen locatierechten op huisvesting op (12). Tot slot wordt genoemd dat ouders ook het begeleid wonen tegen kunnen houden (11).

"Met name bij Marokkaanse families zie je dat familie een hele belangrijke rol speelt, en als zelfs de familie niet meer wil helpen dan kun je ervan uit gaan dat het om een ernstig probleem gaat. Nederlandse families zijn vaak kleiner en kunnen daardoor minder makkelijk ondersteunen en dan is de stap om gebruik te maken van instanties een stuk makkelijker. Belangrijk is ook dat de familie geen slechte invloed heeft. In positieve zin kan het informele netwerk een goede aanvulling zijn op het formele netwerk. En je zou als het goed gaat een rolverdeling kunnen afspreken, uiteindelijk is het de familie waar hij het mee zou moeten doen. Als reclassering de boeman is en familie de opvang... Keerzijde is dat de familie het ook kan verpesten." (18)

Formele steunende netwerk

Acht respondenten geven aan dat het formele netwerk (hulpverlening) een grote rol heeft (1, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 14, 17). Drie van hen geven hierbij aan dat het vooral het geval is bij mensen die het lastig vinden de financiën op orde te houden (1, 4, 11, 17), zij hebben dat thuis vaak niet geleerd (4, 17). Eén van hen zegt dit als volgt:

"Dit speelt een grote rol en al helemaal met mensen die het financieel erg lastig vinden. Hierbij is vaak twee keer per week contact om het budget door te nemen. Ze kunnen niet zonder. (...) Vaak leren deze jongeren het ook niet van huis uit, omdat de ouders het ook niet goed kunnen. Vaak krijgen de jongeren gewoon wat geld van de ouders en wat ermee gedaan wordt, dat maakt niet uit. Verder vind ik dat er wel voldoende instanties zijn die hiervoor hulp verlenen, maar nogmaals soms zijn er ook instanties die jongeren te zwaar vinden om te helpen en dus buiten hun competenties valt." (4)

Daarnaast is de rol van het formele netwerk ook groot wanneer er een indicatie aangevraagd moet worden (14). Met betrekking tot de invulling van de grote rol wordt verder het volgende gezegd: Het kan zijn dat de ouders oppakken wat de jongeren zelfstandig niet kunnen, maar meestal komt het op de hulpverlening neer (5). In eerste instantie heeft het formele netwerk een grote rol, maar in een verder stadium moet dit meer een ondersteunende rol worden (5).

"Het netwerk zou een grote rol moeten spelen, maar onze ervaring is dat jongeren met een LVB vaak ook wel uit een zwak gezin komen, ook wel ouders met een beperking en sociaal zwakker en dan wil je heel graag dat de familie daar iets in doet, maar dat kan niet altijd. Het netwerk is vaak ook LVB dus dan is het een beetje de lamme helpen de blinden. Ze hebben dan meer aan een instantie en professionele hulpverlener die ze helpt met de dagelijkse dingen en het behalen van doelen en ze op die manier ondersteunt." (8)

Er zijn ook twee respondenten die aangeven dat de grote rol van het formele netwerk kan verschillen, afhankelijk van de hulp die de jongere nodig heeft (2, 13). Een andere respondent zegt dat wanneer de cliënt zijn hulpvraag redelijk kan stellen, er voldoende hulpverlening is (6) en weer een ander noemt dat wanneer jongeren er voor open staan er voldoende mogelijkheden voor hulp zijn, zowel op praktisch als op sociaal-emotioneel gebied (16). Tot slot noemt één van de respondenten dat het formele netwerk ook naar het informele netwerk moet kijken (10).

Knelpunten aanpak huisvestingsproblematiek

Tien respondenten geven in hun interview aan knelpunten te ervaren binnen de aanpak van huisvestingsproblematiek binnen de organisatie (2, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 18). Zo wordt genoemd dat het lang duurt om iets concreets geregeld te hebben (2) en dat het lastig is om moeilijkere jongeren met een LVB en agressieproblemen en drugsgebruik onder te brengen (6). Verder kunnen jongeren met een LVB niet overal terecht omdat de speciale plekken voor hen vol zijn (9). Ook maakt het feit dat een jongere veroordeeld is het vaak lastig om een woning te vinden (13).

"Waar ik tegenaan loop is dat het soms wat moeilijker is om een ingang ergens te krijgen, omdat ik werk met mensen die veroordeeld zijn. (...) Ik kan dat het beste uitleggen aan de hand van een voorbeeld. Dat was een casus van een jongen die uit Amsterdam kwam en die kon daar niks vinden. Het is dan puur een kwestie van rondbellen met collega's in Amsterdam en die omgeving, maar als iemand veroordeeld is en dan vooral voor een zedendelict is een funeste combinatie en dat in combinatie met LVB-problematiek en cannabisgebruik. Ja, reken maar uit dat is een hele moeilijke combinatie. Vooral met LVB-problematiek is het moeilijk ze aan te spreken op het cannabisgebruik. Waar ik ook tegenaan loop zijn de financiën. (...) Er wordt vaak meteen gevraagd of er al een indicatie is." [interviewer: "Bedoel je dan bijvoorbeeld een CIZ-indicatie?"] "Ja, bijvoorbeeld. Als blijkt dat die er niet is, dan doen instanties vaak al moeilijk en houdt het meteen op. Het is een beetje een kip en het ei verhaal, wat ga je als eerste doen. Ik ga geen CIZ-indicatie regelen zolang mij geen toezeggingen worden gedaan." (13)

"Ja, veel meer PR doen voor het imago. Nu lijkt het zo dat jongeren met justitiecontact als heel anders worden gezien en dat is volgens mij niet het geval. En als je ze dan wel ergens binnenkrijgt, worden ze tussen hele zware groepen gezet (met autisme, zware gedragsstoornissen), waar ze eigenlijk ook niet thuis horen. Daar rennen ze weg, en dan krijg je ze nooit meer de hulpverlening in. Daarom aarzel je ook wel eens om ze gelijk daar te plaatsen." (18)

Daarnaast wordt in de interviews genoemd dat de bureaucratie, nodig voor het aanvragen van bijvoorbeeld PGB en CIZ-indicatie het werk ook lastiger maakt, maar dat dit nodig is om een jongere ergens te plaatsen (7). Verder wordt in de regio Amsterdam ervaren dat er bijna geen aanbod is en dat daarbij komt dat een jongere binding met de gemeente moeten hebben, wil de jongere in aanmerking voor een woning (14, 15).

"Dan moet er meer aanbod komen in huisvestingsmogelijkheden. En dat heeft puur te maken met het eerste punt dat je kunt instromen in een organisatie met nachtopvang en dat soort zaken. En op zich, alle cliënten die ik heb aangemeld voor huisvestingstrajecten die zijn er ook gekomen, maar vaak moeten ze op wachtlijsten. Wat je af en toe wel hebt, is dat ze tijdens zo'n overbruggingsperiode alweer in contact zijn gekomen met justitie. Dat wil niet zeggen dat wanneer ze meteen worden geplaatst dat het dan niet gebeurt, denk het niet eigenlijk, maar ja dat weet je niet. Het duurt heel lang voordat iemand in traject kan. Er zijn plekken dat je iemand aanmeldt en dan staat hij rustig twee jaar op een wachtlijst. Na twee jaar is dat hele toezicht al voorbij." (14)

Tot slot geven ook drie respondenten een meer algemeen knelpunt aan. Allereerst gaat dit over het punt dat er landelijk gewerkt wordt, maar dat niet voor elke regio duidelijk is wie wat doet. Een betere uitwisseling met informatie over instanties zou gewenst zijn (8). Daarnaast noemt een respondent dat in de samenwerking met de ketenpartners de knelpunten gaan over geld, wachtlijsten en plekken (2).

Vijf respondenten benoemen dat zij geen knelpunten ervaren (1, 3, 4, 5, 10). Zo noemt één van hen dat het altijd wel lukt om een jongere ergens te plaatsen (1). Uit de toelichting van een ander blijkt echter dat ook bij de cliënten van deze werker niet alles altijd een makkelijk verloopt:

"Niet echt knelpunten, maar ik had wel gehoopt... aangezien wij alleen met LVB-jongeren werken en de huisvestingsproblematiek of begeleidkamer-woningen waar grote vraag naar is, maar weinig instanties bieden dit voor LVB-jongeren en de wachtlijsten zijn vaak heel lang.... Ik vind het jammer dat de WSG zelf geen woningen heeft." (3)

Samenwerking met ketenpartners

Wanneer gevraagd wordt naar de samenwerking met ketenpartners, benoemt één van de respondenten dat samenwerking essentieel is voor de jongeren met een LVB, omdat zij meer begeleiding nodig hebben (12). Daarnaast wordt door één respondent aangegeven dat de samenwerking wisselend verloopt, vaak door verschillende visies (1) en zeggen zeven respondenten dat de samenwerking over het algemeen goed verloopt (5, 7, 8, 10, 14, 15, 16).

Eén van hen benoemt dat er door de vele overlegvormen korte lijntjes zijn (5) en een ander geeft aan dat wanneer je vanaf het begin met elkaar overlegt, je weet wat iedereen doet. Daarbij is het volgens haar belangrijk dat iedereen hetzelfde doel nastreeft (10). Een andere respondent benoemt dat er wat betreft samenwerking veel lijntjes lopen, maar dat wanneer er geen plekken zijn, je daar niets mee opschiet (9). Hierop aansluitend noemt één respondent dat je per casus kijkt hoe je het snelst je doel kan bereiken en dat je overall probeert om aan huisvesting te komen (3). Verder wordt door één respondent van de LJ&R genoemd dat zij zelf woonvoorzieningen hebben waarbij eigen cliënten voorrang hebben, maar dat dit niet voor elke cliënt de geschikte plek is. Daarbij verloopt de samenwerking binnen de LJ&R volgens deze respondent traag. Om iemand aan te melden, moet al het papierwerk compleet zijn waardoor crisisopvang lastig is (17). Tot slot benoemt één van de respondenten dat er niet altijd samengewerkt wordt. Er is vooral sprake van een samenwerking met ketenpartners, zoals de gemeente of woningbouw, wanneer ouders financiële problemen hebben. Bij de wat oudere jongeren die niet meer thuis wonen, is deze samenwerking daarom wat minder (1).

Met betrekking tot de samenwerking komen uit de interviews wel een paar wensen van de respondenten naar voren. Allereerst zou er meer gekeken moeten worden naar wat nodig is en hoe dat te bereiken is (2) en moeten de lijntjes met woonvoorzieningen kort zijn (11). Deze respondent geeft daarnaast aan dat het fijn zou zijn als jongeren al in detentie getest worden op een mogelijke LVB (11). Verder zit volgens één respondent de sociale dienst vaak niet bij de multidisciplinaire overleggen (MDO's) en kan de samenwerking met hen verbeterd worden (6). Daarnaast kunnen volgens één respondent de wachtlijsten korter en de doorlooptijden sneller (15) en geeft een ander aan dat de bureaucratie minder kan (7). Deze respondent geeft daarbij aan dat ieder vanuit zijn eigen toke met zijn eigen regels werkt waardoor er altijd wel knelpunten zijn (7). Verder noemt één respondent dat men elkaar op de hoogte moet brengen van nieuwe ontwikkelingen (10) en zegt een ander dat het aanbod voor sommige doelgroepen te laag is. Ze geeft daarbij als voorbeeld dat ze jongeren die niet makkelijk plaatsbaar zijn door gedragsproblematiek, een LVB en een strafblad, sneller en makkelijker zou willen plaatsen (8). Hierop aansluitend noemen drie respondenten dat andere instanties nog wel eens huiverig zijn voor cliënten met een crimineel verleden of moeilijke jongeren (13, 16, 17).

"Het ligt aan de cliënt. Als een instantie vindt dat het een moeilijke cliënt is, dan is men eerder geneigd nee te zeggen of te zeggen: we zitten vol. Bij het Leger des Heils hebben we te maken met jongeren die niet de garantie op succes geven. Instanties willen dan de verantwoordelijkheid niet dragen en trekken hun handen ervan af. Of ze bedenken een smoes: we zitten vol. Qua financiering gaat er ook een hoop mis.

Het zou mooi zijn als er bij instanties mensen werken die alles daarvan af weten en gewoon de financiering regelen voor een cliënt. Dat zou qua samenwerking het een stuk makkelijker maken. Het is soms erg frustrerend om het wiel opnieuw uit te vinden. Ik ben maar gewoon rapporteur en niet dat ik de hele wereld af moet bellen om de kaders te regelen zodat iemand huisvesting heeft.” (13)

De rol van het informele netwerk verschilt per cliënt. Het informele netwerk kan een belangrijke rol vervullen, maar is soms zelf ook niet sterk en klein. Het formele netwerk wordt doorgaans belangrijker geacht. De rol is afhankelijk van de ondersteuningsbehoefte van de cliënt.

De respondenten lopen in de praktijk aan tegen verschillende knelpunten. Wachlijsten en gebrek aan geschikte plaatsen lijken hierbij het meest prominent. Bureaucratie rondom bijvoorbeeld indicatiestellingen maar ook het stigma rondom een veroordeling maken het soms lastig om adequate huisvesting te vinden.

Daarnaast wordt het soms als lastig ervaren om de juiste ketenpartner te vinden. De samenwerking met ketenpartners wordt doorgaans wel als positief ervaren hoewel meer afstemming en kortere lijntjes, naast snellere doorstroomtijden en meer plaatsen, nog wel op de verlanglijstjes van de respondenten staan.

3.3 Expertmeeting

Na de dossieranalyse en de interviews met de reclasseringswerkers van de WSG-JR en het LJ&R, heeft er op 27 juni 2013 op de Hogeschool Leiden een expertmeeting plaatsgevonden. Bij de bijeenkomst waren alle auteurs van dit rapport aanwezig. Hendrien Kaal en Andrea Donker namen deel aan de bijeenkomst. De bijeenkomst stond onder voorzitterschap van een vijfde onderzoeker (tevens docent Integrale Veiligheidskunde (IVK), Hogeschool Utrecht, Yoni Shem-Tov) en er werd genotuleerd door een student IVK van de Hogeschool Utrecht (Dirk. Alkema). Er zijn opnames gemaakt ter ondersteuning van de uitwerking.

Bij deze bijeenkomst waren veertien aanwezigen van instanties die in hun werkzaamheden te maken hebben met huisvestingsproblematiek bij jongeren met of zonder een LVB. Een overzicht van de afgevaardigden is te vinden in Tabel 3.4. In onderstaande analyse van de expertmeeting zal naar de aanwezigen verwezen worden met de code die hieronder in de tabel staat.

Tabel 3.4

Overzicht aanwezigen bij de expertmeeting

Instantie	Functie	Code
LJ&R	Beleidsmedewerker	A
LJ&R	Beleidsmedewerker	B
WSG-JR	Stafffunctionaris	C
WSG-JR	Jeugdmedewerker	D
Bureau Jeugdzorg Rotterdam	Functie onbekend	E
Reclassering Nederland	Reclasseringswerker	F
Reclassering Nederland	Functie onbekend	G
MEE	Functie onbekend	H
MEE	Consulent / MWD'er	I
Stichting verslavingsreclassering GGZ	Clustermanager	J
Humanitas Homerun Forensische zorg	Gedragdeskundige	K
Humanitas Homerun Forensische zorg	Trajectcoördinator	L
GGZ Palier	Casemanager	M
GGZ Palier	Casemanager	N

Het doel van de expertmeeting was tweeledig. De bijeenkomst had ten eerste als doel om de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten van de literatuurstudie en de interviews bij de aanwezigen te toetsen. Het tweede doel van de bijeenkomst was om gezamenlijk te bespreken wat nodig is om in de toekomst huisvestingsproblematiek te verminderen bij jongeren met reclasseringscontact en een LVB.

De gehanteerde methode bij de bijeenkomst kende drie onderdelen. Begonnen is met het voorleggen van de stellingen voor de afbakening van het begrip huisvestingsproblematiek, zodat de reactie van de praktijkdeskundigen en de resultaten uit de interviews naast elkaar konden worden gelegd. Vervolgens is aan de hand van drie thema's de problematiek rondom huisvesting bij jongeren met een LVB met reclasseringscontact besproken. Daarna is de groep opgesplitst in subgroepjes om met elkaar na te denken over 'best practices' en knelpunten binnen het werk met jongeren met een LVB op het gebied van huisvesting en om ook een blik te werpen op de toekomst en de randvoorwaarden voor het aanpakken van het probleem rondom huisvesting. Alle aanwezigen hadden tenslotte tijdens de hele bijeenkomst post-its tot hun beschikking, zodat ze ideeën en tips voor eventueel vervolgonderzoek en/of de aanpak van huisvestingsproblematiek die hen tijdens de bijeenkomst te binnen schoten, op konden schrijven en op de daartoe bestemde flap-over (genaamd 'The Wall') konden plakken. Een overzicht hiervan is terug te vinden in bijlage I.

3.3.1 Afbakening begrip huisvestingsproblematiek

Net als bij de interviews is de expertmeeting begonnen met het voorleggen van stellingen. Door middel van het opsteken van vingers werd bij de aanwezigen nagegaan wat zij wel en niet onder huisvesting vinden vallen.

In Tabel 3.5 is te zien dat wisselende woonsituaties, het verplicht verlaten van de woning en een problematisch gezin door de meerderheid, in alle gevallen negen experts, als huisvestingsproblemen gezien worden. Wanneer het om financiële problemen gaat zijn de meningen verdeeld. Tot slot is te zien dat er grote overeenstemming is dat een problematische woning, een (sociaal) problematische omgeving en een (te) kleine woning niet (direct) onder huisvestingsproblematiek vallen.

Wanneer deze resultaten vergeleken worden met de resultaten uit de interviews op dezelfde stellingen, dan valt op dat er globaal overlap is in de verhouding in de respons op de stellingen tussen de deelnemers aan de expertmeeting en de respondenten van de interviews. Huisvestingsproblematiek omvat volgens de meerderheid van de aanwezigen bij de expertmeeting en veruit de meeste respondenten veel wisselende woonsituaties en het verplicht verlaten van de woning. De meeste geïnterviewde reclasseringswerkers waren van mening dat financiële problemen ook bij de afbakening van huisvestingsproblematiek hoort, maar in de expertmeeting waren evenveel aanwezigen het hiermee eens als oneens. Overeenstemming tussen experts en respondenten is het duidelijkst in het grotendeels afwijzen van gebrekkige woning, (sociaal) problematische omgeving en een (te) kleine woning als behorend tot de definitie van huisvestingsproblematiek in deze context. Meeste onduidelijkheid is te zien bij de stelling of een problematisch gezin onder huisvestingsproblematiek valt. De meeste aanwezige experts vonden van wel, maar de meeste respondenten vonden van niet.

Na het doornemen van de stellingen (Tabel 3.5) is met de aanwezigen hun eigen definitie van huisvesting besproken. Deze definitie hebben ze voor de stellingen op een papier moeten schrijven, zodat ze hun eerste idee bij het woord huisvestingsproblematiek op zouden schrijven. In Tabel 3.6 zijn de gegeven definities in categorieën verdeeld. Hierin is te zien dat de gegeven definities gaan over het aanbod, het wel of niet hebben van een woning, veiligheid/gezondheid, stabiliteit, onderhoud van de woning en behoefte van de jongere.

Tabel 3.5

Respons op stellingen bij de expertmeeting (N=14) en bij de interviews (N=18)

Stelling:	Expert- Meeting	Interviews
<i>Is er sprake van huisvestingsproblematiek bij adolescente cliënten tussen de 26 en 23 jaar met een licht verstandelijke beperking als er sprake is van...</i>	Ja/Nee	Ja/Nee
Veel wisselende woonsituaties	9/5	17/1
Verplicht woning verlaten	9/5	15/4
Financiële problemen	7/7	11/4
Problematisch gezin	9/5	6/10
Problematisch woning	2/12	6/12
(Sociaal) problematische omgeving	3/11	5/13
(Te) kleine woning	4/10	5/14

Tabel 3.6

Overzicht van gegeven definities van 'huisvesting'

Categorie	Omschrijving
Het aanbod	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer er te weinig of geen aanbod op maat is. - Wanneer er sprake is van scheef wonen, een woning die niet aansluit bij de indicatie van de jongere. - Wanneer er te weinig structuur en begeleiding is die bijvoorbeeld aansluit bij verhoogd risico op schulden en huisuitzettingen. - Wanneer er een gebrek aan passende woonruimte of woonvorm is, bijvoorbeeld bij multiprobleemjongeren. - Wanneer een jongere niet past binnen een instelling, bijvoorbeeld door zijn leeftijd. - Wanneer er lange wachtlijsten zijn. - Wanneer een jongere niet de begeleiding kan krijgen die nodig is om zelfstandig te kunnen wonen.
Geen woning	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer de jongere letterlijk geen woning/dak boven zijn hoofd heeft. - Wanneer de jongere geen vaste woon- of verblijfplaats heeft. - Wanneer de jongere aangewezen is op logeerplekken. - Wanneer ex-gedetineerden hun woning kwijt raken.
Veiligheid/ gezondheid	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer er geen veiligheid in de gezins- of woonsituatie is. - Wanneer het leiden van een normaal/gewenst leven belemmerd wordt. - Wanneer de ontwikkeling van een jongere belemmerd wordt.
Stabiliteit	<ul style="list-style-type: none"> - Wanneer er geen stabiele omgeving is. - Wanneer er in de woonsituatie een crisis is waardoor de jongere daar niet meer kan wonen.

Onderhoud van de woning	- Wanneer de woonsituatie slecht voor de gezondheid is.
Behoefte	- Wanneer niet voorzien kan worden in iemands werkelijke woonbehoefte. - Wanneer er geen aansluiting is op iemand specifieke problematiek.

Samenvattend: Definitie bepaling

Bij het doornemen van de stellingen worden het missen van een dak boven je hoofd en een instabiele woonsituatie het meest als huisvestingsprobleem omschreven.

Wanneer de experts gevraagd wordt om hun definitie van huisvestingsproblematiek te geven, dan kunnen hun antwoorden verdeeld worden in verschillende categorieën. Het gaat dan om het aanbod, het wel of niet hebben van een woning, veiligheid/gezondheid, stabiliteit, onderhoud van de woning en de behoefte van de jongere. Aangezien de meeste definities betrekking hadden op het aanbod en het wel of niet hebben van een woning, lijkt volgens de experts dit de kern van huisvestingsproblematiek te zijn.

3.3.2 Thema 1: Huisvesting is de basis

Bij het eerste thema stond de vraag centraal of huisvesting de basis is voor het verlenen van adequate zorg. Hieronder volgt een verslag van dit gesprek.

Expert E ziet huisvesting als basis om begeleiding voor de cliënt vorm te geven. Volgens haar is een adres nodig om opvang te kunnen geven. Naar haar mening maakt het niet uit of het hier om tijdelijke of langdurige huisvesting gaat, het belangrijkste is het regelen van opvang, zodat interventies ingezet kunnen worden. Van de overige aanwezigen geven tien personen aan deze mening te delen. Expert D voegt toe dat ook de financiële situatie van de cliënt moet worden meegenomen, dit is volgens hem ook een deel van de basis die moet worden opgezet. Daarbij vertelt expert L dat de opvang erg klantafhankelijk is en moet worden afgestemd op de situatie van de cliënt. Bovendien geeft ze aan dat het niet altijd mogelijk is om direct opvang te regelen, doordat men soms te maken heeft met jongeren die doorbraakgevoelig zijn en daardoor geen structurele hulp kunnen krijgen. In sommige gevallen wil men eerst contact opbouwen en daarna pas hulp verlenen. Bij haar heeft iedere cliënt een LVB, maar ze merkt wel dat cliënten met een IQ boven de 75 zelfredzamer zijn.

Expert J vertelt dat het vinden van opvang vooral rondom Amsterdam een groot probleem is, omdat er simpelweg een tekort aan maatschappelijke opvang is. De hulpverleners zijn

al blij als ze iemand überhaupt kunnen voorzien van een plek. Ze raadt hierbij aan om containerwoningen te bouwen, zodat jongeren daar terecht kunnen, een dak boven hun hoofd hebben en tot rust kunnen komen. Het bij elkaar zetten van jongeren met een LVB en jongeren zonder een LVB in één instelling zorgt ervoor dat de hulpverlening er een rommel van maakt. Niet iedereen is er op toegesneden om specialistische hulp aan mensen met een verstandelijke achterstand te bieden. Expert N geeft hierbij aan dat huisvesting niet op zichzelf staat; er moet ook zorg aan vast zitten. Mevr. Kaal vraagt hierop aansluitend aan de aanwezigen of de huidige vormen van opvang en huisvesting wel zijn toegesneden op verstandelijke beperkte jongeren en vraagt bovendien of er behoefte is aan andere vormen van begeleiding. Expert J antwoordt dat er een tekort is aan hulpverlening en dat men altijd blij is als ze een cliënt kwijt kunnen bij een opvangcentrum. Expert D geeft vervolgens aan dat jongeren met een LVB meestal wel worden geaccepteerd voor opvang, maar juist worden afgewezen wanneer ze al een justitieel verleden hebben. Expert H zegt hierover dat jongeren met een LVB juist minder snel worden toegelaten, dat ze worden doorgestuurd en dat van hen wordt verwacht dat ze zelfstandig gaan wonen. In het gesprek rondom passende huisvesting en zorg vertelt expert J verder dat er sprake is van een financieringsprobleem. De jongere mag maar een jaar op speciale zorg rekenen. Als men inziet dat ze geen adequate hulp kunnen verlenen binnen een jaar, dan zal worden besloten om voor iemand te kiezen die ze wel binnen een jaar kunnen omvormen. Expert N geeft aan dat er een contract moet komen om de financiering rond te krijgen voor een woning.

Dhr. Shem-Tov vraagt tot slot of huisvesting de basis is om interventies toe te passen en problemen op te lossen. Expert A is van mening dat de gehele materiële hulpverlening gebaseerd dient te zijn op de huisvesting. Expert L komt hierbij met de vraag of de jongeren zonder een LVB mogelijk meer vangnetten hebben. Expert D vertelt dat een jongere zonder LVB meer vangnetten creëert en de gevolgen van zijn daden beter in kan zien, waardoor hij minder snel zal overgaan tot het plegen van een delict.

Samenvattend: Huisvesting is de basis

Over het algemeen is men het erover eens dat huisvesting de basis is voor het mogelijk maken van succesvol interveniëren en resocialiseren. Wel moet daarbij aandacht voor de financiën zijn en is soms het leggen van een goed contact een eerste noodzakelijke.

Huisvesting staat verder niet op zich, maar moet verbonden zijn met zorg. Een knelpunt daarbij is dat de hulpverlening niet altijd goed toegesneden is op jongeren met een LVB. Daarnaast worden jongeren met een LVB en een justitieel verleden snel afgewezen voor

woningen of bij instellingen in verband met hun problematiek.

Jongeren zonder een LVB creëren meer vangnetten om zich heen dan jongeren met een LVB.

3.3.3 Thema 2: Huisvestingsproblemen komen vaker voor bij licht verstandelijk beperkte jongeren

Bij het tweede thema stond de vraag centraal of huisvestingsproblemen vaker voorkomen bij jongeren met een LVB dan bij jongeren zonder een LVB. Hieronder volgt een verslag van dit gesprek.

Expert A geeft aan dat naar zijn mening een jongere zonder een LVB veel meer zelf zaken kan regelen en dat een jongere met een LVB dat niet kan. De jongere met een LVB moet door de verstandelijke beperking simpelweg meer aan de hand worden meegenomen en daar heeft de hulpverlening de tijd niet voor. Expert L vindt dat een tekort aan tijd geldt voor de gehele hulpverlening. In de hulpverlening wordt men anders opgevoed, waardoor geen tijd meer is voor het 'hand-in-hand' begeleiden van een cliënt. Ze vraagt zich af of het een probleem is van de mensen met een LVB, of dat het hier een maatschappelijk probleem betreft omdat de hulpverlening niet kan voorzien in de zorgbehoefte van de cliënt.

Expert F stelt dat het de kunst is om jongeren toe te leiden naar zorg. Veel jongeren hebben geen zorg gehad en daardoor is het toe leiden naar zorg belangrijk om het vertrouwen te kweken. Daarnaast geeft deze expert aan dat wanneer er tegenwoordig een uitkering moet worden aangevraagd, jongeren zelf papierwerk in moeten vullen wat problemen kan veroorzaken. Hierop aansluitend geeft expert G een voorbeeld over het aanvragen van een Wajong. Hij heeft gemerkt dat het Jongerenloket Rotterdam een aanvraag afkeurt zodra er één document ontbreekt. Expert E geeft aan dat er überhaupt eerst een lijst moet worden afgewerkt voordat ze een aanvraag kunnen indienen. Expert L zegt tot slot dat op het moment dat een jongere met een LVB aangeeft dat hij hulp nodig heeft, hij direct hulp moet kunnen krijgen maar instanties tegelijkertijd zo min mogelijk moeten investeren om ook winst te kunnen maken.

Expert J vindt dat de reactietijd van de hulpverleners de afgelopen jaren flink is verbeterd. Expert F verduidelijkt zijn punt en stelt dat er pas op de leeftijd van 18 jaar deuren open gaan voor hulpverlening en begeleiding voor de jongere. Het is de vraag op welk moment er iets mis is gegaan, waardoor de grip wordt verloren. Expert K zegt dat het er mee te maken heeft dat jeugdzorg en de volwassenenzorg niet goed op elkaar aansluiten. Zodra er bij jongeren met een LVB ook sprake is van verslavingsproblemen en criminaliteit, dan

wordt het een opeenstapeling van problemen en dan komt diegene in het volwassenencircuit terecht. Op dat moment komt die cliënt bij allerlei instanties terecht die zorg op hun manier kunnen bieden.

Expert N geeft verder aan dat er naar de jongeren geluisterd moet worden. De meeste jongeren willen niet geassocieerd worden met de zorg die ze krijgen. Expert J vertelt dat jongeren niet graag geassocieerd worden met zorg voor 'verslaafden', want zelf vinden ze dat ze niet verslaafd zijn. Ze krijgen een stempel dat ertoe kan leiden dat jongeren al meteen negatief denken over hun plaatsing. Expert N zegt dat de jongeren niet snappen wat ze moeten doen. De tools die er nu zijn schieten erg tekort. Expert F vraagt wanneer het moment juist is om hulp te verlenen. De hulpverleners zijn naar zijn mening te vaak te laat.

Dhr. Shem-Tov vraagt of er een verschil is tussen de snelheid waarmee jongeren met een LVB of jongeren zonder een LVB worden afgewimpeld bij de balie van de gemeente. Expert D zegt dat jongeren met een LVB minder snel de weg kunnen vinden en dat ze sneller weggaan zodra het te moeilijk voor hen wordt. Zodra er iets gebeurt wat ze niet verwachten, bijvoorbeeld als ze worden afgewimpeld, kan hun korte lontje ontsteken. Aansluitend hierop vertelt expert G dat jongeren met een LVB 'streetwise' zijn, stoer taalgebruik hebben en doen alsof hun niks mankeert. Als vervolgens een afspraak met hen wordt gemaakt zijn ze de datum en tijd na het verlaten van het pand vergeten.

Samenvattend: *Huisvestingsproblemen komen vaker voor bij licht verstandelijk beperkte jongeren*

Er is geen eenduidige consensus dat huisvestingsproblematiek vaker voorkomt bij jongeren met een LVB. De aanwezigen bij de expertmeeting zijn wel allen van mening dat over het algemeen gesteld kan worden dat jongeren met een LVB en huisvestingsproblematiek veel meer hulp nodig hebben, omdat ze er zonder die hulp niet uit komen.

De jeugdzorg en volwassenenzorg lijken niet goed op elkaar aan te sluiten.

De meeste jongeren met een LVB willen niet geassocieerd worden met de zorg die ze krijgen.

3.3.4 Thema 3: Huisvestingsproblematiek en reclasseringscontact

Door middel van de laatste stelling tijdens de expertmeeting is getracht een beeld te krijgen van de samenhang tussen huisvestingsproblematiek en reclasseringscontact. Hieronder volgt een verslag van dit gesprek.

Dhr. Shem-Tov opent het gesprek door te vragen of er volgens de aanwezigen een samenhang is tussen de huisvestingsproblematiek en kans op recidive van een jongere. Expert M antwoordt hierop door het geven van een praktijkvoorbeeld. Zo heeft ze een cliënt die dakloos is en financieel geen goede positie heeft. Deze cliënt wil weer een overval plegen, zodat hij aan geld kan komen en de woning kan betalen. Naast dit voorbeeld benoemt ze dat als ex-gedetineerden elkaar tegenkomen dit kan leiden tot het ontstaan van meer recidive. Expert G zegt hierbij dat het belangrijk is de juiste instrumenten toe te passen zodra men te maken heeft met zwerfjongeren die veelvuldig bij vrienden slapen en geen vaste verblijfsplaats hebben. Doordat delinquente personen een netwerk hebben van 'foute' mensen, zullen ze vaker daarop terugvallen als ze een slaapplek nodig hebben. Doordat deze jongeren vaker met elkaar in aanraking komen, is de kans groter dat ze recidiveren. Expert K geeft aan dat het een kwetsbare doelgroep is en dat ze snel hun eigen 'oude' delinquente netwerk weer opzoeken. Ze zijn snel weer op straat en zoeken zelf ex-delinquenten op of ze worden opgezocht door ex-delinquenten. Expert J vult aan door te zeggen dat het gros van de jongeren een fout netwerk heeft en dat ze niet kunnen terugvallen op contacten die hen wegpraten van delinquent gedrag. Expert F zegt hierbij dat hij mobiele telefoons een belangrijke rol vindt spelen in het opzoeken van het oude netwerk.

Expert F zegt verder dat de jongeren perspectief moet worden geboden. Hij vertelt dat naar zijn mening op dat vlak veel winst kan worden behaald. Dhr. Shem-Tov vraagt vervolgens of het mogelijk is om perspectief te bieden. Expert F zegt dat hij probeert de cliënten perspectief te bieden, maar niet weet of dit altijd effectief is. Het huisvestingsprobleem en de verantwoordelijkheid daarvoor moet gelden voor de gehele hulpverlening en niet alleen voor bijvoorbeeld de reclassering.

Met betrekking tot de begeleiding geeft expert L aan dat er voor jongeren met een LVB langer de tijd nodig is, om de jongeren te kneden tot de vorm waarin de hulpverlening hen wil hebben. Hierbij is het belangrijk dat er veel herhaald wordt. Expert L zegt hierbij dat jongeren met een LVB de gevolgen van hun daad niet goed kunnen overzien. Jongeren willen wel stoppen met delinquent gedrag, maar de weg naar geoorloofd gedrag is lang en lastig. Ze geeft aan dat er geen hard oordeel te geven is of jongeren met een LVB sneller recidiveren dan jongeren zonder een LVB.

Samenvattend: *Huisvestingsproblematiek en reclasseringscontact*

Een precieze inschatting van de samenhang tussen huisvestingsproblematiek en reclasseringscontact is niet mogelijk, maar duidelijk komt wel naar voren dat er allerhande redenen zijn waarom jongeren met een LVB en huisvestingsproblematiek recidiveren.

Een vaak genoemde reden is dat jongeren die veel op straat hangen of wisselende slaapplekken hebben, sneller in aanraking komen met hun oude 'foute' netwerk. Daarnaast wordt als reden genoemd dat financiële problemen vaak samenhangt met het missen van huisvesting waardoor jongeren vermogensdelicten plegen.

Jongeren met een LVB moeten langer begeleid worden waarbij veel tijd en aandacht voor herhaling is.

3.3.5 De aanpak van huisvestingsproblematiek

In het tweede deel van de expertmeeting hebben de aanwezigen in kleine groepjes besproken welke punten binnen hun organisaties goed gaan in de aanpak van huisvestingsproblematiek, welke knelpunten er zijn rondom dezelfde problematiek en welke acties er nodig zijn om in de toekomst het probleem beter aan te pakken.

'Best practices' op het gebied van huisvesting binnen de organisaties

Tijdens het tweede deel van de expertmeeting werd de experts allereerst gevraagd om op te schrijven welke 'best practices' zij hadden binnen hun eigen organisaties en om deze met elkaar te bespreken. Als gekeken wordt naar de antwoorden, dan blijkt dat er vijf thema's te onderscheiden zijn.

Het eerste thema is samenwerking op organisatieniveau. Hierbij wordt allereerst het opzetten van zorgdakconstructies met woningbouwcorporaties genoemd, waarbinnen sprake is van begeleiding door de reclassering. Ook is er samenwerking van jongerenwerkers met Jeugdbegeleiding en Reclassering. Deze jongerenwerkers nemen deel aan overleggen, zoals in het Veiligheidshuis, en gaan outreachend te werk. Genoemd wordt dat hun begeleiding aansluit bij de doelgroep. Tevens wordt de samenwerking in de Veiligheidshuizen als positief ervaren en wordt aangegeven dat het multidisciplinair overleggen en samenwerken als beter worden ervaren. Andere 'best practices' die benoemd worden, zijn dat je als reclasseringswerker makkelijker binnenkomt bij een organisatie, zoals de woningbouw; de Top600 aanpak in Amsterdam; en de verbinding van de Dienst Werk en Inkomen aan de locatie waar één van de experts werkt.

Naast samenwerken op organisatieniveau wordt samenwerken op het individuele niveau van de hulpverleners zelf als 'best practice' genoemd. Hierbij wordt naar voren gebracht dat goed netwerken belangrijk is en dat er op individueel hulpverlenersniveau goede dingen gebeuren, waarmee vormen van (hopelijk stabiele) huisvesting gerealiseerd worden. Het wordt dan ook een 'best practice' genoemd als je de juiste mensen kent, bijvoorbeeld binnen de woningbouw, waarmee je casussen kunt bespreken. Daarom moet je als hulpverlener commitment creëren binnen je eigen netwerk.

Als derde thema komt het creëren en beschikbaar zijn van passende zorg naar voren in de antwoorden van de experts. Hierbij gaat het om de screening van particuliere instellingen, waar de jongere geplaatst kan worden als de instelling goedgekeurd wordt. Tevens wordt er geprobeerd om onderscheid te maken tussen urgentie en problematiek, wat betekent dat er gezocht wordt naar passende zorg. Tot slot is het een 'best practice' dat er meestal wel tijdelijk opvang te vinden is voor een cliënt.

Erkenning van huisvesting en huisvestingsproblematiek komt als vierde thema naar voren uit de antwoorden van de experts. Hierbij wordt benoemd dat wordt erkend dat huisvesting belangrijk en noodzakelijk is en dat huisvestingsproblematiek vaak wordt onderkend, waarbij wel wordt aangegeven dat het sterk afhankelijk is van de 'scoop'.

Tot slot is het een thema binnen de 'best practices' dat het belangrijk is om oog te hebben voor de cliënt. Het is als hulpverlener belangrijk om te onderhandelen en de belangen van je cliënt te behartigen. Daarnaast wordt genoemd dat MEE de cliënt goed in beeld brengt met een duidelijk cliëntprofiel.

[Knelpunten in de aanpak van huisvestingsproblematiek binnen de organisaties](#)

Het tweede onderwerp dat de experts in de kleine groepjes hebben besproken is tegen welke knelpunten zij aanlopen in de aanpak van huisvestingsproblematiek binnen hun eigen organisaties. Hierbij werden veel verschillende punten genoemd, die onder zijn te brengen in vijf thema's.

Als eerste thema wordt de financiering genoemd en de diverse financieringsstromen. Een expert geeft aan dat er sprake is van geldverspilling. Ook worden de bezuinigingen genoemd en wordt gezegd dat door de marktwerking wantrouwen en een eilandjescultuur ontstaan. Ook worden concurrentie en marktwerking als knelpunten genoemd.

Een tweede thema binnen de knelpunten is het ontbreken van passende zorg. Binnen dit thema worden verschillende knelpunten genoemd. Ten eerste wordt aangegeven dat er

een tekort is aan betaalbare woningen en dat er te weinig plekken zijn. Hierbij wordt benoemd dat er geen specifieke instellingen zijn voor LVB; dat er te weinig voorzieningen zijn voor jongeren met een LVB, waar zij de zorg en begeleiding kunnen krijgen die ze nodig hebben; dat er geen traject is naar begeleid wonen; en dat er een gebrek is aan nazorg na detentie. Hierdoor zijn er wachtlijsten, waardoor er sprake is van wachttijd voor er een geschikte plek is en er een grote drempel ontstaat. Als hulpverlener kun je geen invloed uitoefenen op deze wachtlijsten en moet je achteraan in de rij aansluiten, terwijl je met bijzondere voorwaarden moet werken. Gevolg is dat je moet leuren met cliënten. Een volgend knelpunt is dat er bij jongeren met een LVB veelal sprake is van contra-indicaties, waardoor ze nergens plaatsbaar zijn. Ook maakt het gebrek aan passende huisvesting jongeren met een LVB kwetsbaar. Een voorbeeld dat door een expert gegeven wordt, is dat er misbruik van hen gemaakt wordt door mensen die een woning aanbieden op Marktplaats en na een aanbetaling van een jongere voor deze woning nooit meer iets van zich laten horen. Een laatste knelpunt dat genoemd wordt, is dat de hulpverlener door tijdsgedbrek de jongere niet zoveel kan begeleiden als nodig is bij het zoeken naar huisvesting en dat er door de grote nadruk op verantwoording en inschatting van veiligheid minder tijd is om daadwerkelijk te handelen en ondersteunen.

Te weinig deskundigheid is een derde thema dat naar voren komt uit de knelpunten die door de experts genoemd worden. Genoemd wordt dat er een gebrek is aan expertise, specialistische kennis en te weinig kennis over LVB en de gevolgen ten overstaan van huisvesting in combinatie met andere probleemgebieden. Daardoor weten instellingen niet goed hoe ze met jongeren met een LVB moeten omgaan en claimen ondeskundige partijen dat ze jongeren met een LVB kunnen opvangen.

Als vierde thema worden punten binnen de samenwerking genoemd als knelpunten. Hierbij wordt allereerst aangegeven dat er geen duidelijk beleid is binnen gemeenten en ook wordt er benoemd dat gemeenten te terughoudend zijn met het helpen van jongeren met een LVB. Een tweede knelpunt dat naar voren komt, is dat verschillende partijen binnen een samenwerking geen verantwoordelijkheid (durven) nemen. Eén expert geeft aan dat het probleem 'over de schutting wordt gegooid', waarbij het de vraag is wie de verantwoording heeft en wiens probleem het wordt. Deels komt dit door verschillen in protocollen en procedures en het gevolg is dat cliënten worden afgewezen.

Andere punten die genoemd worden zijn dat er geen concrete afspraken worden gemaakt tussen samenwerkende partijen; dat verschillende instanties met een jongere werken zonder dat van elkaar te weten; dat het Ministerie van Veiligheid en Justitie te weinig doet aan

trend en signalering; en dat de marktwerking zorgt voor concurrentie in plaats van samenwerking.

Tot slot worden regelgeving en bureaucratie als knelpunt benoemd. Een eerste knelpunt dat hierbij naar voren komt is dat jongeren een intakegesprek moeten doen bij toelating tot een instelling, waarbij ze moeten aangeven zich aan de regels te zullen houden. Doen ze dit niet, dan moeten ze de instelling uit en hebben ze geen huisvesting meer. Daarnaast wordt aangegeven dat binnen de bureaucratie, procedures soms lastig en omslachtig zijn.

Wensen voor de toekomst om huisvestingsproblematiek (nog) beter aan te pakken

Tot slot hebben de experts in groepjes besproken wat zij nodig hebben in de toekomst om eventuele huisvestingsproblematiek (nog) beter aan te pakken. Binnen deze wensen zijn zes thema's te onderscheiden.

Het eerste thema binnen de wensen voor de toekomst is dat de samenwerking verbeterd zou moeten worden. Hierbij gaat het om samenwerking met instellingen, instanties en de gemeenten. Aansluitend wordt gesteld dat er ook samenwerkingsafspraken zouden moeten worden gemaakt tussen gemeenten, justitie, reclassering en de woningbouw. Ook wordt er genoemd dat er meer samenwerking in de keten zou moeten zijn door een combinatie te maken tussen diverse voorzieningen op micro, macro- en mesoniveau. Als voorbeeld wordt een combinatie van justitie, VWS, gehandicaptenzorg en psychiatrie genoemd. Belangrijk binnen de samenwerking wordt gevonden dat er wordt gecommuniceerd, dat alle partijen hun verantwoordelijkheid nemen, dat er lef wordt getoond en dat er wordt onderkend dat het niet alleen het probleem is van de reclassering. Er wordt gesproken van een gezamenlijke visie en doel, zodat er samengewerkt kan worden. Tot slot wordt als wens genoemd dat netwerken binnen de eigen omgeving versterkt en uitgebreid worden.

Een tweede thema dat naar voren komt in de wensen van de experts heeft betrekking op het beleidsniveau, waarbij het zowel gaat om draagvlak als om een beleidsmatige aanpak. Met betrekking tot draagvlak wordt gesteld dat het nodig is om politiek draagvlak te creëren. De politiek zou bewerkt moeten worden, want de huisvestingsproblematiek is een maatschappelijk probleem. Hierbij wordt aanvullend gezegd dat er sprake is van een negatieve spiraal. De wens van de expert is dan ook dat er out-of-the-box gedacht moet worden, waarbij gekeken moet worden naar mogelijkheden, en dit hoeft niet altijd duur te zijn. Met betrekking tot de beleidsmatige aanpak hebben de experts wensen voor zowel de organisatie als de politiek. Binnen de organisatie wordt het belangrijk gevonden dat er sprake is van commitment, dat hulpverleners hun eigen professionele autonomie mogen hebben en dat er een bottom-upbenadering gehanteerd wordt. De volgende wensen wor-

den genoemd voor een beleidsmatige aanpak vanuit de politiek: de gemeente moet initiatief nemen; de buurt zou de rol van het formele netwerk moeten vervullen; een structureel uitvoeringsbeleid; een wijkgerichte aanpak; erkenning voor materiele hulpverlening als voorwaarde voor hulpverlening; oude kantoorgebouwen geschikt maken als woonlocatie voor jongeren met een LVB; investeren in praktijkonderwijs; Openbaar Ministerie moet huisvesting opnemen in de bijzondere voorwaarden van een vonnis; en de Dienst Werk en Inkomen moet verbonden worden aan instanties. Tot slot wordt benoemd dat er een convenant zou moeten komen om te zorgen voor commitment vanuit organisaties. Dit convenant kan gebruikt worden om elkaar aan te spreken. Hierbij wordt het belangrijk gevonden dat het regionaal blijft.

Als derde thema komt financiering naar voren uit de antwoorden van de experts. Ze geven aan dat financieringsstromen meer geharmoniseerd moeten worden en dat men de bestaande financieringsstructuren meer los zou moeten laten. Tevens zou er een goede kosten-batenanalyse gedaan moeten worden, waarbij gekeken wordt in hoeverre het bezuinigen op zorg aan jongeren met een LVB geld oplevert of dat het uiteindelijk meer geld kost als ze bijvoorbeeld in de criminaliteit terechtkomen.

Deskundigheid komt als vierde thema naar voren, waarbij het allereerst gaat om meer kennis over de cliënt. Er zou een goede diagnose moeten komen, zodat er zorg op maat geboden kan worden. Tevens wordt het belangrijk gevonden om jongeren met een LVB te erkennen en herkennen. Naast kennis over de cliënt wordt het belangrijk gevonden dat er meer deskundigheid komt over de doelgroep jongeren met een LVB. Wensen hierbij zijn een platform waarbinnen deskundigheid gedeeld wordt en een opleiding met aandacht voor LVB. Tot slot is het organiseren van een conferentie over LVB een wens om elkaar beter te leren kennen en te kunnen vinden.

Als vijfde thema is meer passend aanbod een wens van de experts. Hierbij gaat het om meer algemene plekken, meer specialistische zorgplekken, meer crisisplekken voor jongeren met een LVB en huisvesting voor cliënten met een contra-indicatie.

Tot slot hebben de experts wensen met betrekking tot oog hebben voor de cliënt. Hierbij gaat het erom dat er aangesloten moet worden bij de jongeren door het niet te ingewikkeld te maken.

Zo zou de communicatie van het UWV en van woningbouwcorporaties aangepast moeten worden aan jongeren met een LVB. Ook is competentiegericht werken een wens van de experts, waarbij men aangeeft dat er gewerkt moet worden in mogelijkheden in plaats van onmogelijkheden. Een laatste wens van de experts is dat er voor duurzame huisvesting

ook randvoorwaarden meegenomen moeten worden, zoals accepteren van begeleiding, of leren omgaan met geld. Ook dagbesteding wordt belangrijk gevonden.

Samenvattend: *'Best practices', knelpunten en aanpak in de toekomst*

Uit de expertmeeting komt met betrekking tot 'best practices' binnen de eigen organisatie naar voren dat de respondenten deze ervaren op vijf verschillende thema's, namelijk (1) samenwerking op organisatieniveau, (2) het hebben van een goed, eigen netwerk, (3) de beschikbaarheid van passende zorg, (4) erkenning van huisvesting en huisvestingsproblemen en (5) oog hebben voor de cliënt. Enkele genoemde 'best practices' zijn de zorgdakconstructies, het hebben van een sterk netwerk en de onderkenning van het belang van huisvesting.

Met betrekking tot de knelpunten in de aanpak van huisvestingsproblematiek binnen hun eigen organisaties hebben de experts veel punten genoemd, die onder te brengen zijn onder vijf thema's. Deze thema's zijn: (1) financiering, (2) het ontbreken van passende zorg, (3) te weinig deskundigheid, (4) niet goed verlopende samenwerking en (5) regelgeving en bureaucratie. Knelpunten die genoemd worden binnen deze thema's zijn de diverse financieringsstromen; tekort aan betaalbare woonvormen waar passende ondersteuning en zorg geboden kan worden met als gevolg wachtlijsten; een tekort aan kennis om jongeren met een LVB goed te kunnen helpen, waarbij ondeskundige partijen stellen jongeren met een LVB te kunnen helpen; het niet nemen van verantwoordelijkheid door samenwerkende partijen; en bureaucratie.

Tot slot zijn de wensen voor de toekomstige aanpak van huisvestingsproblematiek van de experts in te delen in zes thema's, namelijk: (1) verbetering van de samenwerking, (2) vergroten van het draagvlak en aanpassing van het beleid, (3) aanpassing van de financiering, (4) bevordering van de deskundigheid over de cliënt en de doelgroep als geheel, (5) het creëren van meer passend aanbod en (6) oog hebben voor de cliënt. Wensen die binnen deze thema's genoemd worden, zijn samenwerking verbeteren tussen alle betrokkenen, waarbij alle betrokkenen verantwoordelijkheid nemen; creëren van een politiek draagvlak; de erkenning van materiële hulpverlening als voorwaarde voor hulpverlening; aanpassen van de financieringsstructuren; een opleiding met aandacht voor LVB; het creëren van meer plekken; en meer competentiegericht werken.

4. Conclusie

Het onderzoek behelsde een probleemverkenning naar huisvestingsproblematiek bij jongeren met een LVB en reclasseringscontact. Deze probleemverkenning heeft plaatsgevonden door middel van een literatuurstudie, een dossieranalyse van 126 WSG-JR dossiers, interviews met 19 reclasseringswerkers van de WSG-JR en het LJ&R en een expertmeeting. Doel hiervan was om inzicht te krijgen in de aard van de huisvestingsproblematiek bij jongeren tussen de 16 en 23 jaar met een LVB en reclasseringscontact.

De volgende punten waren leidend in de probleemverkenning en zullen in het vervolg van deze conclusie besproken worden:

- Beschikbare kennis (nationale, internationale en grijze literatuur) over jongeren met een LVB, delinquent gedrag, huisvestingsproblematiek en risicofactoren binnen huisvestingsproblematiek.
- Inschatting van de omvang, aard en ernst van de huisvestingsproblematiek bij jongeren tussen de 16 en 23 jaar met reclasseringscontact bij de WSG-JR en het LJ&R.
- Eerste inventarisatie van de aard en ernst van de knelpunten die reclasseringswerkers ervaren bij begeleiding van jongeren met een LVB met reclasseringscontact en huisvestingsproblematiek.

4.1 Beschikbare kennis over jongeren met een licht verstandelijke beperking, delinquent gedrag, huisvestingsproblematiek en risicofactoren binnen huisvestingsproblematiek

Om inzicht te krijgen in de beschikbare kennis over jongeren met een LVB, delinquent gedrag, huisvestingsproblematiek en risicofactoren binnen huisvestingsproblemen is gekeken naar de beschikbare nationale en internationale literatuur over de volgende onderwerpen: prevalentie en diagnose LVB; jongeren met een LVB en huisvesting; jongeren met een LVB en delinquent gedrag; huisvestingsproblematiek als risicofactor voor ontstaan en continuering delinquent gedrag. Hieronder zullen per onderwerp de resultaten besproken worden.

4.1.1 Licht verstandelijk beperkte jongeren en huisvesting

Jongeren met een LVB zijn jongeren met een IQ tussen de 50 en 70 of met een IQ tussen de 70 en 85 met daarbij beperkingen in het adaptief vermogen. Deze jongeren hebben net als andere jongeren ontwikkelingstaken, zoals het creëren en onderhouden van een eigen woonsituatie. Het is voor deze doelgroep een stuk lastiger om deze ontwikkelingstaken te realiseren, doordat hun ontwikkeling trager verloopt en het eindniveau van deze ontwikke-

ling lager ligt. Jongeren met een LVB hebben hierbij dan ook begeleiding en ondersteuning nodig, die zich gelijktijdig richt op de gebieden wonen, onderwijs, werk of dagbesteding, vrije tijd en behandeling. Inadequate of onvoldoende ondersteuning op één van deze gebieden kan leiden tot het ontstaan van nieuwe of ernstigere problematiek.

De ondersteuning die jongeren met een LVB nodig hebben op het gebied van wonen verschilt per persoon en per situatie. Zo zullen sommigen veel hulp nodig hebben en anderen weinig. In de praktijk blijkt het lastig te zijn om geschikte huisvesting met bijbehorende ondersteuning te vinden voor jongeren met een LVB. Dit komt doordat een passend aanbod vaak ontbreekt, doordat de problematiek van deze jongeren meervoudig is, de doorstroom van de ene naar de andere plek moeizaam is en er te weinig aanbod is met geschikte begeleiding voor jongeren met een LVB. Bovendien vinden deze jongeren het ook moeilijk om hulp te accepteren, willen ze na hun 18de jaar graag hun eigen keuzes maken, al zijn ze daar niet altijd toe in staat en is het voor jongeren met een LVB moeilijk om hun zorgvraag aan te geven, terwijl dat wel een vereiste is in de zorg vanaf het 18de jaar.

4.1.2 Licht verstandelijk beperkte jongeren en delinquent gedrag

Uit zowel nationale als internationale literatuur blijkt dat het hebben van een LVB samenhangt met het vertonen van meer delinquent gedrag, maar voor causaliteit of een causaal mechanisme is geen duidelijke empirische evidentie. Dit maakt het aannemelijk dat er ook andere factoren van invloed zijn op deze relatie. Het is niet bekend hoeveel mensen met een LVB precies in aanraking komen met justitie, onder andere omdat betrouwbare en snelle meetinstrumenten om een LVB te meten nog niet voorhanden zijn. Op basis van schattingen en onderzoeken bij enkele subpopulaties bestaat er echter wel consensus dat jongeren met een LVB oververtegenwoordigd zijn binnen het justitiële systeem.

De kans op delinquent gedrag neemt toe naarmate het aantal criminogene risicofactoren toeneemt en bij jongeren met een LVB is er vaak sprake van een hoog aantal dergelijke risicofactoren voor delinquent gedrag. Ook hebben ze vaak minder beschermende factoren om hen van delictgedrag te weerhouden. Bij jongeren met een LVB is er sprake van risicofactoren in de jongere zelf, het gezin, de maatschappij en het instituut. Tevens kunnen de risicofactoren ingedeeld worden in vijf domeinen, namelijk cognitief, sociaal, emotioneel, persoonlijkheid en context. Uit beide indelingen blijkt dat er binnen de maatschappij en de context risicofactoren voor delinquent gedrag kunnen zijn voor jongeren met een LVB. Deze risicofactoren zijn deels onder te brengen onder huisvestingsproblematiek.

4.1.3 Huisvestingsproblematiek als risicofactor voor het ontstaan en de continuering van delinquent gedrag

Jongeren met een LVB komen vaker uit een gezin met een veelheid aan problemen. Deze ongunstige gezinsachtergrond is niet alleen een mogelijke verklaring voor de samenhang tussen LVB en delinquentie, maar heeft ook invloed op het ontstaan van huisvestingsproblematiek zelf, doordat dit een reden kan zijn om weg te lopen. Behalve in een instabiel gezin, groeien kinderen met een LVB ook vaak op in relatieve armoede, in relatief slechte huisvesting en in een relatief slechte buurt. Ook deze factoren worden elk gerelateerd aan een verhoogde kans op crimineel gedrag. Naast de gezinsomstandigheden komen in de literatuur ook de financiële omstandigheden van de jongeren zelf naar voren: deze verhogen niet alleen de kans op crimineel gedrag, maar ook op huisvestingsproblemen door uithuiszetting, door uitschrijving van de jongere door de ouders om financiële redenen of doordat de jongere uit schaamte vertrekt.

Elementen als werk, een relatie en huisvesting zijn belangrijk in het voorkomen van verder crimineel gedrag. Dit zijn echter ook factoren waarop jongeren met een LVB het vaak slechter doen. Onderzoek laat zien dat huisvesting na detentie cruciaal is voor het voorkomen van terugval in delictgedrag (al is de causaliteit nog niet vastgesteld), maar laat tegelijkertijd zien dat het vinden van huisvesting voor veel ex-gedetineerden een probleem is. Oorzaken hiervan zijn gelegen in de manier waarop de maatschappelijke opvang geregeld is, in het kwijtraken van de woning door de detentiesituatie en in schaarste op de woningmarkt. Voor jongeren in Nederland betekent dit doorgaans dat sommigen zich in een schimmig circuit begeven.

Bij ex-gedetineerden met een LVB lijken deze problemen te worden versterkt. Deze groep is bijvoorbeeld na detentie nog moeilijker geplaatst te krijgen. Als het hen al lukt huisvesting te krijgen, dan is dit vaak in een minder goede omgeving. Daarnaast voelen zij zich vaak niet geaccepteerd in de buurt.

4.2 Inschatting van de omvang, aard en ernst van de huisvestingsproblematiek bij jongeren met een licht verstandelijke beperking tussen de 16 en 23 jaar met reclasseringscontact bij de William Schrikker Groep Jeugdreclassering en het Leger des Heils Jeugdzorg & Reclassering

Om iets te kunnen zeggen over de omvang, aard en ernst van de huisvestingsproblematiek bij jongeren met een LVB tussen de 16 en 23 jaar met reclasseringscontact bij de

WSG-JR en het LJ&R wordt allereerst gekeken naar de dossieranalyse en de interviews. Daarnaast zullen ook de resultaten van de expertmeeting beschreven worden. Deze resultaten richten zich niet specifiek op de WSG-JR en het LJ&R, maar leveren wel relevante informatie op over de omvang, aard en ernst van de huisvestingsproblematiek bij jongeren met een LVB.

4.2.1 Afbakening begrip huisvestingsproblematiek

Over de afbakening van het begrip huisvestingsproblematiek kan iets gezegd worden op basis van de interviews en de expertmeeting. Allereerst blijkt uit de interviews dat huisvestingsproblematiek volgens de respondenten verschillende gradaties kent. Het ontbreken van het dak boven het hoofd van de cliënt, of een instabiele woonsituatie wordt door de meesten wel als huisvestingsproblematiek gezien. Dit is echter niet per definitie het geval, bijvoorbeeld niet wanneer een oplossing in zicht is. Er zijn ook respondenten die het begrip huisvestingsproblematiek breder opvatten en kijken naar in hoeverre een huisvestingssituatie passend of belemmerend is. Het verplicht verlaten van de woning of het hebben van financiële problemen waardoor men de woning niet kan betalen werden weliswaar niet veel genoemd in de dossiers, maar het merendeel van de respondenten was het er over eens dat dit huisvestingsproblematiek betrof. Tot slot worden de sociale aspecten (de buurt, het gezin) en de kwaliteit van de woning (gebreken, formaat) door enkele respondenten tot de huisvestingsproblematiek gerekend.

Wanneer vervolgens naar de expertmeeting gekeken wordt, dan komt bij de stellingen naar voren dat er ruime overeenstemming is voor het idee dat het verplicht uit huis gezet worden als ook het veelvuldig wisselen van een woning behoren tot huisvestingsproblematiek. Daarnaast kunnen de definities die de experts zelf geven verdeeld worden in verschillende categorieën. Het gaat dan om het aanbod, het wel of niet hebben van een woning, veiligheid/gezondheid, stabiliteit, onderhoud van de woning en de behoefte van de jongere. Aangezien de meeste definities betrekking hadden op het aanbod en het wel of niet hebben van een woning, lijkt dit volgens de experts de kern van huisvestingsproblematiek te zijn. De noodzaak hier aandacht voor te hebben, werd door iedereen onderschreven met de veel gebruikte zin: Huisvesting is de basis.

4.2.2 Omvang, aard en ernst

Wanneer gekeken wordt naar de omvang van huisvestingsproblematiek, dan blijkt uit de dossieranalyse van de WSG-JR dat circa 24% van de cliënten bij aanvang van het reclasingscontact enige vorm van huisvestingsproblematiek had. Als alleen gekeken wordt naar het hebben van de zekerheid van een dak boven je hoofd (wisselende woonsituatie/woning moeten verlaten), dan ging het om circa 8%.

Het bleek niet mogelijk om deze omvangschatting op basis van literatuur, interviews of expertmeeting te toetsen. Ten eerste gaf de literatuur hier geen beeld van. Daarnaast zijn bij de interviews medewerkers van de WSG-JR en het LJ&R geïnterviewd die verschillende functies bekleden waardoor geen eenduidig beeld geschetst kon worden van de omvang. Tot slot bleek in de expertmeeting dat de aanwezigen geen uitspraken durfden te doen over de omvang van huisvestingsproblematiek bij jongeren met een LVB en reclasseringscontact, omdat ze hier niet voldoende zicht op hadden. Of huisvestingsproblematiek vaker voorkomt bij jongeren met een LVB dan bij normaalbegaafde jongeren vond men dan ook niet zonder meer evident.

Ook over de ernst van de huisvestingsproblematiek bleek het lastig om iets te zeggen. Wel ziet het merendeel van de respondenten binnen hun werkzaamheden dat in vergelijking jongeren met huisvestingsproblematiek meer problemen hebben dan jongeren zonder huisvestingsproblematiek. Enkele respondenten stellen daarbij dat de jongeren met huisvestingsproblematiek vaker een lager IQ hebben. Daarnaast wordt door de respondenten unaniem gesteld dat huisvestingsproblematiek van invloed is op de recidivekans. Een ander mogelijk gevolg dat door de respondenten genoemd wordt, is de invloed op andere leefgebieden, zoals psychische gesteldheid, financiën, werk/school en het nakomen van afspraken. Omdat deze leefgebieden ook een invloed hebben op recidive, ontstaat het beeld van een spiraal waarin huisvesting een belangrijke schakel is. De aanwezigen bij de expertmeeting zijn hier minder stellig in. Zij gaven aan dat ze het lastig vonden om zonder beschikbaar cijfermateriaal uitspraken te doen over een verhoogde recidivekans voor jongeren met een LVB en huisvestingsproblematiek. Wel benoemden zij veel voorbeelden die laten zien waarom het voor deze doelgroep heel lastig is om niet te recidiveren als de juiste hulp ontbreekt.

Over de aard van de huisvestingsproblematiek kan op basis van de dossieranalyse gezegd worden dat een grote meerderheid van de cliënten van de WSG-JR dossiers bij één of beide ouders woont. Dit betekent echter lang niet altijd dat de situatie door hun reclasseringswerker als onproblematisch wordt gezien. Bij verschillende jongeren bleken sociale omstandigheden binnen of buiten het gezin als negatieve invloed op de huisvestingssituatie gezien te worden. Een deel van deze jongeren is daarom op zoek naar andere (zelfstandige/begeleide) huisvesting. Daarnaast is er een groep jongeren die niet bij de ouders woont en zich ofwel in een instabiele woonsituatie bevindt ofwel in een instelling. Hierbij is de verblijfsduur vaak eindig en zal op den duur nieuwe huisvesting moeten worden gevonden. De kwaliteit van de woning en de financiële situatie werden in deze context relatief weinig benoemd. In de interviews wordt duidelijk dat er verschillende gradaties zijn in de aard van de huisvestingsproblematiek. Zo komt zowel in de interviews als in de expert-

meeting bij de stellingen voornamelijk het missen van een dak boven je hoofd en een instabiele woonsituatie naar voren als huisvestingsproblematiek. Daarnaast zijn er in de interview ook respondenten die het begrip huisvestingsproblematiek breder opvatten en ook kijken naar in hoeverre een huisvestingssituatie passend of belemmerend is. In de expertmeeting wordt met betrekking tot de definitie van huisvestingsproblematiek gesproken over het aanbod, het hebben van wel of geen woning, veiligheid/gezondheid, stabiliteit, onderhoud van de woning en behoefte van de jongere.

4.2.3 Huisvestingsproblematiek binnen het reclasseringswerk

Uit de interviews komt naar voren dat huisvesting lijkt te behoren tot de vaste aandachtspunten in de werkwijze van zowel de WSG-JR als het LJ&R. Zo heeft het merendeel van de respondenten meegemaakt dat huisvestingsproblemen belemmerend werken in het reclasseringstraject, wat betekent dat wanneer er geen huisvesting geregeld is, het ook lastig is om aan andere doelstellingen te werken. Ook bij de expertmeeting bleek duidelijk dat er unaniem overeenstemming was dat huisvesting aan de basis staat van het begeleiden en reclasseren van mensen in het algemeen. Er was ook overeenstemming dat dit in het bijzonder opgaat voor jongeren met een LVB. Dit is toegelicht met voorbeelden uit de praktijk die duidelijk maakten hoeveel moeilijker het voor deze doelgroep is om zelf oplossingen voor problemen te bereiken. Daarvoor is hulpverlening nodig.

Wat passende huisvesting is, is volgens de respondenten sterk afhankelijk van de jongere en diens omstandigheden. Doorgaans wordt er bij oudere jongeren gestreefd naar een min of meer zelfstandige woonvorm, waarbij ondersteuning echter bijna altijd noodzakelijk wordt geacht. Tevens moet volgens de respondenten voor het welslagen van het reclasseringstraject ingezet worden op een stevig leertraject voor de jongere. Daarbij worden de behoeften van de jongere door sommige respondenten wel meegewogen in de te maken keuzes (zonder medewerking is er immers weinig kans op succes), maar overwegingen met betrekking tot kansen op recidive lijken centraal te staan. In de expertmeeting is het onderwerp passende zorg ook besproken. Daarbij ging het vooral om de knelpunten die er zijn bij het vinden van passende huisvesting. Deze knelpunten zullen in 4.3.3 besproken worden.

4.3 Knelpunten die reclasseringswerkers ervaren bij begeleiding van jongeren met een licht verstandelijke beperking met reclasseringscontact en huisvestingsproblematiek

In zowel de interviews als de expertmeeting zijn knelpunten naar voren gekomen in de begeleiding van jongeren met een LVB, reclasseringscontact en huisvestingsproblematiek. Deze knelpunten zijn onder te verdelen in zes thema's die hieronder besproken zullen worden.

4.3.1 Situatie rondom de jongere

Het eerste type knelpunten speelt in de situatie rondom de jongere. In de interviews zegt een ruime meerderheid van de respondenten dat ze wel eens huisvestingsproblemen zien die om verschillende redenen door de jongeren niet als zodanig worden benoemd/erkend. Daarnaast is het lastig om voor jongeren passende huisvesting te vinden. Dit komt mede door het stigma rondom de veroordeling die de jongere vaak heeft en doordat moeilijke jongeren met een LVB, agressieproblemen en drugsgebruik lastig onder te brengen zijn. De problemen die deze groep heeft op het gebied van psychische problematiek, criminaliteit, financiën en sociale vaardigheden en contacten hebben invloed op de mogelijkheden voor huisvesting, maar de huisvestingsproblematiek heeft omgekeerd ook invloed op al deze gebieden. Ook hebben jongeren met een LVB doorgaans andere woonbehoeften (vaak begeleid wonen) en zijn ze minder goed in staat om dingen te regelen om in die behoeften te voorzien. Tot slot wordt in de interviews iets gezegd over het formele en informele netwerk rondom de jongere. Zo verschilt de rol van het informele netwerk per cliënt. Het informele netwerk kan een belangrijke rol vervullen, maar is soms zelf ook niet sterk en klein. Het formele netwerk wordt daarbij doorgaans belangrijker geacht. Wel is deze rol afhankelijk van de ondersteuningsbehoefte van de cliënt.

Ook uit de expertmeeting komen verschillende knelpunten naar voren die betrekking hebben op de jongere zelf. Zo wordt gesteld dat jongeren met een LVB en een justitieel verleden lastig te plaatsen zijn, omdat instellingen de jongeren vaak afwijzen op basis van hun problematiek. Daarnaast komt naar voren dat de jongeren bang zijn voor het stempel dat ze krijgen waardoor ze negatief kunnen gaan denken over hun plaatsing en ze niet geassocieerd willen worden met de zorg die ze krijgen.

4.3.2 Financiering

Tijdens de expertmeeting werd genoemd dat er ook veel knelpunten liggen op het gebied van financiën. Genoemd worden bezuinigingen in de zorg en de diverse financieringsstromen. Een wens voor de toekomst is dan ook dat financieringsstromen meer geharmoni-

seerd worden en dat bestaande financieringsstructuren meer losgelaten worden. Dit zou de hulpverlening aan deze doelgroep ten goede komen.

4.3.3 Aanbod van zorg

Met betrekking tot het aanbod van zorg kwam in de interviews naar voren dat het jammer gevonden wordt dat de WSG-JR zelf geen huisvestingsplekken voor jongeren heeft.

Knelpunten die tijdens de expertmeeting genoemd werden, zijn een tekort aan betaalbare woning en te weinig plaatsen. Hierdoor ontstaan lange wachtlijsten. Dingen die gemist worden zijn specifieke instellingen en voorzieningen voor jongeren met een LVB met de juiste zorg en begeleiding, trajecten naar begeleid wonen en nazorgtrajecten. Daarnaast wordt er aangegeven dat er vaak sprake is contra-indicaties en dat er misbruik gemaakt wordt van jongeren met een LVB op de woningmarkt.

4.3.4 Deskundigheid

Uit de expertmeeting bleek dat de experts ervaren dat er in het werkveld een gebrek aan expertise is en dat specialistische kennis over LVB en gevolgen daarvan niet bij iedereen aanwezig is, waardoor instellingen en instanties niet weten hoe ze met jongeren met een LVB om moeten gaan.

4.3.5 Samenwerking

In de interviews kwam als knelpunt met betrekking tot samenwerken naar voren dat het soms als lastig ervaren wordt om de juiste ketenpartner te vinden. De samenwerking met ketenpartner wordt doorgaans wel als positief ervaren, hoewel de respondenten graag meer afstemming en kortere lijntjes willen.

Een allereerste knelpunt wat betreft de samenwerking dat in de expertmeeting besproken wordt, is dat gemeenten geen duidelijk beleid hebben en te terughoudend zijn in het helpen van jongeren met een LVB. Daarnaast worden als knelpunten genoemd dat verschillende partijen in een samenwerking geen verantwoordelijkheid (durven te) nemen, dat verschillende instanties met een jongere werken zonder dit van elkaar te weten en dat jeugdzorg en volwassenenzorg niet op elkaar aan lijken te sluiten. Tot slot wordt aangegeven dat marktwerking zorgt voor concurrentie in plaats van samenwerking.

4.3.6 Regelgeving en bureaucratie

Tot slot bleek uit de resultaten dat er knelpunten zijn met betrekking tot regelgeving en bureaucratie. Zo wordt in de interviews gesproken over de bureaucratie rondom de aanvraag voor een PGB of een CIZ-indicatie.

In de expertmeeting wordt genoemd dat door bureaucratie procedures vaak lastig en omslachtig zijn. Voorbeelden zijn dat jongeren zelf papierwerk moeten invullen om een uitkering aan te vragen en dat al het papierwerk in orde moet zijn, wil een aanvraag in behandeling genomen worden.

Literatuur

- Algemene Rekenkamer (2007). *Kopzorgen. Zorg voor jeugdigen met een lichte verstandelijke handicap en/of psychi(atri)sche problemen*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Andrews, D.A. & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct. Fifth Edition*. New Providence: Matthew Bender & Company, Inc.
- Asscher, J.J., Put, C.E. van der & Stams, G.J.J.M. (2012). Differences between juvenile offenders with and without intellectual disability in offense type and risk factors. *Research in Developmental Disabilities, 33*, 1905-1913.
- Baldry, E., McDonnell, D., Maplestone, P. & Peeters, M. (2004). The role of housing in preventing re-offending. *AHURI Research & Policy Bulletin, 36*.
- Baldry, E., McDonnell, D., Maplestone, P. & Peeters, M. (2006). Ex-prisoners, homelessness and the state in Australia. *Australian & New Zealand Journal of Criminology, 39*, 20-33.
- Barendregt, C., Schrijvers, C., Baars, J. & Mheen, D. van de (2011). *Zorg voor zwerfjongeren met ernstige problematiek. Onderzoek naar de aansluiting tussen zorgvraag en zorgaanbod in Rotterdam*. Den Haag: Basement Grafische Producties.
- Beek, L. van (2009). *Van cijfers naar mensen. De hardnekkige wachtlijst in de zorg voor LVG-jeugd in de AWBZ*. Utrecht: Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland.
- Beer, Y. de (2011). *De Kleine Gids. Mensen met een lichte verstandelijke beperking*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.
- Bijleveld, C.C.J.H., Geest, V.R. van der & Hendriks, J. (2012). Vulnerable youth on pathways to adulthood. In: R. Loeber, M. Hoeve, N.W. Slot & P. van der Laan (Eds.), *Persisters and desisters in crime from adolescence into adulthood: Explanation, prevention and punishment* (p. 105-126). Farnham: Ashgate Publishing.
- Bijleveld, C., Geest, V. van der & Verbruggen, J. (2013). *Vallen en opstaan. Samenvatting onderzoek naar de maatschappelijke aanpassing van ex-tehuis bewoners* (persbericht). Amsterdam: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving en Vrije Universiteit Amsterdam.
- Boertjes, M.J. & Lever, M.S. (2007). *LVG en jeugdcriminaliteit*. Diemen: William Schrikker Groep.
- Bommel, A. van (2005). Maatschappelijke opvang van ex-gedetineerden. *PROCES, 6*, 226-231.
- Brand, E.F.J.M. & Van den Hurk, A.A. (2008). *10 jaargangen PIJ-ers. Kenmerken en veranderingen*. Den Haag: Koninklijke De Swart.
- Brummelhuis, K. & Drouven, L. (2011). *Telling zwerfjongeren. Aantallen op basis van definitie 2010*. Enschede: Bureau HHM.

- College bouw ziekenhuisvoorzieningen (2004). *Signaleringsrapport Licht verstandelijk gehandicapte jongeren met probleemgedrag*. Utrecht: College bouw ziekenhuisvoorzieningen.
- Cottle, C.C., Lee, R.J. & Heilbrun, K. (2001). The prediction of criminal recidivism in juveniles. A meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 28 (3), 367-394.
- Day, K. (1993). 5. Crime and mental retardation: A review. In: K. Howells & C.R. Hollin (Eds.), *Clinical approaches to the mentally disordered offender* (p. 111-144). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Dekker, M.C., & Koot, H.M. (2003). DSM-IV disorders in children with borderline to moderate intellectual disability. II: Child and family predictors. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 49, 923-931.
- Diepenhorst, M.C. & Hollander, M. (2011). *Zorg voor licht verstandelijk gehandicapten. Aard en omvang van LVG- zorg*. Zoetermeer: Research voor Beleid.
- Douma, J.C.H., Dekker, M.C., Ruiter, K.P. de, Tick, N.T., & Koot, H.M. (2007). Antisocial and delinquent behaviors in youths with mild or borderline disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 112, 207-220.
- Drost, J. (2010). *Maatschappelijke participatie door (jonge) mensen met een licht verstandelijke beperking. Langdurige problematische gezinssituaties: de outliers van de samenleving*. Leeuwarden: NHL Hogeschool.
- Duijvenbooden, K. van & Pattje, W. (2010). *Stand van zaken implementatie samenwerkingsmodel nazorg binnen het gevangeniswezen en binnen gemeenten*. Den Haag: Ministerie van Justitie & Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Farrall, S. (2002). *Rethinking what works with offenders. Probation, social context and desistance from crime*. Portland: Willan Publishing.
- Farrall, S. & Bowling, B. (1999). Structuration, human development and desistance from crime. *British Journal of Criminology*, 39, 252 – 267.
- Farrington, D.P., Coid, J.W., Harnett, L.M., Jolliffe, D., Soteriou, N., Turner, R.E. & West, D.J. (2006). *Criminal careers up to age 50 and life success up to age 48: new findings from the Cambridge Study in Delinquent Development. 2nd edition*. London: Home Office.
- Fransen, N. Handel, C. van den & Wolswinkel, L. (2009). *Zwerfjongeren (z)onder dak. Casus onderzoek naar de overstap van Jeugdzorg naar Maatschappelijke Opvang*. Amsterdam: DSP-groep BV.
- Fräser, B., Postmus, S., Prosé, S. & Tolnaj, A. (2011). *Meedoen met de Wmo. Evaluatieonderzoek naar de lokale participatie van de mensen met een lichte verstandelijke beperking binnen de gemeenten Arnhem en Berkelland (Afstudeerscriptie)*. Nijmegen: Hogeschool van Arnhem en Nijmegen.

- Geffen, H. van, Nooren, J. & Nouwens, P. (2012). *Maatschappelijke participatie van jongeren met een licht verstandelijke beperking. De professionele steunstructuur als katalysator*. Boxtel: Koraal Groep, Lunet zorg en Stichting Prisma.
- Geffen, H. van & Nouwens, P. (2010). Struisvogels met grote eieren. Essay over de problematiek van jongeren met een (licht) verstandelijke beperking. *Het Nederlandse Tijdschrift voor de Zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 2.
- Gemmert, A.A. van & Valstar, J.A.W. (2009). *Bijzondere groepen Gevangeniswezen: het vervolg. Een herhaalde meting van de bijzondere zorgplaatsen (zgn. BG-I en BG-II) op bijzondere kenmerken, de zorgintensiteit & beheersgevaarlijkheid en het niveau van de voorzieningen*. Den Haag: Dienst Justitiële Inrichtingen.
- Gennep, A. van (2004). Risico met beperkingen. In: R. Geus & L. Roelvink (Eds.), *Verstandelijk gehandicapten in aanraking met politie en justitie. Verslag van een congres over praktijkervaringen, onderzoek en beleid betreffende strafbare feiten begaan door mensen met een verstandelijke handicap*. Utrecht / Borne: NIZW / Avelijn.
- Glueck, E.T. (1935). Mental retardation and juvenile delinquency. *Mental Hygiene*, 19, 549-572.
- Goderie, M. & Lünemann, K.D. (2008). *De maatregel Inrichting voor Stelselmatige Daders. Procesevaluatie*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum.
- Hagen, B. & Bodde, J. (2009). *LVG-jongeren beter in beeld*. Utrecht: VOBC-LVG.
- Hall, I. (2001). Young offenders with learning disability. *Advances in Psychiatric Treatment*, 6, 278-286.
- Hartmans, J.E.A., Hengeveld, M.R., Vernhout, G., IJland, C.M. (2009). *Resultaten verdiepend onderzoek naar wachtlijsten voor Verpleging & Verzorging en Gehandicaptenzorg*. Enschede: Hoeksma, Homans & Menting, Organisatieadviseurs.
- Heineke, D. (2007). Zwerfjongeren. Vraag, aanbod en beleid op een rij. Utrecht: MOVISIE.
- Holland, A.J. (2004). Chapter 2. Criminal behavior and developmental disability: an epidemiological In: W.R. Lindsay, J.L. Taylor & P. Sturmey (Eds.), *Offenders with developmental disabilities* (p. 23-34). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Inspectie voor de Gezondheidszorg (2010). *Gebrekkige indicatiestelling en samenwerking bedreiging voor kwaliteit van zorg voor licht verstandelijk gehandicapten*. Den Haag: Inspectie voor de Gezondheidszorg.
- Jansen, H., Leeman, M., & Verstegen, D. (2009). *Startdocument Kwaliteitskader Orthopedagogische Behandelcentra*. Utrecht: VOBC-LVG.
- Junger, M. & Marshall, I.H. (1997). The interethnic generalizability of social control theory: An empirical test. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 34, 79-112.

- Kaal, H.L. (2010). *Beperkt en gevangen? De haalbaarheid van prevalentieonderzoek naar verstandelijke beperking in detentie*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum.
- Kempes, M. (2012). *Overzicht van onderzoek naar de PIJ-maatregel tussen 2006-2011*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Kendall, K. (2004). Chapter 14. Female offenders or alleged offenders with developmental disabilities: A critical overview. In: W.R. Lindsay, J.L. Taylor & P. Sturmey (Eds.), *Offenders with developmental disabilities* (p. 265-288). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Koeter, M.W.J. & Bakker, M. (2007). *Effectevaluatie van de Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV)*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum.
- Koller, H., Richardson, S.A., Katz, M. (1983). Behaviour disturbance since childhood among a five year birth cohort of all mentally retarded young adults in a city. *American Journal of Mental Deficiency*, 87, 386-395.
- Koolhof, R., Loeber, R. & Collot d'Escury, A. (2007a). Eerst tot tien tellen! Of is dat voor LVG- jongeren niet genoeg? Is de LVG- jongere extra kwetsbaar om delinquent gedrag te ontwikkelen? *Onderzoek & Praktijk*, 5 (1), 15-19.
- Koolhof, R., Loeber, R., Wei, E.H., Pardini, D. & Collot d'Escury, A. (2007b). Inhibition deficits of serious delinquent boys of low intelligence. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 17, 274-292.
- Lamet, W., James, C., Dirkzwager, A. & Laan, P. van der (2010). Reclasseringstoezicht en jongvolwassenen. *PROCES*, 89 (6), 371 – 383.
- Law Reform Commission (1996). *Report 80 (1996) - People with an intellectual disability and the criminal justice system*. Sydney: Law Reform Commission.
- Lindsay, W.R. (2002). Integration of recent reviews on offenders with intellectual disabilities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 15, 111-119.
- Lindsay, W.R., Sturmey, P. & Taylor, J.L. (2004). Chapter 1. Natural history and theories of offending and developmental disability. In: W.R. Lindsay, J.L. Taylor & P. Sturmey (Eds.), *Offenders with developmental disabilities* (p. 3-21). Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Loeber, R., Hoeve, M., Slot, W.N., Laan, P. van der, Spel, L. (2012). *De transitie van jeugdcriminaliteit naar volwassencriminaliteit: Enkele bevindingen*. Amsterdam: Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving.
- Loeber, R. & Stouthamer-Loeber, M. (1985). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. In: M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and justice* (Vol. 7, p. 29 – 150). Chicago: University of Chicago Press.
- Logt, J. van de (2012). *Nazorg bij ex-gedeteneerde jeugdigen (Masterscriptie)*. Tilburg: Universiteit van Tilburg.

- Lünnemann, K., Vandenbroucke, M., Verwijs, R. & Roeleveld, W. (2010). *Zorg voor de jeugd na detentie. Vraag en aanbod in Den Haag*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Marle, H. van (2004). Hulpverlening of justitie: keuzes in de zorg voor verstandelijk gehandicapten. In: R. Geus & L. Roelvink (Eds.), *Verstandelijk gehandicapten in aanraking met politie en justitie. Verslag van een congres over praktijkervaringen, onderzoek en beleid betreffende strafbare feiten begaan door mensen met een verstandelijke handicap*. Utrecht / Borne: NIZW / Avelijn.
- McCarthy, B. & Hagan, J. (1991). Homelessness: A criminogenic situation? *British Journal of Criminology*, 31 (4), 393-410.
- Metraux, S. & Culhane, D.P. (2002). *Homeless shelter use and reincarceration following prison release: Assessing the risk*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Ministerie van Jeugd en Gezin (2010). *Definitie zwerfjongeren. Brief aan de Tweede Kamer, 24 juni 2010*. Den Haag: Ministerie van Jeugd en Gezin.
- Ministerie van VWS (2006). *De indicatiestelling van zorg aan licht verstandelijk gehandicapte (LVG) jeugdigen. Brief aan de Tweede Kamer, 22 juni 2006*. Den Haag: Ministerie van VWS.
- Ministerie van VWS (2012). *Jongeren met een licht verstandelijke beperking. Brief aan de Tweede Kamer, 9 oktober 2012*. Den Haag: Ministerie van VWS.
- Moonen, X., Wit, M. de & Hoogeveen, M. (2011). Mensen met een licht verstandelijke beperking in aanraking met politie en justitie. *PROCES*, 90 (5), 235-250.
- More, A. & Weijters, G. (2011). Detentie en de ongewenste gevolgen voor inkomen en huisvesting van gedetineerden. *PROCES*, 90 (1), 42-51.
- Nieuwenhuijzen, M. van (2012). De (h)erkenning van jongeren met een lichte verstandelijke beperking. Een overzicht van de stand van zaken. *Nederlands tijdschrift voor de zorg aan mensen met verstandelijke beperkingen*, 3, 168-178.
- Noorda, J., Pahlivan, T., Clement, D., Ezzeroli, L., Neijboer, D. & Jurrius, K. (2008). *Risicjongeren, schulden en huisvestingsnood. Verkennend onderzoek naar omvang, aard en aanpak van schulden en huisvestingsproblemen onder risicjongeren*. Amsterdam: Stichting Alexander en Noorda en Co.
- Oakes, P.M. & Davies, R.C. (2008). Intellectual disability in homeless adults: A prevalence study. *Journal of Intellectual Disabilities*, 12 (4), 325-334.
- O'Leary, C. (2013). The role of stable accommodation in reducing recidivism: What does the evidence tell us? *Safer Communities*, 12 (11), 5-12.
- Planije, M., Land, H. van 't & Wolf, J. (2003). *Hulpverlening aan zwerfjongeren*. Amsterdam: Stolwijk.
- Prang, R., Wingerden, S. van & Timmer, R. (2010). Opvang en begeleiding van (ex-) gedetineerden: een hele klus. *PROCES*, 89 (5), 290-302.

- Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2011). *Zorg voor ingesloten licht verstandelijk beperkte jongeren*. Den Haag: Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
- Ras, M., Woittiez, I., Kempen, H. van & Sadiraj, K. (2010). *Steeds meer verstandelijk gehandicapt? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapt 1998-2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Richardson, S.A., Koller, H. & Katz, M. (1985). Relationship of upbringing to later behavior disturbance of mildly mentally retarded young people. *American Journal of Mental Deficiency, 90*, 1-8.
- Rutter, M. & Madge, N. (1976). *Cycles of disadvantage – A review of research*. London: Heinemann Educational Books.
- Schalock, R.L., Borthwick-Duffy, S.A., Bradley, V.J., Buntinx, W.H.E., Coulter, D.L., Craig, E.M., Gomez, S.C., Lachapelle, Y., Luckasson, R., Reeve, A., Shogren, K.A., Snell, M.E., Spreat, S., Tassé, M.J., Thompson, J.R., Verdugo-Alonso, M.A., Wehmeyer, M.L., & Yeager, M.H. (2010). *Intellectual disability: Definition, classification, and systems of supports. Eleventh Edition*. Washington: American Association on Intellectual and Developmental Disabilities.
- Shipley, S.L. & Tempelmeyer, T.C. (2012). Reflections on homelessness, mental illness, and crime. *Journal of Forensic Psychology Practice, 12* (5), 409-423.
- Slot, N.W. & Spanjaard, H.J.M. (2009). *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg*. Baarn: HBuitgevers.
- Steketee, M., Vandenbroucke, M. & Rijkschroeff, R. (2009). *(Jeugd)zorg houdt niet op bij 18 jaar*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Stoll, J., Bruinsma, W., & Konijn, C. (2004). *Nieuwe cliënten voor bureau jeugdzorg? Jeugdigen met meervoudige problemen waaronder een lichte verstandelijke beperking en instrumenten voor herkenning en signalering*. Utrecht: NIZW.
- Stouthamer-Loeber, M., Loeber, R., Wei, E., Farrington, D.P. & Wikström, P.H. (2002). Risk and promotive effects in the explanation of persistent serious delinquency in boys. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 70* (1), 111-123.
- Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: BV Uitgeverij SWP.
- VOBC-LVG (2009). *Houvast voor gezinnen met beperkte sociale redzaamheid. Nieuwsbrief november 2009*. Utrecht: VOBC-LVG Vereniging Orthopedagogische Behandeling Centra / Stichting Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Vogelvang, B. (2005). *De jongere aanspreken; handboek methode jeugdreclassering*. Utrecht: Maatschappelijke Ondernemers Groep.

- Vogelvang, B., Rutten, E., Jong, B. de, & Braak, J. van den (2012). *Reclasseren met adolescenten en jongvolwassenen. Een methodische handreiking voor de jeugdreclassering en reclassering*. Woerden: Van Montfoort.
- Winter, N., Holland, A.J. & Collins, S. (1997). Factors predisposing to suspected offending by adults with self-reported learning disabilities. *Psychological Medicine*, 27 (3), 595-607.
- Zorgbelang Gelderland (2010). *Verklaring over de Wmo van mensen met een verstandelijke beperking, hun ouders en belangenbehartigers*. Velp: Drukkerij de Rijn.

Bijlage

Uitwerking 'The Wall'

- Onderzoek ernaast over financieel plan:
 - Wat kost de investering?
 - Wat levert het op?
 - Wat zijn de kostenbesparingen op langere termijn?
- Financieringsstromen, doorstroom woningaanbod, kostenefficiëntie nihil en het aantal afwijzingen.
- Er is geen vangnet na de praktijkschool of VSO. Vaak is de WSW een voorliggende voorziening, in Den Haag is hier een wachtlijst van ongeveer 3 jaar voor. Jongeren krijgen dan wel de Wajong, maar geen dagbesteding. Jobcoach is vaak niet voldoende in beeld. Jongeren zijn vaak niet gemotiveerd voor vrijwilligerswerk.
- Professioneel handelen toereikend?
- Competenties van 'werkers'?
- Tijdsinvestering.
- Luisteren naar jongeren: wat willen ze zelf.
- LVB willen zelf niet naar zorg voor LVB.
- Bij het uitvoeren van onderzoek: differentieer mbt problemen:
 - Geen huis.
 - Slecht huis.
 - Slechte wijk.
 - Slechte gezinssituatie.
- Onderzoek is gericht op reclassering, terwijl de doelgroep veel groter is.
- Advies aan de (volwassen) hulpverlening: pas je communicatie aan tbv LVB-ers.
- Niet alleen een probleem van reclassering, is ieders probleem.
- Financieringsstromen in kaart brengen cruciaal.
- Advies aan gemeenten: pas je folders en communicatie aan voor LVB-jongeren (Wajong & huisvesting).
- Tijdsinvestering gekoppeld aan verantwoording en financieringsstromen.
- Praatcultuur ongeschikt voor LVB.
- Instellingen moeten meer begrip tonen en zich verdiepen in de doelgroep LVB.
- Samenwerken, committent, landelijk of regionaal, herkennen en erkennen van LVB.
- Intelligentie is een beschermingsfactor.
 - Diploma alsnog halen?
- Overgang niet vrijwillig traject naar vrijwillig traject voor zorg en begeleiding verloopt niet goed. Vaak te weinig tijd, en vaak wordt de cliënt gedropt bij vrijwillige hulpinstan-

tie, waardoor cliënt vaak geen motivatie heeft om mee te werken en daardoor de hulpverlening niet van de grond komt.

- 'Masseertijd' noodzakelijk bij:
 - De jongere.
 - De instelling.
- Meer aandacht voor verantwoording nemen door zorg en hulpverlening.
 - Gedragsproblemen.
- Piramide van Maslow.
- Draaglast / Draagkracht.
- Schaamte: Jongeren zien hun afwijking niet als probleem.
- Team jongeren Utrecht.
- Nazorg en detentie en samenhang tussen Justitie wordt gemist.
- Continuïteit in de zorg:
 - Voorbeelden over niet klinisch opnemen omdat nazorg niet geregeld is.